

Kansen voor West

G4P4

Eindverslag Kansen voor West 2007-2013

15 maart 2017

Operationeel Programma
Kansen voor West

Bevorderen van bottom-up regionale innovatie in West Nederland

Colofon

Operationeel Programma Landsdeel West (Kansen voor West)

Doelstelling 2

Voor structurele bijstandsverlening van de Gemeenschap uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling onder de doelstelling regionaal concurrentievermogen en werkgelegenheid in West Nederland

Eindverslag over de uitvoering:

Subsidiabel gebied: Landsdeel West
(Provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht, Flevoland).

Programmeringsperiode: 2007-2013

Programmanummer: CCI 2007NL162PO002

Programmatitel: Operationeel Programma Landsdeel West
(Kansen voor West)

Beschikingsnummer: C(2007) 3949

Datum beschikking: 13 augustus 2007

Verslagjaar: Eindverslag

Datum van goedkeuring van het eindverslag door het Comité van Toezicht: 15 maart 2017

Opgesteld door:

Managementautoriteit Kansen voor West
(College van B en W Rotterdam). Postbus 6575, 3002 AN Rotterdam.
www.kansenvoorwest.nl

Dit is een uitgave van de managementautoriteit van Kansen voor West. De redactie heeft dit boek met uiterste zorgvuldigheid samengesteld, maar aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid. Ook kunnen aan dit boek geen rechten worden ontleend.

Niets in deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van de managementautoriteit van Kansen voor West. Copyrights 2013

Redactie:

Adri Hartkoorn, Ruud van Raak.

Eindredactie:

Mieke Cornet

Fotografie:

De acht partners van Kansen voor West, vertegenwoordigers van de 200 projecten, Shutterstock.

Opmaak:

Hans Langstraat (www.ph-ontwerp.nl)

Druk:

Robedrijf Diensten

Europa investeert in de toekomst. Deze uitgave en alle projecten komen tot stand met steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling van de Europese Unie.

Inhoudsopgave

Lijst van afkortingen	5
Voorwoord	6
Verantwoording en leeswijzer	7
1. Sociaal-economische context en ontwikkeling	10
1.1 <i>Internationaal</i>	10
1.2 <i>Nederland</i>	12
1.3 <i>West-Nederland</i>	14
1.4 <i>Innovatie ontwikkeling</i>	17
2. Overzicht van de uitvoering van het OP Kansen voor West	20
2.1 <i>EFRO en West Nederland</i>	20
2.2 <i>Algemene resultaten</i>	20
2.3 <i>Uitvoering op het niveau van het operationeel programma</i>	22
2.4 <i>Resultaten en analyse</i>	23
2.5 <i>Financiële informatie</i>	42
2.6 <i>Doorlooptijden</i>	43
2.7 <i>Informatie over de inachtneming van de communautaire wetgeving</i>	43
2.8 <i>Geconstateerde uitvoeringsproblemen en gekozen oplossingsmaatregelen</i>	43
2.9 <i>Wijzigingen in verband met de uitvoering</i>	45
2.10 <i>Belangrijke wijziging als bedoeld in artikel 57 (EG) Nr. 1083/2006</i>	45
2.11 <i>Complementariteit met andere instrumenten</i>	45
2.12 <i>Toezicht en evaluatie</i>	46
2.13 <i>Hardheidsclausule</i>	47

3	Uitvoering naar prioriteit	48
	<i>3.1 Analyse van de inzet</i>	48
	<i>3.2 Typologieën</i>	49
	<i>3.3 Uitvoering naar prioriteit</i>	52
	<i>Prioriteit 1 “Kenniseconomie, ondernemerschap en innovatie”</i>	52
	<i>Prioriteit 2 “Attractieve regio’s”</i>	53
	<i>Prioriteit 3 “Attractieve steden”</i>	54
4	EFRO/CF - programma’s: grote projecten	56
5.	Uitvoering en operationalisering van het programma	57
	<i>5.1 Overzicht van de programmadelen</i>	57
	<i>5.2 Organisatie en uitvoering</i>	57
	<i>5.3 Overleg</i>	59
	<i>5.4 Beheer en controle</i>	62
	<i>5.5 Kansen voor West II</i>	63
6	Technische Bijstand	64
7	Voorlichting en publiciteit	66
	<i>7.1 Inleiding</i>	66
	<i>7.2 Het brede publiek</i>	66
	<i>7.3 Gezamenlijk vormgeven</i>	67
	<i>7.4 Bezoeken en ontvangsten</i>	67
	<i>7.5 De balans opmaken</i>	67
	<i>7.6 De resultaten zichtbaar</i>	67

G4P4 ●●●●

Lijst van afkortingen

B&W	<i>College van Burgemeester en Wethouders</i>
BZK	<i>Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties</i>
CBS	<i>Centraal Bureau voor Statistiek</i>
DAB	<i>Dienst voor Algemeen Economisch Belang</i>
DG Regio	<i>Directoraat Generaal voor Regionaal Beleid van de Europese commissie</i>
EC	<i>Europese Commissie</i>
EFRO	<i>Europees Fonds Regionale Ontwikkeling</i>
EZ	<i>Ministerie van Economische Zaken</i>
ESF	<i>Europees Sociaal Fonds</i>
EU	<i>Europese Unie</i>
G-4	<i>Steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht</i>
IKT	<i>Integrale kostprijsberekening</i>
JESSICA	<i>Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas</i>
KvK	<i>Kamer van Koophandel</i>
MA	<i>Managementautoriteit</i>
MKB	<i>Midden en Kleinbedrijf</i>
MSF	<i>Monitor Structuur Fondsen</i>
NSR	<i>Nationaal Strategisch Referentiekader</i>
OLAF	<i>Europees Bureau voor Fraudebestrijding</i>
OP	<i>Operationeel Programma</i>
OTO	<i>Onderzoek en Technologieoverdracht</i>
P4	<i>Provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Flevoland</i>
PMO	<i>Programma Managers Overleg</i>
ADR	<i>Auditdienst Rijk</i>
SFC	<i>ICT systeem van de EC waar alle officiële documenten staan</i>
TSK	<i>Totale Subsiidabele Kosten</i>
TU	<i>Technische Universiteit</i>
URBACT	<i>European Programme for Sustainable Urban Development</i>

Voorwoord

In 2005 werden de eerste stappen gezet voor een nieuwe intensieve samenwerking in de Randstad. De inzet was een goed gebruik van middelen uit het Europees structuurfonds EFRO. Hieruit ontstond in 2007 het gezamenlijk operationeel programma Kansen voor West. Een ambitieuze samenwerking van provincies en steden waarin de bottom-up ontwikkeling van innovatie en stedelijke ontwikkeling centraal staat. Al direct in 2008 werd de wereld geconfronteerd met de financiële en economische crisis. Deze had ook zijn uitwerking op ons programma, o.a. doordat financiers zich terugtrokken uit projecten of moeilijker hun financiering konden inrichten. De crisis maakte echter ook het belang van de EFRO-middelen groter omdat snel en gericht financiering kon worden aangeboden.

Waar in 2007 nog veel inspanning nodig was voor de opzet van de redelijk complexe structuur van deze bijzondere samenwerking, kan een decennium later gezegd worden dat veel mooie en aan een duurzame economie gelieerde projecten zijn uitgevoerd. Bijzonder is dat Kansen voor West het enige Randstad-brede programma is waarin de P4 en G-4 gezamenlijk optrekken. Met als doel het gebied beter op de kaart te zetten in relatie tot andere functionele stedelijke gebieden in Europa. Wij zijn ook blij dat wij op basis van de goede ervaring met dit programma, in 2014 konden starten met het Kansen voor West II programma. Een continuïteit die het mogelijk maakt om de opgedane ervaring maximaal in te zetten op de vraagstukken van een snel veranderende samenleving.

Het programma heeft veel aandacht kunnen geven aan de samenwerking van kennisinstituten, met bedrijven en overheid. De leidende gedachte daarbij is, dat de inbreng van kennis van meerdere partijen een beter resultaat oplevert. Onder de lichte druk van het programma werden projectvoorstellen waar een

duidelijke samenwerking ontbrak, aangepast. Bijna altijd werd ons verteld dat door die samenwerking de kwaliteit verbeterde, maar ook de duurzaamheid van de activiteiten. Dit werd bevestigd in het essay “Nieuwe kansen voor West” van Prof. Henri de Groot en Dr. Erik Braun. Zij stellen hierin dat de belangrijkste les van het programma, de werkwijze is waarbij innovatie en ondernemerschap worden gestimuleerd. De subsidieaanvraag is een interactief proces waarbij vooral wordt ingezet op het verbinden van partijen en het verstevigen van consortia.

Het programma heeft met zijn aanzienlijke investeringen in de R&D infrastructuur, gecombineerd met de grote betrokkenheid van private partijen en kennisinstellingen een duurzame basis voor verdere innovatie kunnen leggen.

Eind december 2015 eindigde het programma officieel voor de begunstigden. Sindsdien is verder gewerkt aan de afrekening van de projecten. De verantwoording hierover vindt u in dit eindverslag. Bijzonder aardig om te melden is het feit dat, alle beschikbare EFRO kon worden vastgesteld, waarmee maximaal gebruik is gemaakt van de Europese financiering. Mede mogelijk gemaakt dankzij de inzet van overcommittering door de partners.

De geplande inhoudelijke effecten van het programma zijn nagenoeg allemaal bereikt, of zelfs in veel grotere mate dan gedacht. Dit wordt weerspiegeld in de verschillende indicatoren, maar ook door de substantiële bijdrage van de private financiering en de grote interesse en tevredenheid van de begunstigden voor het programma. Een aantal concrete en zichtbare resultaten is behaald met het programma - in R&D infrastructuur, voor het MKB, in de Openbare ruimte en op het gebied van Energie en Milieu. In een aantal kaders hebben we die voor u in dit verslag samengevat.

G4P4 ●●●●

Ten slotte wil ik hier mijn dank uitspreken aan de partners die al die jaren hebben samengewerkt, eerst aan de opstelling van het operationeel programma en vervolgens aan de uitvoering en verantwoording. Een samenwerking in het verleden ontstaan, maar nog steeds zeer relevant. Het is een nuttige en prettige manier om als provincies en grote steden op deze manier te kunnen werken aan de ontwikkeling van onze Randstad.

M. J. W. Struijvenberg

Namens de managementautoriteit, het college van B&W van de gemeente Rotterdam

Verantwoording en leeswijzer

Verantwoording

Dit is het eindverslag over de uitvoering van het operationeel programma (OP) Kansen voor West EFRO 2007-2013. Het eindverslag maakt onderdeel uit van de afsluitingsdocumenten, samen met de aanvraag om betaling van het eindsaldo en uitgavenstaat, en de verklaring van afsluiting. Het eindverslag is opgesteld conform de eisen van de Europese Commissie, zoals neergelegd in artikel 67 van (EG) Nr.1083/2006, de Uitvoeringsverordening (EG) Nr.1828/2006 en de Richtsnoeren C(2013)1573 inzake de afsluiting van OP's. Het eindverslag volgt in opzet de lijnen van de jaarverslagen die in de jaren 2007-2014 zijn gemaakt. Wel legt dit eindverslag meer nadruk op de behaalde resultaten en vormt het onderdeel van de afsluiting van het programma. Het eindverslag is opgesteld onder verantwoordelijkheid van de managementautoriteit, het college van B&W van Rotterdam. Het eindverslag is met inbreng van alle partners binnen Kansen voor West tot stand gekomen.

Kansen voor West was het geïntegreerde structuurfondsenprogramma voor Landsdeel West, dat de grondgebieden van de provincies Noord- en Zuid-Holland, Utrecht en Flevoland omvatte. Met daarin een sub delegatie voor de vier grote steden Amsterdam, Den Haag,

Rotterdam en Utrecht. Dit alles vertaalde zich in een programmadeel West-Regio en de stedelijke programmadelen voor de vier grote steden.

Aan de basis van Kansen voor West stond de Lissabon-strategie gericht op economische groei en meer en betere banen in de Europese Unie. In het programma werd dit vertaald naar het versterken van de concurrentiekracht van de regio, door te investeren in thema's als innovatie, onderzoek & ontwikkeling, kennisuitwisseling, aansluiting onderwijs arbeidsmarkt, menselijk kapitaal en duurzame energie.

Het eindverslag:

- geeft inzage in de uitvoering van het programma en de interactie tussen de Europese Commissie en managementautoriteit.
- is de eindverantwoording over het programma voor het Comité van Toezicht op basis waarvan zij goedkeuring kan geven voor indiening bij de Europese Commissie.
- is een voorwaarde voor de eindbetaling van de Europese Commissie.

Dit eindverslag werd op 15 maart 2017 door het Comité van Toezicht goedgekeurd. Conform artikel 67 van (EG) Nr.1083/2006 is het via het SFC 2007-2013 systeem aan de Europese

Commissie aangeboden. Daarnaast is het gepubliceerd op www.kansenvoorwest.nl inclusief een samenvatting voor het publiek.

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 analyseert de sociaaleconomische context en ontwikkelingen in West-Nederland in de afgelopen programmaperiode, waarbij ook wordt gekeken naar de (inter) nationale context.

Hoofdstuk 2 geeft het overzicht van de uitvoering van het programma. Met aandacht voor de materiele resultaten, communautaire wetgeving, uitvoeringsproblemen en de daarbij gehanteerde oplossingen.

Hoofdstuk 3 beschrijft de uitvoering van het programma op prioriteitsniveau. De inhoudelijke aspecten van het programma worden geanalyseerd en er wordt gekeken naar de resultaten.

Hoofdstuk 4 beschrijft het gebruik van grote projecten.

Hoofdstuk 5 beschrijft de uitvoering en operationalisering van het programma. Met aandacht voor de programmadelen, de organisatie en uitvoering, de overlegstructuur en het beheer en controle.

Hoofdstuk 6 beschrijft hoe de Technische Bijstand is toegepast.

Hoofdstuk 7 beschrijft de voorlichting- en publiciteitsmaatregelen van het programma.

Het meeste cijfermatig materiaal over het programma en van de sociaaleconomische indicatoren, is te vinden in de bijlagen van dit eindverslag. De tabellen hiervan worden met een "B" aangegeven.

1. Sociaal-economische context en ontwikkeling

Dit hoofdstuk kijkt eerst naar de internationale setting van de sociaaleconomische context van Nederland. Vervolgens naar de ontwikkeling in Nederland en daarna specifiek naar West Nederland. Ten slotte wordt aandacht gegeven aan de ontwikkelingen op het gebied van innovatie.

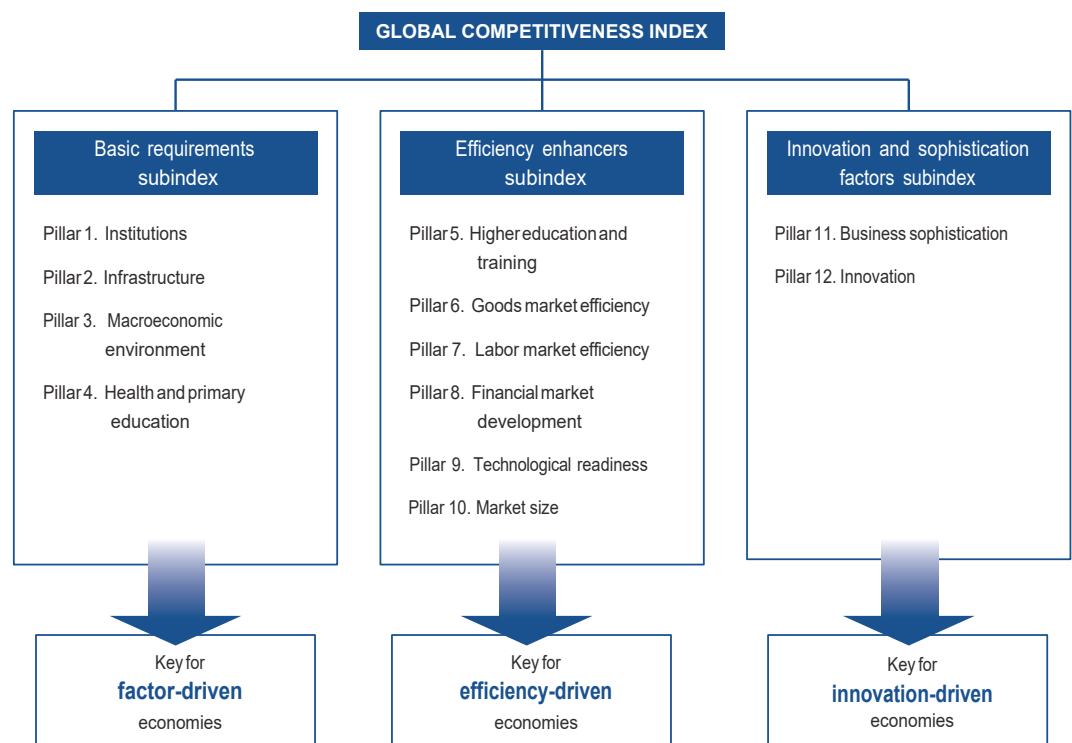
Wat allereerst opvalt, is dat de internationale concurrentiepositie van Nederland ondanks de financiële en economische crisis onveranderd goed is te noemen. Maar wel in een context waarin de wereldeconomie zich ontwikkelt naar een “nieuw normaal” van lagere economische groei, lager productiviteitsstijgingen en hogere werkloosheid. Die nieuwe realiteit is ook in (West)-Nederland te zien. Hoewel op het moment van schrijven de negatieve effecten afnemen en er weer een positieve groei is waar te nemen.

1.1 Internationaal

Om een contextueel goed begrip van de sociaaleconomische situatie in Nederland te krijgen, werd in de jaarverslagen van het programma een overzicht gegeven uit het *Global Competitiveness Report* van het World Economic Forum. Dit rapport schetst de context van economisch Nederland in de wereldeconomie. Het rapport kijkt naar 12 bepalende factoren die gezamenlijk uitdrukking geven aan de concurrentiepositie van landen (figuur 1).

Het meest opmerkelijk in het rapport is de onveranderlijk goede uitgangssituatie van Nederland gedurende de programmaperiode. Ook weer in 2016-2017. Het *Global Competitiveness rapport* laat dit ook in een specifieke landenpagina zien link¹. De Rotterdam School of Management van de Erasmus

Figuur 1: Factoren concurrentiepositie landen

¹ <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2016-2017-1>

² <https://www.rsm.nl/about-rsm/news/detail/6067-the-netherlands-is-the-most-competitive-economy-in-eu-this-year/>

G4P4 ●●●●

Universiteit (RSM) - partnerinstituut van het WEF
- schrijft hierover, zie ook link².

Nederland is EU-land met beste concurrentiepositie

Nederland is volgens het World Economic Forum het meest concurrerende land van de Europese Unie. Op de Global Competitiveness index 2016/2017 stijgt Nederland wereldwijd naar plek vier. De vierde plek is voor Nederland de hoogste ooit, vorig jaar eindigde het nog als vijfde. De index meet het "internationaal concurrentievermogen" van landen en kijkt

The top 10 most competitive global economies

Country	Global rank*
Switzerland	1
Singapore	2
United States	3
Germany	4
Netherlands	5
Japan	6
Hong Kong SAR	7
Finland	8
Sweden	9
United Kingdom	10

Source: The Global Competitiveness Report 2015-2016
* 2015-2016 rank out of 140 economies

daarvoor naar de kwaliteit van infrastructuur, arbeidsmarkt, onderwijs, gezondheidszorg, financiële instellingen en innovatie.

Nederland is zo hoog geëindigd door de goede scores op onder meer infrastructuur, gezondheidszorg en onderwijs. De hoge score van Nederland is volgens het rapport mede te danken aan het "gevoerde macro-economische beleid van dit kabinet" en de "hervormingen op de arbeidsmarkt". De kosten voor het aannemen en ontslaan van personeel zijn omlaag gegaan en ook is de verhouding tussen de hoogte van het loon en de arbeidsproductiviteit beter in balans, aldus het rapport. Daarmee is de

arbeidsmarkt "steeds minder de achillespees van het Nederlandse concurrentievermogen", meent Volberda.

De kwaliteit van de financiële dienstverlening in Nederland is echter wel verslechterd afgelopen jaar. Op dit punt daalde Nederland in de lijst van plek 6 tot plek 37. Dat komt onder meer doordat het voor ondernemers moeilijker is geworden om een lening te krijgen. Daar hebben ondernemers in het midden- en kleinbedrijf en startups last van.

Vorig jaar stond Duitsland nog op de vierde plek in de lijst, dit jaar op nummer vijf. Het World Economic Forum voorziet voor Duitsland "uitdagingen in de integratie van het grote aantal vluchtelingen". Wel blijft Duitsland goed scoren op het gebied van innovatie. Andere EU-landen die hoog scoren zijn Zweden (6e) en het Verenigd Koninkrijk (7e). De data zijn verzameld voor het referendum over Brexit. De verwachting is dat het land, na uitreding uit de Europese Unie, zal dalen in de lijst. Op nummer acht en negen staan Japan en Hong Kong, die twee plaatsen zijn gedaald. Finland, voorheen "innovatie-powerhouse", zakte van de achtste naar de tiende plek.

Het World Economic Forum vergelijkt tevens in het Human Capital Report 124 landen op basis van de kennis, vaardigheden en capaciteiten van de beroepsbevolking en geeft aan hoe landen hun menselijk kapitaal weten te benutten en te ontwikkelen, zie ook link³.

The Human Capital Index quantifies how 130 countries are developing and deploying their human capital, and tracks progress over time. The Netherlands (8) and Belgium (10) maintain their respective rankings. Both countries have strong scores in the younger age group pillars but are penalized by relatively low

³ http://www3.weforum.org/docs/HCR2016_Main_Report.pdf

labour force participation and a relatively high unemployment rate among the 55–64 and 65 and over age groups, despite strong health and education results. Rankings in Western Europe are dominated by the Nordic and Benelux countries—Finland (1), Norway (2), Sweden (5), Denmark (7), Netherlands (8) and Belgium (10)—as well as Switzerland (3)—which collectively take the region’s top spots.

De Rotterdam School of Management schrijft hierover het volgende: zie ook link⁴.

Once again, the Netherlands is ranked eighth in the Human Capital report: 18 per cent of its human capital is unused.

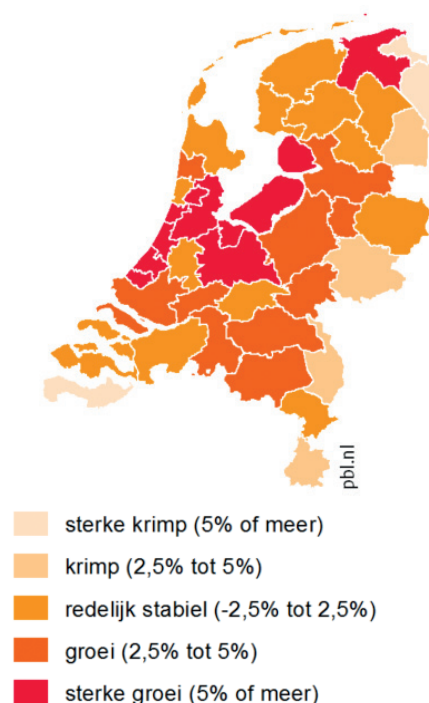
The Netherlands’ score of 82.18 means the country is ranked eighth in the Human Capital Index, which, according to Prof. Volberda (RSM), implies that “about 18 per cent of Dutch human capital is not being sufficiently deployed.” The quality of the Dutch education system is worthy of its place in the top 10 with regard to primary education (ranked sixth) and secondary and tertiary education (ranked eighth), and the country boasts many highly educated knowledge workers (ranked ninth). However, Volberda also states: “The required diversity in the skills mastered by recent graduates is insufficient in view of the expected exponential growth of new professional profiles and skills (ranked 51st).” Although the Dutch population scores well in the younger age categories, the participation of Dutch citizens aged 55 and older in the labour market is low (ranked 54th), and their unemployment rate is high (ranked 90th).

1.2 Nederland

1.2.1 Demografische ontwikkeling

De bevolking van Nederland is al decennia lang gegroeid. Ook de komende decennia is het de verwachting dat de bevolking zal

Figuur 2: Relatieve bevolkingsgroei per COROP-regio, 2012–2025

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek en Planbureau voor de Leefomgeving (2013)

blijven groeien, zij het in een afnemend tempo. Voor 2025 wordt een inwonertal van 17,4 mln. voorzien, 650 duizend meer dan begin 2012. Een toename van 4 procent. Op regionaal niveau is het niet meer vanzelfsprekend dat de bevolking groeit. Met name in een aantal regio’s aan de randen van Nederland daalt het inwonertal. De regionale bevolkingsgroei tot 2025 varieert van

⁴ <https://www.rsm.nl/about-rsm/news/detail/5469-about-18-of-dutch-human-capital-unused-due-to-insufficient-investments-in-education-and-refres/>

⁵ Regionale prognose 2013–2040. Vier grote gemeenten blijven sterke bevolkingstrekkers. CBS, PBL (2013)

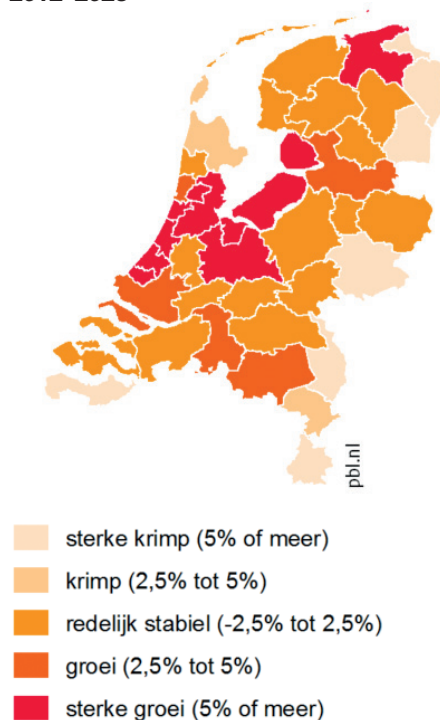

een krimp van 5 procent of meer in het uiterste Noordoosten en Zuidwesten van ons land tot een groei van 10 procent of meer in Groot Amsterdam, Flevoland en Delft en Westland (figuur 2).⁵ Dit betekent dat de groei van West Nederland voorlopig nog zal doorzetten.

1.2.2 Potentiële beroepsbevolking

Het arbeidsaanbod in een regio is een belangrijk gegeven voor bedrijven die zich er willen vestigen. Ondanks de toegenomen

Figuur 3: Ontwikkeling van potentiële beroepsbevolking per COROP-regio, 2012–2025

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek en Planbureau voor de Leefomgeving (2013)

mogelijkheden voor telewerken, wonen de meeste mensen nog altijd dicht bij hun baan. In 2011 werkte 72 procent van de werknemers in de eigen woonregio, net zoveel als in 2006. De mate waarin het mogelijk is om bedrijvigheid in

een regio op peil te houden of te laten groeien hangt daardoor mede af van de ontwikkeling van de potentiële beroepsbevolking in die regio. De prognose voorziet tot 2025 in grote lijnen een soortgelijke regionale ontwikkeling voor de potentiële beroepsbevolking als voor de totale bevolking (figuur 3). In de meeste Randstadregio's is sprake van sterke groei van de potentiële beroepsbevolking, met 5 procent of meer ten opzichte van 2012. In alle krimpregio's daalt de potentiële beroepsbevolking. Dit betekent dat de groei van de potentiële beroepsbevolking in West Nederland in grote lijnen overeen zal komen met de bevolkingsgroei.

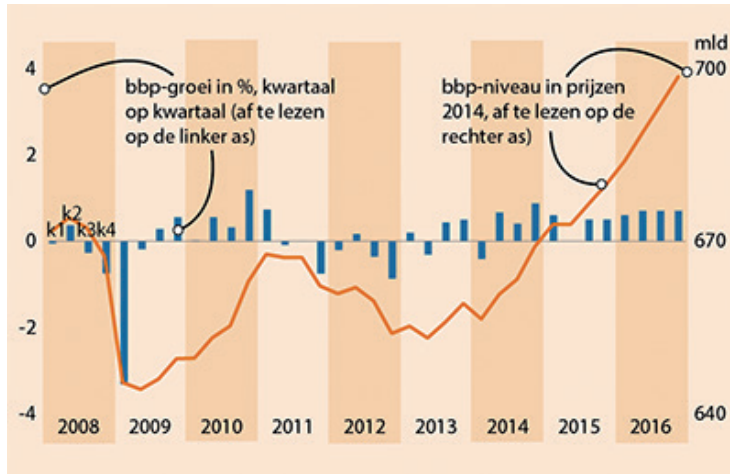
1.2.3 Sociaaleconomische situatie 2007-2015

Om de sociaaleconomische situatie van Nederland over de afgelopen jaren van het programma te laten zien, is gekozen voor een weergave van de meest kenmerkende zaken, die ook een relatie hebben met het programma. Voor een beter begrip van de crisis kunnen de genoemde bronnen verder worden geraadpleegd, of kan kennis genomen worden van de vele studies hierover. De managementautoriteit heeft gekozen voor deze benadering, omdat een diepgaande analyse niet persé leidt tot een veel beter begrip van de werking van het programma. Wel is gekozen de situatie van West-Nederland in een groter detail te laten zien.

In de *Macro Economische Verkenning 2016* van het CPB link⁶ is te lezen, dat ondanks de goede uitgangspositie van Nederland op het gebied van de internationale concurrentie, de economische groei van Nederland een behoorlijke dip liet zien. De CPB-grafiek (figuur 4) laat goed zien dat de economische groei in 2008 negatief werd en pas eind 2014 weer een positieve groei liet zien. Dit komt nagenoeg overeen met de programmaperiode. Naast de teruggang in

⁶ <http://www.cpb.nl/publicatie/macro-economische-verkenning-mev-2016>

Figuur 4: Economische groei in Nederland, 2008-2016

Bron: CPB Macro Economische Verkenning 2016

Figuur 5: Werkloze versus de werkzame beroepsbevolking (2007-2016) in duizenden personen

Bron: CPB Macro Economische Verkenning 2016

economische groei, is de crisis ook goed te zien in de toename van de werkloosheid. Deze wijzigde aanzienlijk in de jaren 2007-2016. De onderstaande grafiek (figuur 2) laat zien dat de werkloosheid toeneemt vanaf 2008, en het hoogste is in het jaar 2014. Daarna is een lichte afname van de werkloosheid te zien, die doorzet in 2016.

1.3 West-Nederland

Na bovenstaande (inter)nationale verhoudingen volgt hieronder een doorkijk naar de sociaaleconomische ontwikkeling op het niveau van het programma. Van belang is te melden dat de werkgelegenheidscijfers nu berekend zijn volgens de nieuwe (internationale) definitie⁷. Deze gaat ervan uit dat werkenden zich in de leeftijdsgroep 15 t/m 74 jaar bevinden, ongeacht het aantal uur dat per week wordt gewerkt. Deze verandering is toegepast op de hele periode, startend vanaf 2003, zodat goede vergelijking mogelijk is.

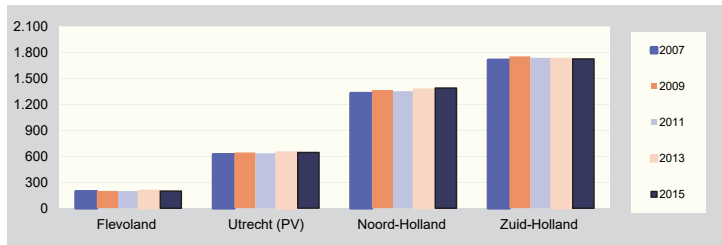
De bevolking van West Nederland groeide tussen 2007 en 2016 aanzienlijk sneller (6%) dan de gehele Nederlandse bevolking (4%). De sterkste groei bij de provincies is te zien in Flevoland (8%), en bij de steden in Utrecht (18%) en Amsterdam (12%). Zie ook tabel B19.

De ontwikkeling van het Bruto Regionaal Product (BRP) in tabel B17 is op twee verschillende manieren gemeten. Van 2007-2009 en 2011 en 2012 door de Randstadmonitor. En van 2010-2014 door het CBS. Omdat de onderliggende waarden verschillen, zijn ze dan ook niet als een consistente reeks te waarderen. Opvallend is dat het BRP van 2007 t/m 2009 een afname laat zien van 10%, vooral zichtbaar in 2009. Vanaf 2010 t/m 2014 is weer een toename te zien van 5% van het BRP. De ontwikkeling laat duidelijk de substantiële invloed van de crisis zien op het BRP in het landsdeel.

Ook de BRP per inwoner is gedurende de programmaperiode door twee verschillende instanties bijgehouden, die echter ook niet een consistente reeks vormen. Ook hier is een flinke afname (11%) te zien tussen 2007 en 2009, maar vanaf 2010-2014 is een lichte toename te zien van 3%. De totale *werkzame*

Figuur 6: Werkzame beroepsbevolking per provincie

beroepsbevolking van West Nederland nam tussen 2007 en 2015 toe van 47% naar 48% van geheel Nederland. Tabel B13 laat zien dat tussen 2007 en 2009 nog een groei was waar te nemen van 106 naar 109 op de index (2003), maar dat sinds 2009 de index schommelt tussen de 108 en 109. De ontwikkeling van jaar op jaar laat tussen 2007 en 2009 een afnemende groei zien, maar ook een negatieve groei in de jaren 2010, 2013 en 2014. In de jaren 2011, 2012 en 2015 is weer een groei te zien van de totale werkzame beroepsbevolking.

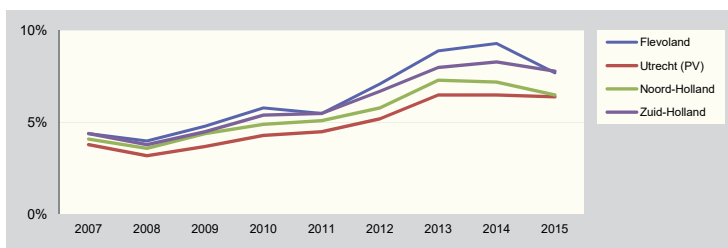
Figuur 6 geeft het overzicht van de *werkzame beroepsbevolking* per provincie. Tabel B14 geeft het overzicht voor de afzonderlijke provincies en de G-4-steden. In Nederland als geheel neemt het aandeel van de werkzame beroepsbevolking tussen 2007 en 2015 toe met 2%. In West Nederland is een toename van 3% te zien. De vier provincies laten een divers beeld zien. Noord-Holland kent de sterkste toename (5%), en die is voor twee derde toe te schrijven aan

de toename van de werkzame beroepsbevolking in Amsterdam. Zuid Holland kent de laagste toename van 1%, waarbij Rotterdam in de tussentijdse jaren wel een groei laat zien, maar die in 2015 weer is geen toename te zien ten opzichte van 2007.

De netto participatiegraad (tabel B13) blijft enigszins achter bij de gestelde doelstelling. Ook hier is duidelijk de invloed van de crisis te zien want vanaf 2007 is aanvankelijk een stijging te zien tot 68%, die vanaf 2010 weer afneemt. 2015 laat een lichte stijging zien ten opzichte van het jaar daarvoor.

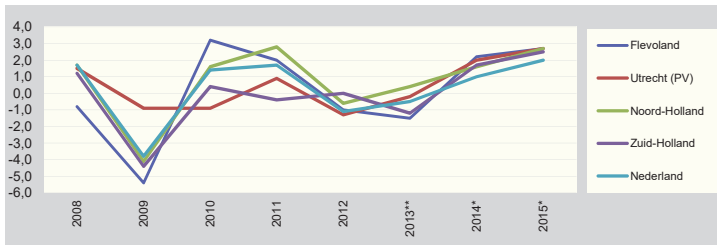
De *werkloosheid* in West Nederland laat tussen 2007 en 2015 duidelijk de invloed van de crisis zien, zie figuur 7. Tussen 2007 en 2008 neemt de werkloosheid nog af, maar daarna neemt deze ieder jaar toe tot 2014. Vanaf dat jaar is een afname van de werkloosheid waar te nemen. De werkloosheid voor Nederland als geheel liep tussen 2007-2015 op van 4,2% naar 6,9%. In West Nederland was een duidelijk sterkere toename te zien van 4,2% naar 7,1%, waarbij de werkloosheid in de steden Rotterdam en Den Haag een grote invloed heeft. Het verschil in de ontwikkeling van de werkloosheid tussen de partners varieert aanzienlijk (tabel B15). De provincies Utrecht en Noord-Holland scoren onder het Nederlands gemiddelde en Flevoland en Zuid-Holland ruim erboven. De stijging in werkloosheid in die periode is het duidelijkst te zien in Rotterdam en Den Haag, maar opvallend genoeg ook in Utrecht. Amsterdam laat ten opzichte van de andere steden maar ook ten opzichte van Nederland als geheel een veel lichtere stijging in werkloosheid zien. Ten slotte laat tabel B16 een onderverdeling van de werkloosheid zien voor mannen en vrouwen. Daarbij valt op dat de werkloosheid onder mannen bij iedere partner, maar ook in geheel

Figuur 7: Werkloosheid als percentage van de beroepsbevolking

⁷ In het OP en eerdere jaarverslagen werd nog uitgegaan van de NL-definitie 'Personen van 15 tot 65 jaar die in Nederland wonen en betaald werk hebben van twaalf uur of meer per week'.

Figuur 8: Regionale economische groei (volumemutaties)

Nederland, aanzienlijk meer toeneemt dan die van vrouwen over de jaren 2007-2015. Veelal is die toename bij mannen het dubbele van die van de vrouwen. Opvallend is hier ook weer dat de verschillen in de steden Rotterdam en Den Haag nog steeds aanwezig zijn, maar minder scherp als die bij de andere partners.

Tabel B17 laat de *regionale economische groei*: BBP, *volumemutaties in procenten* zien. Figuur 8 is een weergave hiervan. Vanaf 2014 is de berekening gebaseerd op de revisie van de regionale rekeningen waarbij onder meer wordt aangesloten op het Europese Systeem van Rekeningen 2010 (ESR2010).

In de grafiek is vanaf 2008 een abrupte negatieve groei te zien. 2010/2011 laten een lichte positieve groei zien, maar 2012-2013 laten weer een negatieve groei zien. Opvallend is de positieve groei in 2014 en 2015 voor alle provincies, die bovendien een stuk hoger is dan het landelijk gemiddelde van 1% in 2014 en 2% in 2015. Deze cijfers lijken een indicatie te geven dat de crisis die in 2008 begon, achter de rug is.

Het aantal bedrijfsvestigingen in West-Nederland (tabel B18) laat een gestage toename zien in de periode 2007-2015. Voor West-Nederland is deze hoger dan het landelijk gemiddelde.

Tabel B20 geeft het overzicht van de R&D uitgaven eigen personeel. Een moeilijkheid

is, dat de R&D uitgaven na 2012 niet meer worden bijgehouden op provinciaal niveau. Wel geeft de tabel het overzicht van de R&D uitgaven voor heel Nederland tussen 2002 en 2014. In de tabel is te zien dat tussen 2007-2014 de totale verrichte R&D-uitgaven van het eigen personeel met 28% toenamen. Bij de bedrijven was een toename van 35% te zien, bij de hoger onderwijsinstellingen 19% en de researchinstellingen kenden een toename van 25%. Een andere R&D indicator die de innovatie in Nederland aangeeft, is het "European Innovation Scoreboard 2016" (Link⁸). Het benoemt Nederland als innovatie leider (21% boven het EU gemiddelde) die in 2013 - 2014 een sterke toename liet zien door o.a. product- en procesinnovatie en een terugval in 2015. Nederland scoort op de meeste aspecten boven het gemiddelde maar is relatief zwak bij de niet R&D innovatie uitgaven. Sterk is Nederland in patenten, internationale wetenschappelijke co-publicaties en publiek-private co-publicaties.

Ten slotte geeft tabel B21 een overzicht van de uitstoot van de broeikasgassen koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄) en lachgas (N₂O). Hierin is te zien dat de uitstoot van CO₂ en CH₄ slechts licht afnam met 4% en 6%. De uitstoot van lachgas nam wel substantieel af met 35%. Het programma droeg direct bij aan de verlaging van die broeikasgassen via investeringen in projecten die vallen onder de typologie Milieu en Energie zoals die in dit eindverslag zijn beschreven.

Concluderend kan gezegd worden dat de impact van de economische crisis heel goed zichtbaar is - vooral in de toename van de werkloosheid en in de flinke schommelingen in het BRP en het BBP. Wel is vanaf 2014 een kentering zichtbaar en neemt het aantal werklozen af en de werkzame beroepsbevolking, het BRP en Bnp

⁸ <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/17849>

G4P4 ●●●●●

nemen toe. Ook positief is de toename van de totale R&D-uitgaven van het eigen personeel op het Nederland niveau.

1.4 Innovatie ontwikkeling

1.4.1 In Nederland

Ten slotte een kort overzicht van de stand van innovatie in Nederland. Hiervoor wordt vooral gekeken naar de recente publicatie van de European Innovation Scoreboard 2016 Link. Op landniveau geeft het scoreboard aan:

The EU is continuing to catch up with global innovation leaders. But innovation is still held back by low business investment and restrictive framework conditions, notably affecting SMEs. Sweden is once more the EU innovation leader, followed by Denmark, Finland, Germany and the Netherlands. The fastest growing innovators are Latvia, Malta, Lithuania, the Netherlands and the UK.

En verder: The Netherlands is an Innovation Leader. Performance improved steadily up until 2012, then increased strongly in 2013 (among others due to an increase in the share of product or process innovators), and after an increase in 2014 it declined in 2015. The performance relative to the EU is at 21% above the EU average. The Netherlands is performing above the EU average for most dimensions, except for Firm investments, because of poor relative performance in Non-R&D innovation expenditures. Excellent relative performance is observed in License and patent revenues from abroad, International scientific co-publications,

and Public-private co-publications. Relative weaknesses are in Non-R&D innovation expenditures and Community designs. Performance has improved for most dimensions and indicators. High growth is observed, in particular, for International co-publications (79%), PCT patent applications in societal challenges (5.9%) and new doctorate graduates (5.7%). Significant declines in performance are observed for Non-R&D innovation expenditures (-6.5%) and Venture capital investments (-3.1%). Provisional CIS 2014 data show improved performance for two and worsened performance for four indicators. The overall impact on the innovation index is expected to be negative

⁹The European Commission provides various tools that map, monitor and assess the EU's performance in different innovation areas. The information provided helps policy makers and practitioners at EU, national and regional levels to benchmark their performance and policies and to learn about new trends and emerging business opportunities that can inform evidence-based policy making.

¹⁰ The Regional Innovation Scoreboard is a regional extension of the European Innovation Scoreboard, assessing the innovation performance of European regions on a limited number of indicators. The RIS 2016 covers 214 regions across 22 EU countries and Norway.

¹¹ http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/regional_en

with the index possibly declining from 0.630 to 0.618 assuming that for the other indicators performance would not change.

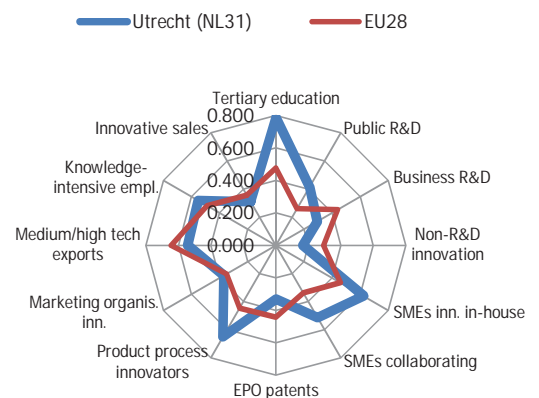
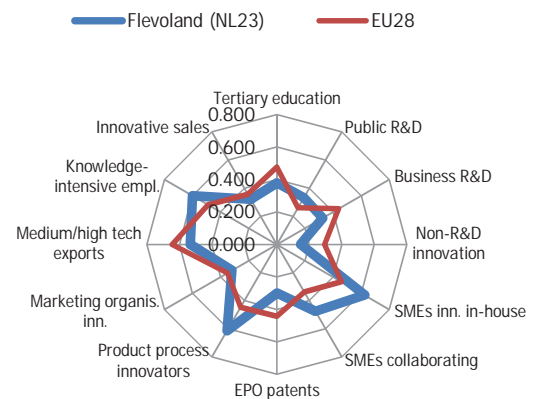
1.4.2 Provinciale innovatie ontwikkeling

De provinciale werking en ontwikkeling van innovatie is te zien in de Regional Innovation Scoreboard 2016 Link¹¹. Zie hiervoor het onderstaande overzicht van de vier provincies in West-Nederland.

Flevoland is a Strong Innovator. Innovation performance has decreased (-1%) compared to two years ago. The radar graph shows that relative strengths compared to the EU28 are in Innovative SMEs collaborating with others, SMEs with product or process innovations, and SMEs innovating in house.

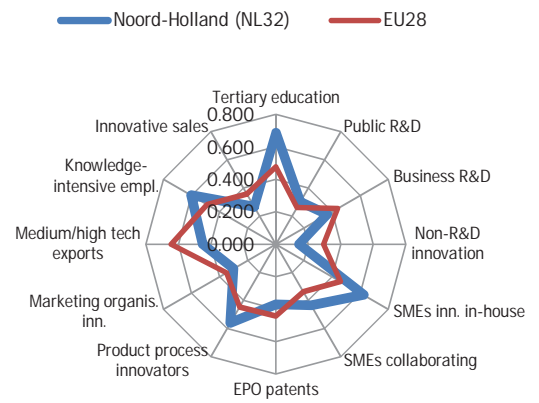
The relative strengths in the regional innovation System are SMEs innovating in-house, SMEs with product or process innovations, and Employment in knowledge-intensive industries. Relative weaknesses are in Non-R&D innovation expenditures, EPO patent applications, and SMEs with marketing or organisational innovations.

Utrecht is an Innovation Leader. Innovation performance has decreased (-1%) compared to two years ago. The radar graph shows that relative strengths compared to the EU28 are in Tertiary education, Public R&D expenditures, and Innovative SMEs collaborating with others. The relative strengths in the regional innovation are Tertiary education, SMEs with product or process innovations, and SMEs innovating in-house. Relative weaknesses are in Non-R&D innovation expenditures, Business R&D expenditures, and Sales of new product innovations.

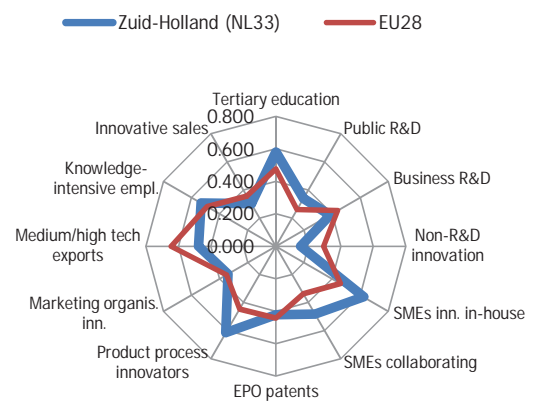

Noord-Holland is a Strong Innovator. Innovation performance has decreased (-4%) compared to two years ago. The radar graph shows that relative strengths compared to the EU28 are in Tertiary education, SMEs innovating in-house, and Innovative SMEs collaborating with others. The relative strengths in the regional innovation system are Tertiary education, SMEs innovating in-house, and Employment in knowledge-intensive industries. Relative weaknesses are in Non-R&D innovation expenditures, Sales of new product innovations, and SMEs with marketing or organisational innovations.

Zuid-Holland is a Strong Innovator. Innovation performance has decreased (-1%) compared to two years ago. The radar graph shows that relative strengths compared to the EU28 are in Innovative SMEs collaborating with others, SMEs with product or process innovations, and SMEs innovating in house. The relative strengths in the regional innovation system are SMEs innovating in-house, SMEs with product or process innovations, and Tertiary education. Relative weaknesses are in Non-R&D innovation expenditures, Sales of new product innovations, and Public R&D expenditures.

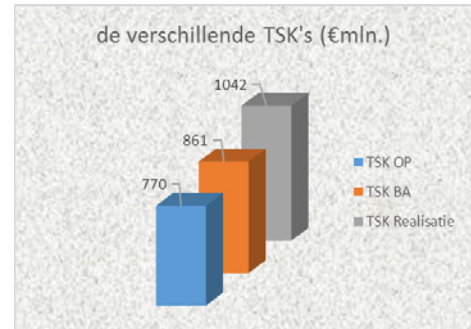
2. Overzicht van de uitvoering van het OP Kansen voor West

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de betekenis van het EFRO voor West Nederland en beschrijft de resultaten en de uitvoering van het programma. Gekeken wordt naar de realisatie en analyse hiervan, en de financiële informatie. Verder naar zaken als doorloop, inachtneming communautaire wetgeving, ondervonden uitvoeringsproblemen wijzigingen, complementariteit met andere EU instrumenten en toezicht, evaluatie en hardheidsclausule.

2.1 EFRO en West Nederland

De samenwerking van het EFRO met West Nederland is een waardevolle steun in de rug voor de regionale economie gebleken. Deze steun was om een aantal redenen van belang voor de ontwikkeling van ons landsdeel. In de eerste plaats kwam dit tot uiting in de opstelling van het OP, waar G-4 en P4 in gezamenlijkheid met de EC werkten aan de analyse en toekomstige inzet in de economie van West Nederland. Omdat het EFRO een focus vroeg van de investeringen, en omdat G-4 en P4 onderling samenwerkten, kon het EFRO gericht worden ingezet. Daarnaast was de meerjarige en stabiele investeringslijn van het EFRO van groot belang, omdat die lange termijn planning en projecten mogelijk maakte. Ook de ruimte die het EFRO gaf aan experimenten maakte het programma flexibel qua uitvoering. Ten slotte mag gesteld worden dat de financiële bijdrage van het EFRO er zeker toe bijgedragen heeft dat er een groot aantal projecten van de grond gekomen zijn, die anders niet tot uitvoering waren gekomen.

2.2 Algemene resultaten

De uitvoering van het programma Kansen voor West is zeer productief te noemen. Waar in het OP werd uitgegaan van een totale inzet van €770 mln. aan totale subsidiabele kosten, werd uiteindelijk voor €861 mln. aan betaalaanvragen ingediend en voor ruim een miljard gerealiseerd (€1.042 mld.). Dit betekent dat met het EFRO maar liefst €272 mln. aan extra financiering bovenop de programmabegroting werd uitgelokt. Zie voor een uitleg van de verschillende TSK's ook de definities onder punt 2.3.1 van dit verslag. Van de 250 gecommitteerde projecten werden er 234 vastgesteld met een EFRO subsidie. Drie projecten kregen te maken met een faillissement. 12 projecten werden op €0 vastgesteld om uiteenlopende redenen, en één project werd uit de betaalaanvraag gehaald vanwege een te late betaling. Het grootste aandeel van de investeringen ging naar de prioriteit Innovatie (48%), waarmee dit programma een goede bijdrage leverde aan de Lissabondoelstellingen van duurzame economische groei en werkgelegenheid in Europa. De aanzienlijke realisatie laat zien dat er zowel een vraag was naar deze investeringen, als wel de investeringsfocus van de partners.

Er zijn twee belangrijke effecten van het programma te onderscheiden:

1) de aanzienlijke investeringen in R&D infrastructuur in West Nederland, die een duurzame basis heeft gelegd voor verdere innovatie ontwikkeling, en

2) de grote rol van private partijen en kennisinstellingen bij het regionaal beleid.

Opvallende resultaten van het programma zijn de substantieel groter dan geplande *private bijdrage*, waarmee de private sector haar belangstelling liet zien voor financiering in de kenniseconomie. Interessant was ook de verscheidenheid aan *financieringsvormen* van het programma, die aan bleek te sluiten bij de vraag van de markt. In Kansen voor West II zijn die financieringsinstrumenten dan ook prominent opgenomen. Dit is in lijn met de aandacht van de EC en andere overheden voor (revolverende) financieringsinstrumenten. De samenstelling en focus van het programma voor projecten op het gebied van *Ontwikkeling* en het *MKB* (kader 1) was opmerkelijk en paste in de ontwikkeling van de *kenniseconomie* en de rol van het MKB daarin. Een belangrijke impuls werd gegeven aan de R&D infrastructuur, waar in een open innovatie omgeving MKB en kennisinstellingen en grote bedrijven konden samenwerken (kader 2). De stedelijke en regionale inzet resulteerde in de realisatie en verbetering van een groot aantal publieke en toeristisch recreatieve voorzieningen (kader 3), de verbetering in milieu en energie (kader 4), en een flink aantal opgeknapte straten, bedrijventerreinen en gebieden (kader 5). Ten slotte mag hier ook genoemd worden dat de werkwijze waarin in gezamenlijkheid consortia konden ontstaan met ondersteuning van het programma, als zeer succesvol wordt gezien. Door zowel de evaluatoren als begunstigden. Het programma kende een goed werkende uitvoeringsstructuur met een adequaat werkend digitaal beheersysteem - voor zowel beheerders als begunstigden. Geplande projectuitgaven - volgens N+2 - zijn in alle jaren gehaald. Hierdoor werden kortingen voorkomen. Veel tijd en aandacht werd besteed aan risicobeheersing en verantwoording over zaken als aanbesteden, staatssteun, publiek-private samenwerking,

kostenopbouw, loonkosten etc. De systeemaudits waren positief, maar projectaudits hebben tot betalingsonderbreking geleid. Deze werd echter direct na het indienen van een verbeterplan weer werd ingetrokken. In het algemeen kan gezegd worden dat de controledruk op het programma hoog was, voornamelijk door de vele projectaudits, de interpretaties van regelgeving en de afhandeling hiervan.

De samenwerking tussen de partners van Kansen voor West was goed. Zowel in de voorbereiding als de uitvoering van het programma. De managementautoriteit heeft goed gefunctioneerd, ook gedurende de soms hectische tijden als gevolg van de controles. De delegatie van verantwoordelijkheid naar de steden voor hun eigen stedelijke programmadelen, resulteerde in betrokkenheid en focus. De nabijheid en betrokkenheid van de steunpunten voor aanvragers maakte dat er een goede aansluiting was van lokaal (regionaal) beleid met het programma. De vijf programmabureaus functioneerden professioneel en de vijf stuurgroepen waren sterk betrokken bij de beoordeling van projectaanvragen.

Het Comité van Toezicht was goed in staat haar toezichtrol uit te voeren. Waar nodig heeft het Comité een ondersteunende rol gespeeld voor de managementautoriteit. De samenwerking met de certificeringsautoriteit verliep succesvol. Het tot stand komen van een gezamenlijk standpunt met de auditautoriteit bij verschil van inzicht, bleek gecompliceerd. De regie van het Coördinatiepunt Structuurfondsen, kon daarin niet altijd een oplossing bieden. Vraagstukken rondom regelgeving of de interpretatie hiervan zijn gedurende het programma in goed overleg met DG Regio van de EC afgehandeld.

Ten slotte mag gezegd worden dat de uitvoering van het programma heeft geleid tot een belangrijke kennisontwikkeling bij de managementautoriteit en de partners over de opzet, uitvoering en verantwoording van

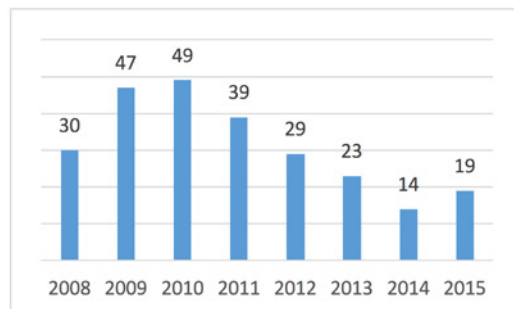
het Europese structuurfondsen programma EFRO. Daarbij mag ook de expertise die is opgebouwd rond de ontwikkeling en inzet van financieringsinstrumenten genoemd worden. Deze kennis is van groot belang gezien de huidige trend waar overheden minder inzetten op subsidies maar meer de financieringskant wil ontwikkelen.

2.3 Uitvoering op het niveau van het operationeel programma

2.3.1 Algemene uitvoering

Maar liefst 337 projecten werden ingediend bij de programmabureaus van Kansen voor West. Hiervan werden er 250 gecommiteerd en vastgesteld. Van de vastgestelde projecten ontvingen er 234 een EFRO bijdrage. 13 projecten werden op €0. vastgesteld. Drie projecten gingen failliet (zie verder punt 2.8).

Figuur 9: Committeringen per jaar

Het verschil tussen de ingediende projecten en de gecommiteerde projecten (87) is te verklaren door het feit dat die projecten om uiteenlopende redenen door de aanvragers werd gestopt. De meest voorkomende redenen van stoppen waren het niet kunnen verkrijgen van (co)financiering, het niet passen van voorstellen binnen het OP of toetsingskader, of men stopte omdat men op een andere manier financiering kon krijgen. Ook kwam het voor dat men simpelweg besloot

om niet verder te gaan na registratie of na het indienen van de voorlopige aanvraag.

Om een goed begrip te krijgen van de financiële prestaties van het programma is het goed te weten dat alle vier de OP's in Nederland meer gedaan hebben met de EFRO-Euro's, dan gepland. Om die prestatie maximaal inzichtelijk te maken hebben de vier MA's in Nederland afgesproken een duidelijke splitsing te maken tussen de inhoudelijke en financiële verantwoording. Daarvoor dient dan wel dezelfde terminologie te worden gebruikt. Een uniforme manier met eenduidige en vooraf afgestemde principes en definities. Hiermee wordt voorkomen dat een deel van de resultaten buiten de rapportage valt als gevolg van het hanteren van verschillende interventiepercentages. In het onderstaande kader is dit uitgewerkt.

Basis van verantwoording is het totaal aan subsidiabele kosten (TSK), gefinancierd uit de EFRO, publieke en private middelen. De TSK EC Beschikking bedroeg €770 mln. Als afrekenbasis voor de EC geldt: zodra 770 mln. aan TSK is goedgekeurd door de EC, dan is daarmee de 310,6 mln. EFRO verantwoord. In dit eindverslag worden twee verschillende TSK's onderscheiden.

- *TSK EC Betaalaanvraag (€861 mln.) Alle door de eerste en tweede lijn gecontroleerde kosten. Kosten die door de MA en certificeringsautoriteit zijn gecontroleerd en gecertificeerd, via een betaalaanvraag zijn ingediend bij de EC en door de auditautoriteit ge-audit.*

- *TSK MA Realisatie (1.042 mln.) Alle gemaakte en door MA goedgekeurde kosten door de binnen het programma ondersteunde concrete acties.*

Het totaal van de "TSK EC Betaalaanvraag" en de door het programma beoordeelde en

geaccepteerde kosten die niet bij de EC zijn ingediend maar wel door de MA zijn gecontroleerd.

Tabel 1: Realisatie (€mln.) o.b.v. TSK EC Betaalaanvraag

Prioriteit	Subsidiabel volgens OP (TSK)	Definitieve uitgaven declaratie (TSK)	EFRO berekening obv flexibiliteit	Beperking bijdrage EFRO
1	369	453		
2	134	134		
3	242	249		
4	25	25		
Totaal	770	861	328	311

De eindstaat van het programma is gebaseerd op de kosten die door de management-certificerings- en auditoriteiten zijn gecontroleerd (TSK EC Betaalaanvraag). Tabel 1 geeft een overzicht (afgerond) van die eindstaat. De eindstaat maakt ook onderdeel uit van de afsluitingsstukken van het programma. Basis van afrekening is €770 mln. TSK waarop het maximale EFRO (€310,6 mln.) is gebaseerd. In tabel 1 is te zien dat ruim voldoende uitgaven (€861 mln.) zijn gemaakt, om als basis te dienen voor de maximale EFRO. Deze volledige realisatie is mede te danken aan de inzet van overcommitting door de partners (het bedrag dat boven het beschikbare EFRO werd beschikt). Daarnaast hebben ook de hogere publieke cofinanciering en de aanzienlijk hogere private cofinanciering een bijdrage aan dit resultaat geleverd. De overcommitting verschilde per partner, variërend van een vast percentage tot een besluit per project. Ook werd in enkele gevallen een overcommitting van de ene partner, bij de andere partner(s) gedaan. Waarmee is aangetoond dat het van te voren vastleggen van het EFRO in inspanningsplafonds niet leidt tot inflexibiliteit van het budget.

Het geplande interventieaandeel (EFRO/TSK) in het OP was 40%, maar de realisatie kwam uiteindelijk aanzienlijk lager uit (30% interventie). Hierdoor is dus heel effectief gebruik gemaakt van het beschikbare EFRO. Op basis van deze lagere interventie kan gezegd worden dat een aanzienlijk hogere uitlokking van publiek/private middelen heeft plaatsgevonden. In andere woorden: het programma heeft zeer doeltreffend van de EFRO middelen gebruik gemaakt. De gemiddelde projectgrootte binnen het programma is €4,5 mln. en kent een gemiddelde EFRO-bijdrage van €1,3 mln.

2.4 Resultaten en analyse

2.4.1 Materiele resultaten van het OP

De materiële resultaten van het programma zijn te meten aan de hand van de indicatoren die in het OP staan. De indicatoren zijn verbonden aan de prioritaire assen. Het kan zijn dat er wel op een indicator wordt gescoord, maar dat die niet geteld kan worden, omdat die indicator niet bij de prioriteit is opgenomen. De scores op de kernindicatoren per prioritaire as zijn aangegeven in tabel B8, en die van de outputindicatoren in tabel B9. In tabel 2 is het overzicht van de kernindicatoren gegeven.

Tabel 2: Overzicht realisatie kernindicatoren

Kernindicatoren	Opgave OP	Realisatie	Realisatie %
(C1) Aantal bruto Arbeidsplaatsen (P1)	3.120	9.872	316%
(C7) Aantal ondersteunde MKB-bedrijven (P1)	535	11.396	2130%
(C8) Aantal ondersteunde startende bedrijven en kleine bedrijven jonger dan 5 jaar (P1)	268	2.174	811%
(C4) Aantal R&D projecten dat wordt ondersteund (P1)	121	84	69%
(C5) Aantal samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en kennis-, onderzoeks- en onderwijsinstellingen (P1)	88	103	117%
(C10) Uitgelokte private vervolginvesteringen (P1) (€ mln.)	31	548	1767%
(C1) Aantal bruto Arbeidsplaatsen (P2)	1.340	1.071	80%
(C34) Aantal toeristisch - recreatieve projecten (P2)	35	22	63%
(C1) Aantal bruto Arbeidsplaatsen (P3)	2.420	3.124	129%
(C39) Aantal gerenoveerde of nieuwe stedelijke voorzieningen (P3)	40	65	163%
(C40) Aantal projecten gericht op ondernemerschap, stads- en wijk economie (P3)	35	52	149%
(C41) Aantal projecten gericht op participatie, leefbaarheid of sociale activering (P3)	84	48	57%

2.4.2 Analyse van de inzet van Indicatoren

In het OP zijn de indicatoren en hun streefwaarden benoemd. Die streefwaarden waren gebaseerd op bepaalde aannames uit ervaringscijfers van de partners of kwamen van vaststaande kentallen. Het uniform meten van de indicatoren bleek echter niet goed te werken. In 2010 kwamen de vier managementautoriteiten een eenvormige manier van meting overeen die in een rekentool werd vastgelegd. De EC heeft de uitgangswaarden goedgekeurd en vanaf die tijd zijn ze in alle programma's toegepast.

De herijking had een substantieel effect op een aantal indicatoren. Zo werd bijvoorbeeld initieel de indicator "Aantal R&D projecten" voor een project als 7 geteld, maar na herijking kwam dit uit op 1. Of stond initieel de score voor de indicator "Uitgelokte private financiering" op €20 mln., maar na herijking met de rekentool kwam die nu uit op €692 duizend. Ondanks deze andere manier van meten, is overeengekomen om de uitgangswaarden van het OP niet aan te passen, maar om aan het eind van

het programma een beschrijving te geven van iedere indicator.

Ten behoeve van een realistische weergave van de indicatoren, werd zowel in de aanvraagfase van een project als tijdens het eindgesprek bij vaststelling, gesproken met de begunstigde. Daarbij werd besproken in hoeverre de begrote en behaalde indicatoren realistisch zijn. Daarvoor diende de begunstigde een gedegen onderbouwing te geven van de opgegeven indicatoren. Hieruit bleek dat een aantal indicatoren lastiger zijn te beoordelen dan andere en ook afhankelijk zijn van andere externe factoren.

De realisatie van de kernindicatoren in tabel B8 is over het algemeen goed te noemen. Nagenoeg alle gestelde doelen zijn gehaald, of zelfs ruim overschreden. Wel zijn bij de vaststelling van de projecten indicatoren regelmatig wat lager bijgesteld. Hiervoor werden geen sancties opgelegd aangezien de uitvoerders van de projecten wel alle inspanningen hebben geleverd om de indicatoren te kunnen bereiken. Een nadere analyse van het aantal *arbeidsplaatsen* laat het volgende zien. In prioriteit 1 dragen 106 projecten bij aan de creatie van arbeidsplaatsen, variërend van 1 tot 1.071 FTE/project en gemiddeld 94 arbeidsplaatsen. Het gaat hier om diverse type arbeidsplaatsen. Voor een coaching project

Aantal	Proces Verbaal van Oplevering Kansen voor West Kader 1: R&D Infrastructuur
10	Incubators
5	3T scanners en 1 & Scanner voor onderzoek en valorisatie
1	Productiefaciliteit voor radioactief materiaal
1	Proeffabriek voor Biomassa verwerking
1	Innovatiecentrum voor Jeans
1	PET MRI centrum
1	Laboratorium voor Innovaties in de Zeilsport
1	Security Campus
1	Elektronenmicroscop (kleinste ter wereld)
1	Living Lab voor Vrede en Recht en Veiligheid
3	3D print faciliteiten
1	Verbeterde Dieronderzoeksfaciliteit besmettelijke dierziektes

Aantal	Proces Verbaal van Oplevering Kansen voor West Kader 2: MKB Ondernemersondersteuning en Valorisatie
1	Fonds met 13 leningen FRED voor realisatie bedrijfsruimtes
>100	Investerings in winkels/bedrijven in de Kansenzonegebieden van Amsterdam en Rotterdam. Inclusief starters, experimenten flexibele regelgeving, branding, ondernemersverenigingen.
1	Beurs voor Toptalent Creatieve Starters in Den Haag
43	Garanties voor Mikrokredieten aan ondernemers in Amsterdam
37	Leningen voor Starters in Den Haag
8	Productinnovaties bij bedrijven in de Zeilsport
11	Valorisatieprojecten voor ondernemers in de Metropoolregio
35	Technologische Milieu innovaties bij bedrijven in Flevoland
1	Start up Campus
	Ondersteuning aan bedrijven uit verschillende regelingen: Clusterregeling Zuid-Holland (27), TMI regeling (67), Technofonds (55), Clusterregeling Metropool Noord-Holland (34).
3	JESSICA fondsen (ED, FRED en SOFIE) kenden 29 leningen, participaties of garanties.

werden de mensen geteld, die de coaching verlenen. Maar bijvoorbeeld voor de incubatoren werd het aantal arbeidsplaatsen gemeten, die op het moment van vaststelling werkzaam waren bij de bedrijven in de incubator. Deze laatste groep scoort daarom een beduidend hoger aantal dan de eerste groep.

Prioriteit 2 kent 26 projecten die arbeidsplaatsen opleverden, variërend van 2 tot 338 FTE/

Aantal	Proces Verbaal van Oplevering Kansen voor West Kader 3: Gerealiseerde Voorzieningen
1	Nieuwe school voor Meester-coupeurs en 1 opleiding Meester in ambachtelijk auto's lakken
2	Vernieuwde kerken voor sociaal recreatieve doelen
1	Light Festival en 1 Evenement voor Creatieve Ondernemers
1	Vernieuwde Panorama Mesdag en 1 Vernieuwd Mauritshuis
1	Microbenmuseum; 1 Filmmuseum; 1 Kindermuseum; 1 Oorlogsmuseum
2	Sociaal economische broedplaatsen in de wijk
1	Kennisinstituut voor stedelijke vraagstukken
1	Skatepark en 1 overdekte Skatebaan en 1 Roeibaan
8	Productinnovaties bij bedrijven in de Zeilsport
1	Drijvend paviljoen en 1 drijvende boerderij
1	Speelstad Rotterdam
1	Wereld van Smaak
1	Dakpark en 1 Stadspark

project en gemiddeld 41 arbeidsplaatsen.

Prioriteit 3 kent 60 projecten die 1 tot 711 arbeidsplaatsen opleverden, met gemiddeld 51 arbeidsplaatsen per project. Geconcludeerd kan worden dat het programma ruim twee keer meer arbeidsplaatsen heeft gerealiseerd dan

gepland. Vooral het aantal arbeidsplaatsen in prioriteit 1 heeft daartoe bijgedragen. Prioriteit 2 bleef enigszins achter bij de planning. Dit had te maken hebben met de aard van de projecten (Toerisme, cultuur en recreatie), die een relatief lage arbeidscomponent kent. Er zijn relatief weinig bedrijventerreinen geherstructureerd.

Die scores relatief hoog op het aantal arbeidsplaatsen, omdat hier de arbeidsplaatsen zijn meegenomen bij de bedrijven, die zich op dat terrein vestigen. De projecten in de sectoren natuur en toerisme scoorden alleen op de extra werkgelegenheid als gevolg van het project, bijvoorbeeld bij de uitbreiding van een museum of de aanleg van een natuurgebied. In prioriteit 2 zijn relatief veel milieuprojecten gerealiseerd, waarbij ook relatief weinig werkgelegenheid wordt meegenomen. Neem als voorbeeld de vele walstroomprojecten, waarbij aanleg en onderhoud van de electrakasten wel wat werkgelegenheid oplevert, maar in verhouding veel minder dan bij bedrijventerreinen.

Het aantal *ondersteunde MKB bedrijven* is aanzienlijk hoger dan gepland. Een drietal projecten haalde hierop substantiële realisaties, zoals, *KansenKanon-2* voor het versterken kansrijke clusters in NH (2.335); Kennis, kunde, kassa voor de uitvoering van de Kennis–en Innovatieagenda Amsterdam (1.731); en Kansen Kanon NH voor het stimuleren van de kleinere bedrijven (1.147). Ook projecten als *Duurzame groei door innovatie en kenniscirculatie* (670); I-HIC (616); en *Kennisbruggen* (588) bereikten een substantieel aantal MKB bedrijven. Als van de totaal 63 projecten die op deze indicator scoren, de zes bovenstaande extremen worden afgetrokken, komen we op een gemiddelde ondersteuning van 76 MKB-bedrijven per project. Opvallend is dat het veelal om kleine adviesprojecten ging. Bij aanvang van het programma werd gerekend met een relatief klein aantal ondersteunde

bedrijven per project. Er werd uitgegaan van veel samenwerkingsprojecten met een beperkt aantal als partner participerende bedrijven. Vooral het aantal coaching projecten is fors hoger geweest dan verwacht. Dit betekende een substantiële bijdrage aan het aantal ondersteunde bedrijven, die met een voucher of een coaching traject ondersteuning uit het programma kregen. Ook het aantal incubators was fors hoger dan verwacht en die scoren gemiddeld ook een groter aantal ondersteunde bedrijven. Namelijk alle bedrijven die gebruik maken van de incubator. Dit kan worden doorgetrokken naar een aantal R&D faciliteiten die ook breder gebruikt werden dan voor één valorisatieproject. De hoge realisatie voor de indicator *aantal ondersteunde startende bedrijven kwam op het conto van 56 projecten*. Een vijftal projecten leverde hiervoor een substantiële bijdrage (47%). Deze zijn: *Cross Media Expertisecentrum* - exploiteren van media (190 starters); *Nieuwe Energie op de Creatieve As* met de ontwikkeling van een kenniscentrum voor innovatie en ondernemerschap regio Haarlem (180 starters); *Innovatieregio Amsterdam: integratie kennis, kunde, kassa* met gezamenlijke innovatiestimulering door “triple-helix” samenwerking (175 starters); *Protospace* Utrecht met laagdrempelige prototyping faciliteiten (175 starters); en *Duurzame groei door innovatie en kenniscirculatie* waar kennis kon worden ingekocht bij een gespecialiseerde kennisinstelling (118 starters); Als we deze

vijf extremen aftrekken, komen we uit op een gemiddelde ondersteuning van 23 ondersteunde startende bedrijven per project. Voor de ondersteunde starters golden dezelfde oorzaken als voor ondersteunde bedrijven. Zowel de incubators als de aanjaagprojecten waren voornamelijk gericht op nieuwe startende bedrijven.

De realisatie voor de indicator *uitgelokte private vervolginvesteringen* werd door 65 projecten geleverd. Een zestal projecten leverde hiervoor een substantiële bijdrage (44%). Deze zijn: *BioPartner Accelerator* (€100 mln.); *Technopolis Accelerator* (€42mln.); *Stepping Stones* (€31 mln.); *Utrecht Innoveert: The Next Step* (€27 mln.); *Kennisnetwerken en Innovatie in clusters* (€26 mln.); en *Technostarters-New Business Development YES!Delft* (€20 mln.). Als we deze zes extremen (>€20 mln.) aftrekken, dan komen we uit op een gemiddelde uitgelokte private vervolginvestering van €5,2 mln. per project. Deze realisaties zijn een opgave ten tijde van de afsluiting van de projecten, van de verwachte uitgaven voor vervolginvesteringen.

De realisatie voor de indicator *aantal gerenoveerde of nieuwe stedelijke voorzieningen* werd door 56 projecten geleverd. De beoogde doelstelling is met 163% ruimschoots behaald. Veruit de meeste projecten kenden de levering van één stedelijke voorziening. De projecten *VeiligheidsExpo Almere*; de twee *Damrak* projecten; *Revitalisatie Flora's Hof Lichte Gaard* en *ARM* leverden

Aantal	Proces Verbaal van Oplevering Kansen voor West
<i>Kader 4: Energie en Milieu</i>	
>200	Honderden Walstroomkasten in het Westelijk landsdeel
1	Test Power Plane (zweefvliegtuig) om energie op te wekken
5	Aardwarmtebronnen en netten
1	Energieopwekkende dansvloer
2	Afvalwaterzuiveringssystemen
2	Fonds voor Energieprojecten

meerdere voorzieningen (2-4). In de eindfase van het programma werden nog een aantal kleinere projecten uitgevoerd, gericht op voorzieningen in de openbare ruimte van Rotterdam. Deze waren niet voorzien maar werden mogelijk door de vrijval van middelen.

De realisatie voor de indicator *aantal projecten gericht op ondernemerschap, stads- en wijk economie* werd door 52 projecten geleverd. Daarmee werd de beoogde doelstelling met 149% ruimschoots behaald. Goed voorbeeld zijn hier de Kanszone projecten, waarbij vele winkels en detailhandel in de wijk hun pand konden worden aangepast.

De realisatie voor de indicator *aantal samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en kennis- onderzoek- en onderwijsinstellingen* werd door 95 projecten geleverd. De beoogde doelstelling is met 117% ruimschoots behaald. Meestal tekenden alle gezamenlijke partijen in een project een samenwerkingsovereenkomst. Daar kunnen na het project ook weer andere samenwerkingsverbanden uit zijn voortgekomen. De realisatie op de indicator *aantal R&D-projecten dat wordt ondersteund* viel lager uit dan gepland (69% - 84 projecten). Belangrijkste redenen voor deze lagere eindstand was dat de definitie nu aangeeft (is gewijzigd aan het begin van de programmaperiode maar na het goedkeuren van het programma) dat er maximaal per project de waarde één kan worden gescoord. Dit kon voorheen meerdere waarden per project opleveren. De andere

belangrijke reden was dat de gerealiseerde projecten substantieel groter zijn dan aanvankelijk verwacht. Ten slotte vielen onder deze indicatoren ook een aantal regelingen. En juist hierdoor is de indicator extra laag. Een regeling werd als één project geteld, terwijl het aantal feitelijk ondersteunde projecten een stuk hoger lag. Zo kenden de *TMI regeling, Clusterregelingen* en de *Kanszone-regelingen* 30 tot 50 projecten per regeling, waar vaak drie tot vier partners per project subsidie ontvingen. Ook de realisatie op de indicator *toeristisch-recreatieve projecten* valt lager uit (63% - 22 projecten) dan gepland. Voorbeelden van projecten die op deze indicator scoorden zijn de *Herontwikkeling Vuurtoreneiland* in NH, *Boulevard Scheveningen, Laakzone Amersfoort, de Integrale Inrichting Veluwerandmeren, of Haven Zuid Alblasterdam*. Belangrijkste oorzaak van de lagere realisatie was hier vooral, dat fors grotere projecten zijn gerealiseerd. Op de indicator *participatie en leefbaarheid* (57%) was de realisatie aanzienlijk lager dan gepland. Desalniettemin scoorden 48 projecten op deze indicator. Een mogelijke reden voor deze lage score is dat de projecten niet erg groot zijn (mediaan EFRO is ongeveer een half mln.). Een andere reden kan wellicht zijn dat de oorspronkelijk aanname gericht was op grotere projecten. Voorbeelden van projecten die op deze indicator scoren zijn de stedelijke projecten *Westergasfabriek 'Het Levende Park'* in Amsterdam, *Elevatoren Maassilo* in Rotterdam,

Aantal	Proces Verbaal van Oplevering Kansen voor West
6	Winkelgebieden
3	Bedrijventerreinen
5	Straten/Openbare Ruimten
3	Parken

Humanity House in Den Haag of de *Emissie vrije Bierboot* in Utrecht. Bij de lagere realisatie speelde ook mee dat het programma vooral een fysiek-economisch imago kende en er ook vrees was teveel ESF-achtige activiteiten binnen te laten. Dit was slechts beperkt toegestaan vanuit de verordening.

Ten slotte gaan we nog kort in op de score op de zogenaamde outputindicatoren van het programma. Deze zijn weergegeven in tabel B11-B13 van de bijlage. Hier is een zelfde beeld te zien als bij de kernindicatoren.

Heel hoge scores voor het *Aantal ha bedrijventerrein gemoderniseerd* (315% - zes projecten) waaraan vooral de projecten *Aardwarmte Vierpolders*, *AquaReUse* en *Pilot Duurzaam Zuidwijk* bijdroegen.

Ook de indicator *Private bijdrage aan onderzoeksfaciliteiten, onderzoeksorganisaties* scoorde hoog (310% - 50 projecten). De grootste contribuanten waren de projecten *Bioproces Pilot Facility* (€25 mln.); *Regeling Technologische Milieu Innovatie* (€22 mln.) en *Technopolis Accelerator* (€20 mln.). Als we deze drie extremen aftrekken, dan komen we uit op een gemiddelde Private bijdrage van €1,7 mln. per project.

Het *Aantal ha bedrijfslocatie gemoderniseerd* komt nagenoeg overeen met de geplande inzet (96% - 21 projecten). Een substantiële bijdrage werd geleverd door het project *Bedrijventerrein Overvecht* (29 ha), maar vooral door het project *Upgrading havenbekkens Lage Weide* (80 ha). Het *Aantal projecten gericht op verbetering van natuur, landschap of cultureel erfgoed* bleef achter bij de verwachting (46% - 19 projecten). Hieronder vielen o.a. *Laakzone Amersfoort*, *Haarlemmermeer Overbruggen*, *Toeristische Ontwikkeling Zaanse Schans*, *Integrale Inrichting Veluwerandmeren*, *Duivenvoorde*

Corridor en Kennisontwikkeling Zandmotor Delfland.

Het *Aantal projecten gericht op milieu* kent een zeer kleine score vergeleken met de verwachting in het OP (22% - 8 projecten). Hieronder vielen o.a. *Stadstuin Emma's Hof*, *Amsterdam Light Festival* en de *Emissie vrije Bierboot*. Hier past nog de kanttekening dat veel projecten wel bijdroegen aan duurzaamheid, energie efficiency en minder CO2. Zij hadden daardoor wel forse milieu effecten ondanks dat ze niet als typisch milieueffect waren gekwalificeerd.

2.4.3 Experimenten

Ter ondersteuning van *experimenten* (projecten en werkwijzen) was binnen prioriteit 1 een indicatieve bijdrage van circa 0,5% van de EFRO-middelen beschikbaar (+/- 1,5 mln.). De bedoeling was nieuwe werkwijzen te stimuleren en de successen in te bedden. De uitkomsten en resultaten van deze projecten hoeven niet bij te dragen aan de gekwantificeerde indicatoren van het OP. De voornaamste afweging om een project als experiment te benoemen was door te bepalen of een project een innovatie betreft of juist iets geheel nieuws is. Dat geheel nieuwe was een reden om het project de experimentele status te verlenen, maar het blijft wel enigszins een intuïtieve keuze. Vooralsnog lijkt het project *Zandmotor* te voldoen aan de definitie van een experiment. Het experimentele zit hem in de methode van bouwen met behulp van de natuur op deze schaal, door het beschermen van kusten door middel van een zandplaat in zee. Het blijft echter een complexe afweging: wel- of geen experiment. Daarom beschrijven wij hieronder een aantal projecten binnen het programma, die aansprekende voorbeelden zijn van innovatie in West Nederland – waarbij onder innovatie wordt verstaan het door-ontwikkelen

van bestaande methoden of producten. Bij *Slim Meten en Monitoren* werd gewerkt aan kennisontwikkeling over het toepassen van 'real time' meet- en monitoringsystemen voor stedelijk waterbeheer. *Ontwikkeling Grootschalige Inzet Offshore Getijstroomenergie* onderzocht hoe "offshore" energiecentrales in open zeegebieden werken. *Delft Aardwarmte Pilot-Project* combineerde twee technologische ontwikkelingen; het mantelbuis boren (casing drilling) en het toepassen van lichtgewicht composiet boorbuizen. Bij *Aardwarmte Den Haag* wordt gebruik gemaakt van aardwarmte van bijzonder grote diepte (2.200 m) en hoge temperatuur (75o). *Powered by You* ontwikkelde een energieopwekkende vloer. In het *Drijvend paviljoen* werd onderzoek gedaan naar van drijvend bouwen. Met *PowerPlane Development Project*; *Airborne Wind Energy* werd onderzocht hoe elektriciteit te produceren door een kabel van een trommel te trekken met een zweefvliegtuig. *Bioprocess Pilot Facility* in Delft testte op industriële schaal het gebruik van biomassa voor energieopwekking. *Koudewinning Ouderkerkerplas* combineerde oplossingen voor de fosfaat- en algenproblematiek in de Oudekerkerplas met koeling van gebouwen. De *HeatMatcher* werkte aan een match tussen vraag en aanbod van warmte d.m.v. een warmtepomp, zonnecollectoren en energieopslag in de bodem. De *Taskforce Duurzame Greenport Westland-Oostland* ontwikkelde een integraal besturingssysteem voor gietwater en benutting van duurzaam opgewekte energie. Bij *Tomaten op Afvalwater* werd uit afvalwater betrouwbaar

en herbruikbaar water gemaakt. Bij *Energierijk* werd gewerkt aan een bio co-vergister voor opwekking van energie uit dierlijke mest en planten. *Dutch Offshore Wind Energy Services* ontwikkelde een ICT-systeem waarmee offshore windparken vanuit Den Helder beheerd kunnen worden. *Ecoshape* werkte aan nieuwe manieren om kust-, delta- en riviergebieden duurzaam te ontwerpen en in te richten. *Geo Valley* ontwikkelde geo-informatie voor lucht, ruimte, water en geomatica technologie & infrastructuur. *LNG Dual Fuel* onderzocht de toepassing van aardgas als brandstof voor de binnenvaart. Daarnaast werden binnen de regelingen van Kansen voor West nog veel innovaties gedaan op allerlei gebied zoals de ontwikkeling van grote objecten d.m.v. explosies onder water. Soms lukt een ontwikkeling ook niet. Zo werd het project *Ontwikkeling Robotiek voor Primaire Productiebedrijven* gestopt, omdat de variatie in witlofwortels te groot is om hiervoor een robot/ automatiseringsprogramma te maken.

2.4.4 Categoriseringsbijdrage aan de Lissabon doelstellingen

De ambitie van de Lissabon-strategie was om als Europese Unie uit te groeien tot de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie van de wereld. De Lissabon-strategie werd in 2010 opgevolgd door "Europa 2020", dat voortbouwt op "Lissabon". Het streeft naar meer (slimme) groei, meer duurzaamheid en meer sociale samenhang. In het Nationaal Strategisch Referentiekader (NSR) werd afgesproken dat minimaal 60% van de inzet ten gunste komt

aan zogenaamde “geormerkte Lissabon categorieën”. Voor Kansen voor West is het uitgangspunt om 63% van de middelen in te zetten op Lissabon. Dit is uiteindelijk ruim gerealiseerd (65%). Tabel B1 geeft het overzicht van deze realisatie. Hier is te zien dat op 40 categorieën werd gescoord, maar ook dat op tien categorieën die als streefwaarde waren ingevuld, niet werd gescoord. Hierbij dient goed in ogenschouw te worden genomen dat een project slecht op één categorie kan scoren, daarmee andere mogelijke categorieën uitsluitend. Een voorbeeld hiervan is een project dat scoort op de categorie “energie”, waarvoor ook de categorie “duurzaamheid” gekozen had kunnen worden. Tabel 3 geeft het overzicht van de scores van het programma in de verschillende categoriegroepen van Lissabon. Het is een uitsplitsing van het overzicht in tabel B11. Het laat een gevarieerd beeld zien met vier categoriegroepen die ruim scoren op de in het OP opgenomen planning, en vier categoriegroepen die achterblijven. De totale score ligt met 104% boven de geplande inzet.

Hieronder volgt een korte analyse.

In de belangrijkste categoriegroep *Onderzoek en technologische ontwikkeling (OTO), gericht op innovatie*, werden 95 projecten uitgevoerd en kende met 122% een hoge realisatie. Het

overgrote deel van de investeringen in OTO ging naar de thema's *Technologieoverdracht en samenwerkingsnetwerken* (€69 mln.-44 projecten), *OTO infrastructuur* (€32 mln.-12 projecten) en *Andere stimuleringsmaatregelen van OTO* (€21 mln.-10 projecten). Opvallend is de hoge bijdrage van het thema *Technologieoverdracht en samenwerkingsnetwerken*, dat drieënhalve keer hoger scoorde dan gepland.

De realisatie in de categoriegroep *Informatiemaatschappij* blijft met 33% ruim achter bij de planning. Bijna €5 mln. werd ingezet in negen projecten voor *ICT-toegang, veiligheid enz.* De andere inzet betrof de thema's *Diensten en toepassing voor de burger en KMO's met bijna €3 mln.* In *Communicatie en informatietechnologie* werd niet geïnvesteerd.

In de categoriegroep *Energie* werden 26 projecten uitgevoerd en werd met 132% een hoge realisatie bereikt. Er lag een duidelijke nadruk op investeringen in het thema *Energie-efficiëntie, warmtekrachtkoppeling en energiebeheer* (€15 mln.-15 projecten) en in *Waterkracht, geothermisch en andere energieopwekking* (€10 mln.-8 projecten). Het thema *Duurzame energie: zon* kende geen

Tabel 3: Realisatie van de Lissabon geormerkte categorieën

Geormerkte categoriegroepen	Code	Geplande verdeling in OP (€)	Aantal projecten	Realisatie (€)	% Realisatie t.o.v. OP
Onderzoek en technologische ontwikkeling (OTO), innovatie en ondernemerschap	1 – 9	125.000.000	95	152.758.235	122%
Informatiemaatschappij	11 – 15	24.000.000	9	8.006.172	33%
Energie	39-43	20.300.000	26	26.731.704	132%
Milieubescherming en risicopreventie	52	6.500.000	4	1.994.671	31%
Verbetering van het aanpassingsvermogen van werknemers, bedrijven, ondernemingen en ondernemers	62-64	3.500.000	3	3.192.703	91%
Betere toegang tot werkgelegenheid en duurzaamheid	65-70	9.000.000	5	3.532.202	39%
Verbetering van de sociale insluiting van kansarmen	71	1.000.000	1	410.256	41%
Verbetering van het menselijk kapitaal	72-74	5.000.000	5	4.651.104	93%
Totaal		194.300.000	148	201.277.048	104%

investeringen. De hoge score is gedeeltelijk te verklaren door de prioriteit die het programma gaf aan samenwerkingsvormen. Ook toont het aan, dat het programma voorzag in een aantoonbare behoefte vanuit de markt.

De inzet in de categoriegroep *Milieu-bescherming en risicopreventie* kende vier projecten. Hoewel de realisatie slechts een derde is van de opgave, was de link tussen milieu en energie wel degelijk in het programma aanwezig. Zie bijvoorbeeld de *Walstroom* projecten, de *Duurzaamheidsfabriek*, *Biobased Facility*, of *LNG Dual Fuel*, die evengoed hieronder geassocieerd hadden kunnen worden. Gesteld kan dan ook worden dat Kansen voor West ook voor het milieu een forse investeringsimpuls heeft gegeven.

De realisatie in de categoriegroep *Verbetering aanpassingsvermogen van werknemers....* komt redelijk overeen met de opgave van het OP (91%). Drie projecten werden hiervoor uitgevoerd. Driekwart werd ingezet voor het thema *Ontwikkeling van systemen en strategieën voor levenslang leren*.

De realisatie in de categoriegroep *Betere toegang tot werkgelegenheid en duurzaamheid* blijft met 39% ruim achter bij de planning. De vijf projecten zetten geheel in op het thema *Steun voor zelfstandigen en het starten van ondernemingen*. Er werden geen investeringen gedaan in de thema's *Gender* en *Participatie migranten op de arbeidsmarkt*.

De categoriegroep *Verbetering sociale insluiting kansarmen* kende één project, dat inzet op het thema *Trajecten voor integratie en herintreding in het arbeidsproces....* De opgave was de kleinste van alle categoriegroepen – slechts een half procent van de totale Lissabon-opgave.

De realisatie in de categoriegroep *Verbetering van het menselijk kapitaal* (93%) komt overeen met de opgave van het OP. Vijf projecten werden hiervoor uitgevoerd. Opvallend is de hoge bijdrage van het project *Living lab The Hague*, dat maar liefst twee derde van de totale investering bedroeg in de categorie *Ontwikkeling van menselijk potentieel op het gebied van onderzoek en innovatie*.

2.4.5 Informatie over de uitsplitsing van het gebruik van de fondsen

In deel C van bijlage II van verordening (EG) 1828/2006 wordt een cumulatieve uitsplitsing van toewijzingen van de communautaire bijdrage per categorie over de uitvoering gevraagd. Deze categorieën (dimensies) zijn als volgt gerubriceerd: *Prioritair Thema*, *Financieringsvorm*, *Gebied*, *Economische Activiteit* en *Plaats van Uitvoering*. De uitsplitsing van alle categorieën is te zien in tabel B2 van de bijlage, die een weergave is van alle categorieën in de tabellen B3-B6.

De dimensie *Financieringsvorm* (tabel B3). Ruim 95% van de investeringen viel onder de noemer *Niet terugvorderbare hulp*. Dit hoge percentage werd veroorzaakt doordat de meeste

investeringen in het programma een subsidie betrof. De overige investeringen vielen onder de financieringsvorm *Hulp en Risicokapitaal*, uitgevoerd met de binnen het programma vallende fondsprojecten.

De dimensie *Economische activiteit* (tabel B4). Een aanzienlijk deel (57%) van de investeringen viel onder de activiteiten *Niet van Toepassing* (53 projecten) of *Andere niet nader genoemde diensten* (36 projecten). Dit hoge percentage is misschien wel het meest opvallend aan deze dimensie. Veel van de economische activiteiten werden niet benoemd omdat de rubricering nog teveel op de oude economie is gebaseerd. Voorbeelden zijn *Bio Partner Accelerator of Regeling Bedrijven Verbetergebieden*. Een andere reden is dat projecten onder een regeling viel waardoor de economische activiteit niet apart werd gemeten. Van de wel benoemde economische activiteiten lag de grootste inzet op *Gemeenschapsvoorzieningen* (8% - 20 projecten) en *Gezondheidszorg* (7% - vijf projecten).

De dimensie *Territoriaal* (tabel B5) scoort volledig op *Stedelijk gebied*.

De dimensie *Locatie* (tabel B6) laat de

geografische indeling zien volgens de zogeheten NUTS- 2 of 3 indeling. De officiële Europese indeling (nomenclatuur van territoriale eenheden voor de statistiek).

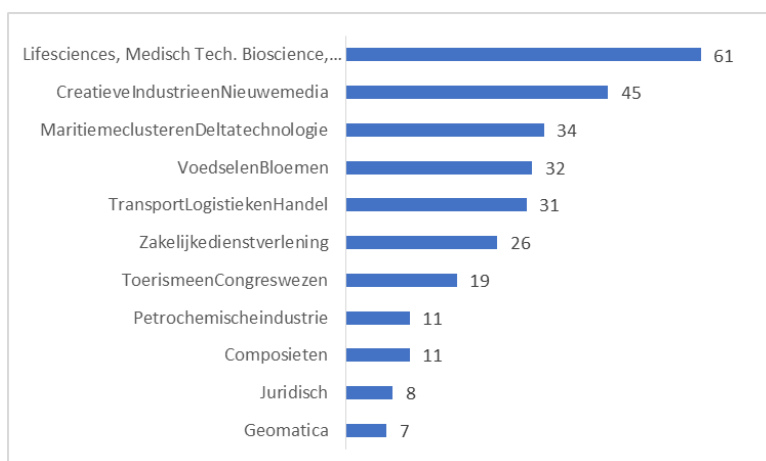
Over de *Thematische en ruimtelijke focus* kan gezegd worden dat Kansen voor West heeft gekozen voor een integrale benadering voor de ontwikkeling van West-Nederland. Het ging er daarbij om, de kracht van het gebied als geheel met haar unieke karakter te versterken. Dit gebeurde door een thematische focus met prioriteit 1 en een ruimtelijke focus voor de prioriteiten 2 en 3. te leggen. De uitgevoerde projecten binnen prioriteit 1 waren dan ook niet plaatsgebonden. Essentieel bij de keuze voor een project was dat het de potentie van de regio optimaal benutte en bijdraagt aan vergroting van de concurrentiekracht van westelijk Nederland binnen de kansrijke clusters. Daarnaast heeft het programma bijgedragen aan het bieden van nieuwe mogelijkheden door nieuwe ontwikkelingen in te zetten met innovatieve acties.

Verder werden ook de *horizontale prioriteiten* gevolgd - de doelstellingen die centraal staan in het Europees beleid. Kansen voor West zette in op de bevordering van *gelijke kansen voor mannen en vrouwen*, maar door de aard van de projecten die veelal gericht waren op technische investeringen in gebouwen, materialen etc. was dit soms minder zichtbaar. Gelijke behandeling van *gehandicapten* bij de toegang tot openbare gebouwen werd gevolgd en is in Nederland vastgelegd via het Bouwbesluit.

2.4.6 Bijstand per cluster en doelgroep

Figuur 10 is een weergave van de in tabel B10 aangegeven clusterinzet. Het laat het aantal projecten zien dat inzette op een cluster. 113

Figuur 10: Aantal projecten dat inzet op clusters

projecten scoorden op één of meerdere clusters zoals in het OP geformuleerd. De investeringen geven een duidelijke focus te zien op de cluster *Life Sciences*, waarop maar liefst 62 projecten zich richtten. 45 projecten richtten zich op de *Creatieve industrie en nieuwe media*. Daarnaast liepen er tussen de 35 en 26 projecten voor de clusters *Maritiem en Deltatechnologie, Voedsel en Bloemen, Transport, Logistiek en Handel*, en *Zakelijke Dienstverlening*. De clusters *Toerisme, Composieten, Petrochemische Industrie, Juridisch en Geomatica* kenden wat minder projecten per cluster (19-7). Verreweg de meeste clusterinzet vond plaats in prioriteit 1, en in mindere mate de prioriteiten 2 en 3.

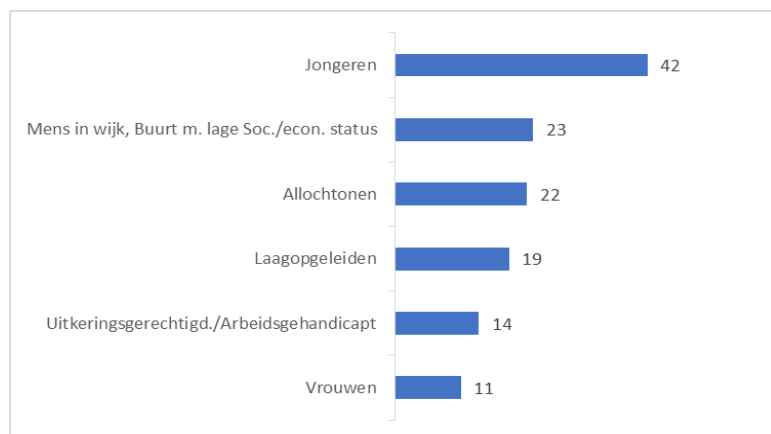
Figuur 11 is een weergave van de in tabel B11 aangegeven inzet in doelgroepen: de zogenaamde horizontale prioriteiten. Hierbij was sprake van gelijke kansen voor verschillende bevolkingsgroepen in Landsdeel West.

57 projecten richtten zich op één of meerdere doelgroepen. Let wel, een project kon zich op één, maar ook op meerdere doelgroepen richten. De projecten vielen voornamelijk in de steden in prioriteit 3, maar ook een aantal in prioriteit 1. Opvallend is dat als een

project een speciale doelgroep kende, zoals jongeren, er ook vaak een relatie lag met de andere genoemde doelgroepen. Zoals laagopgeleiden, mensen in wijken en buurten met een lage sociaaleconomische status, uitkeringsgerechtigden en arbeidsgehandicapten of vrouwen. Voorbeelden hiervan zijn projecten als Bad Hanzeborg, Ontwikkeling STC-Group, Fort Diemerdam, Humanity House of De Wissel.

Ten slotte is het van belang te melden dat binnen Kansen voor West een groot aantal projecten (65) uitgevoerd werd waarbij universiteiten of hogescholen betrokken waren, als aanvrager/begunstigde of partner. Deze projecten vielen nagenoeg allemaal binnen de innovatieprioriteit. Opvallend is het grote aantal projecten waarbij de TU Delft betrokken was, maar ook de overige universiteiten van de Randstad waren goed vertegenwoordigd. De samenwerking bleef niet beperkt tot de Randstad, want er werd ook samengewerkt met universiteiten zoals de WUR, RUG, TU Twente en TU Eindhoven. Verder waren ook een aantal hogescholen en ROC's betrokken bij de projecten, en een ruim aantal onderzoeksinstituten. Met deze grote betrokkenheid van kennisinstellingen wordt kennis meer systematisch ontwikkeld en ontstaat een grotere kans op doorontwikkeling. Zie voor een overzicht, tabel B16.

Figuur 11: Aantal projecten dat inzet op doelgroepen

2.4.7 Voortgang financiële instrumentering

In het programma werden zeven projecten uitgevoerd als een financieel instrument, overeenkomend met 4% van de EFRO inzet. Gedetailleerde informatie en resultaten van de

acties in financiële instrumentering volgens artikel 67 (EG) Nr. 1083/2006, zullen tegelijkertijd met dit eindverslag digitaal worden ingediend in het SFC systeem van de Europese Commissie. Hieronder volgt per fondsproject een beschrijving van de meest kenmerkende aspecten van die fondsen. Daarbij refereren de genoemde bedragen aan *TSK MA Realisatie*. De bedragen in de eindstaat zijn in een aantal gevallen lager.

De JESSICA fondsen

Al vanaf 2006 had Nederland de gelegenheid om binnen de kaders van de Structuurfondsprogramma's te experimenteren met JESSICA: "*Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas*". Omdat de Europese Commissie de belemmeringen om andere soorten financiering te verlenen als inefficiënt beschouwde, besloot zij om samen met de Europese Investeringsbank (EIB) en in samenwerking met de Ontwikkelingsbank van de Raad van Europa JESSICA te ontwikkelen. Het idee erachter was om de lidstaten een speciaal kader te verschaffen om een deel van de Structuurfondsmiddelen via een revolverend fondsconstructie te gebruiken voor investeringen van duurzame stadsontwikkeling. Projecten dienden een terugverdienpotentie te hebben, waarmee verstrekte financieringen kunnen worden terugbetaald. In tegenstelling tot andere lidstaten kwamen in Nederland jarenlang geen initiatieven van de grond. Maar uit een evaluatie in 2011 kwam naar voren dat implementatie vanwege de veranderde economische en financiële omstandigheden waarschijnlijk een toegevoegde waarde zou leveren. Tussen december 2011 en september 2013 hebben Den Haag en Rotterdam, in samenwerking met de EIB, de eerste JESSICA-pilot in Nederland uitgewerkt.

Concluderend kan van het JESSICA worden gezegd dat de werking van de revolverende fondsen goed is gegaan, en dat ze doen wat was verwacht. Er was voldoende perspectief op benutting, en dat geldt ook voor een toekomstige doorstart. Succesfactoren zijn een stevige staatssteun bestendige structuur, goed fondsmanagement en meer belangstelling dan middelen. In die zin zijn de instrumenten klaar om uit de pilotfase te stappen en in Kansen voor West II verder voortgezet te worden. Als het instrument echt een vlucht neemt moet serieus

worden opgeschaald door middel van publieke en private cofinanciering op fondsniveau. De drie fondsen die onderdeel waren van de JESSICA pilot zijn het Stadshavens Ontwikkelingsfonds voor Innovatie en Economie (SOFIE) in Rotterdam; Energiefonds Den Haag (ED) en Fonds voor Ruimte en Economie Den Haag (FRED). Hiervan is het goed om te melden dat een belangrijk bewijs van de relevantie van deze instrumenten geleverd is.

Recent uitgevoerde ex-ante evaluaties hebben de noodzaak tot verdere uitbouw gelegitimeerd en een doorstart van alle drie de projecten is opgepakt in Kansen voor West II.

Voor de drie Jessica fondsen (ED, FRED en SOFIE) is een gezamenlijke Europese aanbesteding gedaan om de fondsmanager te selecteren. Deze werd gewonnen door SVn.

SOFIE

Dit fonds zet in op de financiering van de (her) ontwikkelingen in de Stadshavens. Bij de opzet in 2012 werd rekening gehouden met het feit dat als het fonds een stimulerende werking heeft, het investeringsgebied kon worden uitgebreid. De tussentijdse evaluatie van SOFIE stelde dat het fonds een heldere structuur heeft, met goed fondsmanagement en goed bekend staat bij potentiële aanvragers. Er bleek een grote vraag naar revolverende financiering te zijn. Er kwam een aanbeveling om het fonds eventueel uit te breiden richting het stedelijke transformatieproces van het Rijnhavengebied, en er zou overwogen kunnen worden het fonds in te zetten op andere gemeentelijke beleidsambities. Kortom, het fonds voorzag duidelijk in een behoefte van de stad en het is dan ook goed om hier te melden dat voor Kansen voor West II een vervolgaanvraag van SOFIE in behandeling is. De totale vastlegging van SOFIE beslaat €7 mln. (€3 mln. EFRO) voor 7 projecten.

ED en FRED

Den Haag koos voor het opzetten van een Holdingfonds met hieronder de projecten ED en FRED als aparte fondsen. In een later stadium werden hieronder nog andere fondsen ingebracht. Voor zowel het Holdingfonds als de fondsen ED en FRED werd in 2013 het fondsmanagement gegund en operationeel gemaakt. Na de programmaperiode blijft het Holdingfonds bestaan voor Den Haag.

Het *Energiefonds Den Haag* (ED) richtte zich op de ontwikkeling van duurzame energie projecten. De totale vastlegging van ED beslaat €7,4 mln. (€2,7 mln. EFRO) voor acht projecten.

Het *Fonds Ruimte en Economie Den Haag* (FRED) richtte zich op ruimte, economie en duurzaamheid binnen de Haagse context door de ontwikkeling van kleinschalige bedrijfs-/winkelruimten. De totale vastlegging van FRED beslaat €7,4 mln. (€3 mln. EFRO) voor 14 projecten.

Uit de evaluatie van ED en FRED werd duidelijk dat er voldoende interesse bestond voor de fondsen. De voorbereiding van de financieringsinstrumenten kostte echter veel tijd. Gezien het economische klimaat was de timing goed en deze vorm van samenwerking tussen de bancaire wereld en de overheid past in de veranderende rol van de overheid. Een overheid die meer faciliteert en uitvoering

op het best passende niveau organiseert. De overheid bepaalt en stuurt de strategie. De markt selecteert en realiseert de strategie. Vanuit korte termijn bedrijfseconomisch perspectief wegen de kosten voor het opstarten en managen van de fondsen niet op tegen de baten. Maar als de fondsen doorzetten en groeien zeker wel. Specifieke inhoudelijke criteria, zoals het innovatie-aspect van prioriteit 1, moeten wel een belangrijke rol hebben binnen de projecten.

Overige fondsen

Daarnaast liepen er nog vier andere fondsen binnen Kansen voor West.

Het *Doorstart Technofonds Flevoland* is een risicokapitaalfonds, dat twee keer werd opgehoogd. Doel was versterking van de economie en werkgelegenheid, door risicokapitaal te verstrekken aan (door) startende innovatieve MKB ondernemingen. De totale vastlegging bedroeg €7 mln. (€2,8 mln. EFRO). Er werd meer kapitaal uitgezet (€1,6 mln.) dan toegezegd, gefinancierd met terugontvangen middelen uit aflossingen, exits en verkocht aandelenkapitaal van eerder verstrekte financieringen. Er werden 37 nieuwe bedrijven van kapitaal voorzien en 47 aanvullende financieringen verstrekt.

Het aantal arbeidsplaatsen was gesteld op 160, maar bedroeg uiteindelijk 314. Door de economische crisis bleek de hoogte van de geplande vervolginvesteringen gehalveerd. Het project voorzag in de vraag omdat bedrijven in Flevoland moeilijk aan financiering konden komen. Uit kapitaalmarkt onderzoek bleek een behoorlijke financieringsbehoefte aan vroege-fase-financiering, zoals het Technofonds. Er werd afgesproken dat het ingebrachte kapitaal niet hoeft te worden teruggestort, en dat vrijkomend kapitaal opnieuw ter beschikking mag worden gesteld, waarmee het een revolving fonds is geworden. Het fondsmanagement werd in eigen beheer uitgevoerd door het Technofonds, een volle dochter van de provincie Flevoland.

Het *Fonds Energietransitie EFRO Utrecht* (FEE-U) stimuleert energiebesparing en duurzame opwekking bij bedrijven en georganiseerde initiatieven in Utrecht. Het project werd opgezet als een revolverend investeringsfonds met een totaal vermogen van €3,75 mln. (€1,25 mln. EFRO). Het fonds verstrekte financieringen aan projecten met maximale CO₂-reductie en private investerings-multiplier. De gestelde doelstellingen werden behaald: 14 financieringen (12 leningen en

2 participaties), een CO2-reductie van 5.000 ton/jr. en een totale investeringswaarde van €17,2 mln. De financieringsomvang per project was hoger en het totaal aantal gefinancierde projecten lager. Het fondsmanagement werd in eigen beheer uitgevoerd door de stad Utrecht. Via een open sollicitatieprocedure werd een fondsmanager geworven, die op de payroll van de gemeente werd geplaatst. De kosten van het fondsmanagement kwamen niet ten laste van de EFRO-middelen.

Het *Startersfonds in Den Haag* zette in op het stimuleren van nieuw ondernemerschap en het efficiënter maken van het kredietverleningsproces. De totale vastlegging bedroeg bijna €1,3 mln. (€0,6 mln. EFRO). Er werden van de 156 kredietaanvragen 126 in behandeling genomen. Aan 23 werd een krediet verstrekt van gemiddeld 54 duizend euro. Doelstelling was om bij te dragen aan kennis, innovatie en ondernemerschap als onderdeel van het startersbeleid in Den Haag. Met een speciaal fonds kon cofinanciering in aanvulling op microkredieten plaatsvinden. Het project laat een onderschrijding zien van 47%. De oorzaak hiervan ligt o.a. in het landelijke beleid, dat met de introductie van Qredits zorgde voor minder behoefte aan financiering vanuit het startersfonds. Het fondsmanagement werd via een DAB ondergebracht bij Qredits, de microkrediet bank van het Rijk.

Het *Garantiefonds Microkredieten Amsterdam* bood toegang tot kleinere kredieten, voor zowel startende als gevestigde ondernemers. De totale vastlegging bedroeg ruim €0,8 mln. (€0,4 mln. EFRO). Er waren 393 aanmeldingen, waarvan 170 tot een aanvraag leidden. Aan 40 ondernemers werd een krediet verstrekt, van gemiddeld 20 duizend euro. Er werden 50 vouchers verstrekt, en 40 daarvan hebben een lening afgesloten. De grote zorgvuldigheid waarmee de aanvragen werden behandeld verklaart het hoge aantal afwijzingen. Het fondsmanagement werd in eigen beheer uitgevoerd door de kredietbank van de Gemeente Amsterdam.

2.4.8 Regelingen

Het programma heeft naast de fondsen ook regelingen ingezet als financieel instrument. Met een regeling kon gericht worden ingezet op het behalen van bepaalde beleidsdoelstellingen. De meeste regelingen werden uitgevoerd door de steden. Omdat het een regeling betrof, was vooraf niet precies bekend welke projecten een aanvraag zouden indienen. Ook niet of die zouden voldoen aan de criteria. Projecten werden dan ook beoordeeld op het niveau van de regeling. Wel maakten gerichte initiatieven met het inschrijven op een regeling goede kans een EFRO-subsidie te ontvangen. In totaal werden 14 regelingen uitgevoerd, met een totale EFRO-bijdrage van ruim €30 mln. wat overeen

kwam met ongeveer 10% van de totale EFRO inzet in het programma. De projectbijdrage varieerde tussen de €134.000 en €5,5 mln. De EFRO bijdrage als percentage van de TSK (de interventiebijdrage) varieerde tussen de 23% en 40%.

De *Clusterregeling Zuid-Holland* werd opgezet om perspectiefvolle economische clusters in de provincie verder te ontwikkelen. Door samenwerking van bedrijven onderling en tussen bedrijven met kennisinstellingen. Gericht op grotere projecten met meerdere bedrijven en kennisinstellingen en aansluitend bij de valorisatiebehoefte van nieuwe economische activiteiten en innovatieve producten. De verscheidenheid van de uitgevoerde projecten was groot. Veel ervan richtten zich op innovaties in de (glas) tuinbouw of efficiëntieverbetering van mobiliteit of energie. Maar ook waterbesparing, serious gaming, internationale zeetransport, LNG distributie voor de binnenvaart, 4-D bio based Applicaties, Valorisatie van bio raffinage voor de wegenbouw etc. De Clusterregeling viel

onder de Omnibus Decentraal Regeling module 1. De regeling voerde vijf subsidie tenders voor MKB ondernemingen in Zuid-Holland uit. Er werden 27 subsidieprojecten vastgesteld, één project werd voortijdig beëindigd omdat het niet tijdig kon worden uitgevoerd.

De regeling *SCR-katalysatoren binnenvaart Zuid-Holland* stimuleerde binnenvaartschippers in de regio Rotterdam om selectieve katalytische reductie toe te passen, en daarmee NOx emissies te reduceren. De binnenvaartregeling werd volledig uitgevoerd en draagt bij aan het halen van de EU fijnstof en NOx-grenswaarden. Aan 25 aanvragers werd subsidie verleend. Direct resultaat is het verminderen van de NOx uitstoot - per schip een verwachte reductie van 80-90%. Maar ook het profileren van de binnenvaart als schoon alternatief in de transportketen, en een verbeterd imago en aantrekkelijkheid van de regio Rotterdam.

De regeling *The Hague Security Delta Campus* richtte zich op de versnelling van valorisatie van kennis. Toe te passen op uitontwikkelde innovaties op het gebied van veiligheid- en crisismanagement. Het project bestond uit de fysieke realisatie van de HSD Campus en uitvoering van het HSD Stimuleringsfonds 2013. De Campus voorziet bedrijven, overheden en kennisinstellingen uit het veiligheidscluster met "living labs" voor serious gaming, (cyber) incident experience en real time intelligence. Daarnaast werden er kantoren, flexibele werkplekken, vergader- en trainingsruimte gerealiseerd. Het HSD stimuleringsfonds was succesvol en kende 22 aanvragers en uiteindelijk vijf gefinancierde projecten.

De *Innovatie Stimuleringsregeling InnoSportLab* werd opgezet om innovaties in de watersport en het uitlokken van samenwerkingsverbanden in de regio Den Haag/Scheveningen te stimuleren. De oorspronkelijke begroting was gebaseerd op de ondersteuning van tien MKB bedrijven, maar uiteindelijk werden er acht projecten ondersteund. Er werd o.a. gewerkt aan een mast die met zeil en al met de wind meebuigt waardoor er minder kracht op de boot komt te staan; de ontwikkeling van een zeilsimulator, of software ontwikkeling om windkracht en windrichting in kaart te brengen.

De regeling *Aardgasmobiliteit* werd opgezet om een versnelde marktintroductie van duurzame motorbrandstoffen in Zuid-Holland te verwezenlijken. Om d.m.v. een netwerk van vulstations de bekendheid van LNG (aardgas/groengas) te promoten en de kip-ei-problematiek te doorbreken - weinig aanbod, en weinig vraag. Er werden minder vulstations gerealiseerd dan verwacht (15, initieel 22 gepland). Door vertraging (vergunning) en wijziging ondernemersplannen (economische crisis) werden zeven vulstations niet gerealiseerd binnen de projectperiode. Daarnaast werden stimuleringsmaatregelen uitgevoerd om de bekendheid van aardgas als alternatieve brandstof te vergroten.

De regeling *Technologische innovatie en Milieu innovatie Flevoland (TMI)* ondersteunde het MKB bij (milieu) innovatieve ontwikkelingsprojecten. Het subsidiebedrag werd mede bepaald

door duurzaamheid en de grootte van de ondernemingen. De basissubsidie bedroeg 20% van de projectkosten, met 5% extra subsidie indien het project zou leiden tot milieuwinst. Ook werd 5% extra subsidie mogelijk indien het project zou worden uitgevoerd door een kleine onderneming met minder dan 50 werknemers. Een ondernemer mocht maximaal twee aanvragen per jaar indienen. Het minimale subsidiebedrag per project bedroeg €20.000, en maximaal €200.000. De subsidie ging naar bedrijven uit negen verschillende sectoren, waarvan verreweg de meeste komen uit de sectoren "Industrie" en "Advisering, onderzoek en specialistische zakelijke dienstverlening." De beoogde resultaten werden ruimschoots behaald. De initiële aanvraag beoogde 40 projecten, maar uiteindelijk werden er 81 projecten ondersteund.

Met de uitvoering van de regeling *Innovatie Incentive Lelystad* werden binnen de gemeente Lelystad gunstige randvoorwaarden gecreëerd om zes kleine en middelgrote innovatieve ondernemingen de ruimte te geven om door te groeien of zich te vestigen. Door deze extra financiële ruimte werd de drempel kleiner om de knoop door te hakken om investeringen te maken. Er werd in de projectperiode ruim €17 mln. door het MKB aan subsidiabele kosten geïnvesteerd in de uitbreiding en bouw van innovatieve faciliteiten voor logistiek, productie, assemblage, research & development, kantoren, scholing en training. Dit leidde tot een groei van 121 structurele arbeidsplaatsen.

De regeling *Collectieve Initiatieven Mediasector Rotterdam* werd uitgevoerd door de stichting Rotterdam Media Commission. Er werden nationale en internationale maatschappelijke én commerciële domeinen geïdentificeerd in o.a. de medische en de culturele sector. Vraag en aanbod werden gematcht voor de zorgsector, advocatuur, speciaal onderwijs, en museale wereld. Matching vond plaats tijdens conferenties, beurzen en congressen, en er werd contact gelegd tussen de e-learning en serious gaming industrie met de film-, muziek- en entertainmentsector. Er werd ook een thematisch innovatienetwerk rond e-learning en serious games ontwikkeld en onderzoek uitgevoerd naar de behoefte voor een speciale opleiding serious gaming.

De regeling *Bedrijven Verbeter Gebieden (BVG)* in Rotterdam werd opgezet om ondernemers- en winkeliersverenigingen te stimuleren om collectieve maatregelen ter verbetering van de bedrijfsomgeving te nemen. Met zaken als gezamenlijke promotie, verbetering uitstraling winkelpanden, buitenruimteaanpak en het verbeteren van de organisatiegraad. De beoogde resultaten werden behaald - positieve stimulans bedrijfsomgeving en beter georganiseerde ondernemerscollectieven. Het aantal OV-leden nam initieel toe met 30%, maar heeft door de financiële en economische crisis aan effect ingeboet. In 47 BVG-gebieden werden 66 projecten opgezet en uitgevoerd. Er werd met dit project aangetoond dat het concept van BVG werkt. Met de regeling werd de Bedrijven Investeringszone (BIZ) opgericht die het ondernemers mogelijk maakt om samen in een

bepaald gebied te investeren in de kwaliteit van hun winkelgebied of bedrijventerrein.

De regeling *Economische Kansenzones* werd opgezet om achterstandsgebieden in Rotterdam-Zuid te revitaliseren. De gemeente stimuleerde met investeringspremies, de private economische investeringen van ondernemers en eigenaren van commercieel vastgoed. De regeling leidde tot verbouwingen en nieuwe en verbeterde bedrijfsinrichtingen, de leegstand van winkel- en bedrijfspanden verminderde, werkgelegenheid werd behouden en er ontstond nieuwe werkgelegenheid. Er werden 206 investeringspremies uitbetaald voor ruim €3 mln. Ruim 18 duizend m² bedrijfsruimte werd opgeknapt en er werd voor bijna €18 mln. aan investeringen uitgelokt. De beoogde lange termijn effecten, zoals meer goede ondernemers op Rotterdam Zuid, vermindering van het vertreksaldo van gevestigde ondernemers en groei van de economische dynamiek en werkgelegenheid, gelden nog steeds.

De regeling *Revitalisering Winkelgebied Oude Noorden* werd opgezet om de functie van dit winkelgebied te versterken. De animo voor deelname was laag. Ondernemers gaven aan dat het economische klimaat weinig ruimte laat voor investeringen, maar ook bleek een aantal ondernemers niet aan de hoge administratieve eisen te kunnen voldoen. Daardoor heeft herstel en versterking beperkt plaatsgevonden. De doelstelling was verbetering van 80 panden. Uiteindelijk werden er 26 gevels opgeknapt en enkele winkelpanden samengevoegd. De buitenruimte werd opgeknapt en er werden

G4P4 ●●●●

13 evenementen georganiseerd. 11 nieuwe bedrijven hebben zich gevestigd. De branchering verbeterde en kwamen er meer verkooppunten in de branches mode en luxe, vrije tijd, food, fashion & design. De veiligheid en leefbaarheid nam vooral in 2011 toe.

De *Clusterregeling Metropoolregio Amsterdam* werd opgezet om de concurrentiepositie van de metropoolregio te vergroten. Door het ondersteunen, verbeteren of stimuleren van kennisontwikkeling, kennisoverdracht en kennis toevoering tussen triple helix partijen. De regeling was een coproductie van de gemeente Amsterdam en de provincie Noord-Holland. Er waren samenwerkingsprojecten in de clusters Life sciences (2), Logistiek, Creatieve industrie, ICT (4), Food & flowers (3). Bij elkaar namen 32 bedrijven, tien kennisinstellingen en vier overheidsorganisaties deel. 11 projecten droegen bij aan een betere concurrentiepositie van het bedrijfsleven, extra werkgelegenheid en private R&D-investeringen. De lange termijn effecten zijn meer werkgelegenheid, omzetgroei en private vervolginvesteringen.

De *investeringsregeling Kansenzones Amsterdam* omvatte negen kansenzones. Het stimuleerde de buurt economie door

het geven van subsidie aan gevestigde/ startende ondernemers om hun onderneming te verbeteren. Behaalde resultaten waren de aanschaf van bedrijfsmiddelen, verbouwing van bedrijfsruimte, activering van verenigingen, omgaan met flexibele regelgeving, organisatie van evenementen en de opzet van BIZ constructies. De investeringsbijdrage van de ondernemers kwam hoger uit dan begroot. Door de integrale aanpak (overheid, corporaties en commercieel) verbeterde het ondernemersklimaat.

De *Investeringsregeling World of Food* in Amsterdam Zuidoost ondersteunde ondernemers bij het opstarten van een culinair bedrijf in het zogenaamde Foodcourt van de voormalige parkeergarage aan de Daalwijkdreef "Develstein". Hiervoor werd een coöperatieve vereniging opgericht. De organisatie van de coöperatie werd versterkt door training en coaching. Er werd een Foodcourt gerealiseerd, met 25 ondernemingen en een culinaire broedplaats. Er werden 75 arbeidsplaatsen gecreëerd. World of Food gaf een impuls aan de wijk economie, verbeterde de leefomgeving aanzienlijk en werd een trekpleister voor lokale bewoners en regionale toeristen.

2.5 Financiële informatie

2.5.1 Financiële informatie

Zoals in annex XVIII van Vo. 1828/2006 staat vermeld, dient in het eindverslag een overzicht te

worden opgenomen van de financiële informatie van het programma. Deze informatie staat in tabel 4 en is een uitsplitsing per prioritaire as van de *TSK EC Betaalaanvraag* zoals die ook in de eindstaat is opgenomen.

Tabel 4: Financiële informatie

	Uitgaven door de begunstigden betaald en opgenomen in de aan de beheerautoriteit toegezonden betalingsaanvragen (TSK)	Overeenkomstige overheidsbijdrage (TO)	Private uitgaven *	Uitgaven door de instantie die verantwoordelijk is voor betalingen aan de begunstigden	Totaal van de Commissie ontvangen betalingen
Prioritaire as 1 Innovatie	453.091.631,31	320.099.838,12	132.991.793,19	149.517.518,16	140.348.250,00
Prioritaire as 2 Attractieve regio's	134.254.047,91	120.089.832,29	14.164.215,62	51.759.913,28	50.996.000,00
Prioritaire as 3 Attractieve steden	248.821.252,06	183.241.608,21	65.579.643,84	97.243.610,43	91.922.950,00
Prioritaire as 4 TB	24.575.899,76	24.575.899,76	0,00	12.292.585,29	11.802.800,00
Totaal generaal EFRO uitgaven	860.742.831,04	648.007.178,39	212.735.652,66	310.813.627,16	295.070.000,00
Totaal in overgangsregio's in het totaal-generaal	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Totaal in niet- overgangsregio's in het totaal-generaal					
Uitgaven van het ESF-type in het totaal-generaal als het OP w ordt medegefinancierd door het EFRO	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

**

*Geldt alleen voor operationele programma's uitgedrukt in totale kosten.

**Dit veld moet w orden ingevuld als het operationeel programma w ordt medegefinancierd door het EFRO of door het ESF indien gebruik w ordt gemaakt van de keuzemogelijkheid in artikel 34, lid 2, van Verordening (EG) nr. 1083/2006.

2.5.2 Realisatie volgens N+2

De verordening geeft aan dat het programma een bepaald uitgavenpatroon dient te hebben. In het geval de geplande jaarlijkse uitgaven niet gehaald zouden worden, dan decommitteert de Europese Commissie dat deel dat niet via uitgaven kan worden verantwoord. Het programma kende in alle jaren voldoende uitgaven, waardoor nooit sprake is geweest van mogelijke decommitting op basis van de N+2 regel.

2.5.3 Uitgaven en betalingen

De cumulatieve door de certificeringsautoriteit gecertificeerde TSK-uitgaven op 31 maart 2017 bedragen € 860.742.831,04 (zie eindstaat). De EFRO-uitgaven bedragen €310.6 mln., zijnde de maximaal te ontvangen EFRO. De managementautoriteit heeft t/m 31 maart 2017 95% van het EFRO bedrag aan betalingen ontvangen van de Europese Commissie.

2.5.4 Onregelmatigheden

Artikel 98 van verordening (EG) Nr.1083/2006 gaat over het toepassen van financiële correcties in verband met "eenmalige of systematische onregelmatigheden". Er is sprake van een onregelmatigheid als bij een project een belangrijke tekortkoming wordt geconstateerd die de aard of de voorwaarden van de uitvoering of de controle van concrete acties of operationele programma's beïnvloedt. Het is in eerste instantie aan de lidstaat om onregelmatigheden te onderzoeken, op te treden en de nodige financiële correcties te verrichten.

Een belangrijk onderdeel van de werkzaamheden van de managementautoriteit is het voorkomen dat zich onregelmatigheden voordoen binnen een programma. In het geval zich toch onregelmatigheden hebben voorgedaan, werden deze vastgelegd in een register in het beheersysteem en werd het bijbehorende bedrag altijd gecorrigeerd in de betaalaanvraag. Onregelmatigheden met een bijdrage van meer dan €10.000 werden altijd gemeld bij OLAF. Deze zijn allemaal uit de betaalaanvraag gehaald en de betreffende meldingen zijn allemaal afgesloten in OLAF.

G4P4 ●●●●●

2.5.5 Terugbetaalde of opnieuw gebruikte bijstand

Er werd in de programmaperiode geen bijstand terugbetaald of opnieuw gebruikt.

2.6 Doorlooptijden

Tabel 6: Doorlooptijden

Processtappen	Weken
Voorlopige aanvraag tot Definitieve aanvraag	24
Definitieve aanvraag tot Ontvankelijkheid	10
Ontvankelijkheid tot Beschikking	15
Definitieve aanvraag tot Beschikking	24
Projecteinde tot Eindverslag	46
Eindverslag tot Vaststelling	12

gemiddelde doorlooptijd van de verschillende processen, zijn in tabel 6 aangegeven. De benodigde tijd voor een processtap nam gedurende de programmaperiode licht af, met uitzondering voor de tijd van projecteinde tot vaststelling. Dit laatste heeft te maken met het feit dat begunstigden meer tijd nodig hadden om tot een eindverslag te komen. Opvallend is dat de afhandeling van projecten – eindverslag tot vaststelling – gedurende de programmaperiode afnam tot 12 weken. Ondanks dat een flink aantal projecten lange tijd nodig had voor vaststelling door lange hoor en wederhoor procedures met de auditautoriteit. Er mag daarom de conclusie worden getrokken dat de processen efficiënter werden uitgevoerd gedurende het programma.

De beoordeling van projectaanvragen, voortgangsrapportages en eindverslagen

kostte de nodige tijd. Dit had vooral te maken met de hoge eisen waaraan een aanvraag moet voldoen. De ervaring was dat vertraging meestal optrad door ontoereikende technische kwaliteit m.n. de business case, onduidelijke beschrijving van activiteiten, de ingewikkeldheid rond de opbouw van tarieven, staatssteun of aanbesteding. Om begunstigden tegemoet te komen werden toelichtingen en minimale vereisten voor aanvragen en rapportages ontwikkeld. Ook gaven de managementautoriteit, de programmabureaus en de steunpunten veel aandacht aan voorlichting aan begunstigden.

2.7 Informatie over de inachtneming van de communautaire wetgeving

Bij de uitvoering van het OP Kansen voor West werden geen problemen geconstateerd in verband met de inachtneming van de communautaire wetgeving.

2.8 Geconstateerde uitvoeringsproblemen en gekozen oplossingsmaatregelen

Over het geheel genomen verliep de uitvoering van het programma goed. Kleine hindernissen werden met adequate maatregelen snel onder controle gebracht. Twee keer kende het programma een betaalonderbreking. Vooral veroorzaakt door de striktere uitleg van administratieve eisen en controle door de Auditdienst. Dit leidde tot langdurige verbetertrajecten op Nationaal niveau, door ondermeer een Commissie van Goede

Diensten, werkgroepen en een verbeterplan. Belangrijk aandachtspunt was de normerende bevoegdheid in de lidstaat. Een tweede risicogebied bleek de “op afstand” door provincies uitgevoerde regelingen. Het had tijd nodig om het controle en beheer bij de uitvoerders juist af te stellen. Uiteindelijk heeft dat allemaal plaatsgevonden, maar dit ging ten koste van vertrouwen in de rechtszekerheid voor begunstigen. Door aanscherpingen en wijzigingen van de spelregels tijdens het spel. De managementautoriteit heeft gemerkt dat vooral het MKB, door het in ontvangst nemen van subsidie in haar bedrijfsproces, heel veel anders moet gaan opereren dan normaal. Dit in tegenstelling tot grote professionele organisaties zoals de Universiteiten met eigen subsidieafdelingen. Voor de toekomst ziet de managementautoriteit de deelname van het MKB als essentieel, maar eigenlijk te risicovol. Voor deze doelgroep werd in Kansen voor West II een mogelijkheid geschapen voor revolverende steun, hetgeen qua verantwoording beter past bij deze doelgroep.

In de programmaperiode werd het project *Haagse bijdrage Participatiefonds IQ* uit de betaalaanvraag gehaald vanwege een te late betaling (buiten de programmaperiode).

Daarnaast gingen drie van de gecommitteerde projecten failliet. Deze projecten werden subsidie-technisch afgehandeld volgens de status die ze hadden op het moment van failliet gaan. De gemaakte subsidiabele kosten werden opgenomen in de betaalaanvraag en gecontroleerd door de auditautoriteit. Voor één project is de vordering als oninbaar vastgesteld, de andere twee zijn op moment van schrijven nog hangende vorderingen omdat

die faillissementen nog niet door de curator zijn afgesloten. De vrijgevallen gelden kwamen opnieuw beschikbaar voor de inzet in het programma. Er waren uiteenlopende redenen voor het failliet gaan van de projecten. Bij het project *Kansen voor Robotica* ontstonden liquiditeitsproblemen mede door de economische recessie. Bij het project *Kleinschalige windturbines in de gebouwde omgeving* werden niet altijd de juiste bedrijfseconomische beslissingen gemaakt. Het werd in 2013 afgehandeld met de curator. Bij het project *Aardwarmte Den Haag* waren de investeringen gedaan in de bronpomp en aardwarmtecentrale. Het zakenmodel werkte echter niet meer, o.a. doordat de corporaties niet meer mochten investeren en energiebedrijven zich terugtrokken op hun corebusiness.

Verder werden er 12 projecten wel beschikt, maar in de loop van het programma vastgesteld op €0. Het gaat hier over de volgende projecten. *Roggebotstaete* - door financieringsproblemen kon het project niet op tijd worden uitgevoerd. *Ontwikkeling robottechniek...* - geautomatiseerde verwerking van witlofwortels bleek niet mogelijk door technische problemen. *Recreatieve verbindingen de Omzoom* - door vertraging grondverkoop kon het project niet op tijd worden uitgevoerd. *De Groene Stelling* – door niet tijdige bestemmingsplanwijziging kon het project niet op tijd worden uitgevoerd. *Waalblok 4B-concept water* - concludeerde dat het project niet haalbaar was, ook niet in de toekomst. *Duurzame Pot en Containerplanten Teelt* - door de onzekerheid van de crisis wilde de ontwikkelaar niet verder gaan. *PortPilotPlant ProDock* - de financieel-administratieve kosten wogen niet op tegen de (onzekere) opbrengsten. *Haagse Hoogtepunten in Beeld* - subsidie bleek

niet meer nodig. *Walstroom Scheveningen* - door mislukken aanbesteding kon het project niet op tijd worden uitgevoerd. *Aquadock CTD* – kosten bleken lager uit te komen en pasten niet meer in programma. *Parkenknop* – kosten niet subsidiabel door te late betaling van facturen. *Hofbogen II* – door langdurige aanbesteding kon het project niet op tijd worden uitgevoerd.

2.9 Wijzigingen in verband met de uitvoering

De financiële en economische crisis was een belangrijke externe factor. Deze had zijn uitwerking op het programma doordat medefinanciers zich terugtrokken uit projecten of moeilijker hun financiering konden inrichten. Dit was bijvoorbeeld te zien bij het project *Aardwarmte Den Haag* waarbij het niet doorgaan van de ontwikkeling van een geplande nieuwbouwwijk, een negatieve invloed had op het zakenmodel. Of bij het project *Duurzame Pot en Containerplanten Teelt* waar een lange staatssteunprocedure ervoor zorgde dat een ontwikkelaar zich terugtrok, omdat inmiddels de crisis zich had aangediend.

Desondanks was het niet nodig het OP aan te passen, omdat de beschrijving van het programma voldoende ruimte liet voor projectinitiatieven die voldeden aan de vraag.

Per 1 april 2013 werd de Nationale Aanbestedingswet van toepassing in Nederland, met directe impact op de projecten in uitvoering. Deze wet omvat o.a. een wijziging in de aanbestedingsvoorwaarden onder de Europese drempelbedragen. Als gevolg hiervan wijzigden de subsidievoorwaarden. De wijziging was alleen van toepassing op diensten, leveringen en werken vanaf 1 april 2013.

2.10 Belangrijke wijziging als bedoeld in artikel 57 (EG) Nr. 1083/2006

Dit artikel handelt over de duurzame instandhouding van projecten na voltooiing. Zowel in de uitvoeringsovereenkomst als de vaststellingsbeschikking werd de begunstigde erop gewezen dat indien in het project investeringen werden gedaan in infrastructuur of in productiecapaciteit, de functie en het eigendom van het resultaat van deze investering vijf jaar in stand moest worden gehouden, en in het geval van een MKB-ondernemer drie jaar. Daarbij werd het de begunstigde tot de genoemde datum niet toegestaan het project of onderdelen van het project te vervreemden dan wel van functie te wijzigen. De managementautoriteit heeft hiervoor een werkinstructie opgesteld over de controles op deze klevende voorwaarden. In 2016 werd conform artikel 57 en de werkinstructie een controle uitgevoerd naar de instandhouding, die met een positief resultaat kon worden afgesloten.

2.11 Complementariteit met andere instrumenten

Verschillende andere Europese subsidieprogramma's hebben raakvlakken met het EFRO, zoals het ESF en het URBACT-programma.

2.11.1 Koppeling met het Europees Sociaal Fonds (ESF)

Het ESF richt zich op het ontwikkelen van regionaal arbeidsmarktbeleid via de actielijnen: toeleiding van werklozen naar de arbeidsmarkt, re-integratie van gedetineerden en jongeren in jeugdinrichtingen, praktijkonderwijs en voortgezet speciaal onderwijs, verbetering arbeidsmarktpositie van werkenden en sociale innovatie. Het ESF werd als één nationaal

programma uitgevoerd. Kansen voor West kon gebruik maken van de ruimte die het NSR bood om EFRO-middelen in te zetten op ESF-maatregelen. Maar, binnen het programma werden geen projecten vastgesteld met deze ESF-component.

2.11.2 Rol als geassocieerd managementautoriteit voor URBACT-projecten

De samenwerking van EFRO met het URBACT-programma paste in het kader van “Regions for economic change” van de Europese Commissie. Om deze reden trad de managementautoriteit op als “geassocieerd managementautoriteit” voor de URBACT-projecten. Het URBACT betreft een gecoördineerde benadering van stedelijke netwerken, waarbij het laten zien van “sprekende voorbeelden” wordt nagestreefd. Het richt zich op duurzame stedelijke ontwikkeling via uitwisseling van kennis en ervaring, en wordt apart gefinancierd vanuit het EFRO.

Iedere stad die aan een netwerk deelnam, ontwikkelde een actieplan voor de eigen stad. Ieder netwerk kende een zogenaamde “lead-city”, die verantwoordelijk was als penvoerder naar het URBACT secretariaat. Een “lead-city” stelde samen met 4-6 andere steden een projectplan op. Als dit werd goedgekeurd door het secretariaat, werd de samenwerking uitgebreid naar 8-12 steden. Zie voor meer informatie: <http://urbact.eu/all-networks>.

Gedurende de programmaperiode werden 12 URBACT-projecten in West Nederland uitgevoerd waarvoor de managementautoriteit dus ook geassocieerd managementautoriteit was. Tabel B22 van de bijlage geeft per URBACT netwerk een korte omschrijving van zowel de samenstelling als de doelstelling.

2.12 Toezicht en evaluatie

2.12.1 Tussenevaluatie

In 2011 werd door het bureau Berenschot de tussenevaluatie (inhoudelijk en organisatie) van het programma uitgevoerd. Uit deze evaluaties kwamen geen opzienbarende conclusies. De vier EFRO programma's, evenals het controle- en beheer hiervan functioneerden goed. Aanbevolen werd de beoordelingssystematiek van de stuurgroepen en de bijbehorende criteria nog eens te laten evalueren. En met verbeterpunten te komen voor de volgende programmeerperiode. Ook werd geadviseerd om het werken met calls/tendering te onderzoeken. Een observatie was dat er in de Zuidvleugel veelal met losse initiatieven wordt gewerkt en dat er meer regie vanuit de provincie zou kunnen zijn. Maar, er werd ook gewaarschuwd niet te veel van de succesvolle werkwijze over boord te gooien. Alle van de bovenstaande punten werden opgepakt en in Kansen voor West II geïmplementeerd.

2.12.2 Essay “Nieuwe Kansen voor West”

In 2014 werd op verzoek van het Comité van Toezicht het essay “Nieuwe Kansen voor West” gepubliceerd. Geschreven door prof. dr. Henri de Groot van de Vrije Universiteit en dr. Erik Braun van de Erasmus Universiteit. Het essay is een terugblik op het programma en beoogde een wetenschappelijke bijdrage te leveren aan de discussie voor het verder verbeteren van de effectiviteit van de toekomstige inzet van Europese middelen voor regionaal-economische ontwikkeling. Het essay is te downloaden via de website van het programma, www.kansenvoorwest.nl. Belangrijke zaken die het essay beschrijft zijn o.a.:

Is de Europese schaal nu echt de relevante schaal is om het beleid in te zetten en uit te voeren? Nabijheid tot de doelgroep is van groot

belang wat pleit voor het zo dicht mogelijk uitvoeren van beleid bij de burger, maar tegelijkertijd dienen alle effecten van het beleid door de ontwikkelaar van het beleid gevoeld en dus meegewogen te worden.

Cruciale voorwaarde is dat beleid zich rekenschap geeft van de specifieke lokale context, inclusief aandacht voor geschiedenis, aanwezige sterkten en zwakten, etc. Politiek vertaald komt dit neer op het ontwikkelen van een “smart specialisation strategy”. Ken als regio uw kracht en probeer die verder uit te bouwen. Voorwaarde is een plan van monitoring met helder gedefinieerde “outcome indicators”. De basis voor ex-ante en tussentijdse evaluatie, bijsturing en ex-post evaluatie. Om te waarborgen dat alle beschikbare kennis wordt meegewogen in beleid en om lessen te trekken uit successen, maar ook uit mislukkingen. Dat laatste is politiek gevoelig maar van groot belang voor succesvoller beleid. En het verkrijgen van inzicht in het mogelijke belang van tijds- en plaats-specifieke factoren die medebepalend zijn voor de mate van succes van het beleid.

Gebrek aan “venture capital” bemoeilijkt de financiering van zeer risicovolle projecten met een potentieel heel hoog rendement. Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen (ROM's) bieden in potentie een antwoord op dit tekort. Veel hiervan worden opgezet als “revolving fund”. Inzet van Europese middelen ter versterking van deze fondsen kan een zeer effectieve wijze zijn om een bijdrage te leveren aan het tegengaan van marktfalen. Dit vergt wel het inzetten van de fondsen op een relatief grote schaal om verkaveling over regio's en beleidsambities te voorkomen.

Voor optimaal regionaal beleid zijn de gemeenten te klein en de provincies te groot.

De huidige praktijk waarin landsdelen een centrale rol spelen is een vreemde en leidt tot uitdagingen in het vormgeven van adequaat beleid en het verdelen van middelen. Hoewel niet optimaal vanuit theoretisch oogpunt is het wel een verstandige manier van toewijzen van middelen die voorkomt dat er uitgebreid onderhandeld en heronderhandeld dient te worden over de verdeling van middelen. Op termijn is het verdelen van middelen op een lager schaalniveau aan te bevelen. De belangrijkste les van Kansen voor West is dat een relatief open programma beter aansluit bij de moderne inzichten van innovatiebeleid dan de gebruikelijk sterk gereguleerde en dichtgetimmerde regelingen en tenders. De kans op “Neue Kombinationen” wordt alleen groter als het OP ook het maken van nieuwe combinaties toestaat. Hierbij past vooral de rol van “makelaar” die partijen verbindt en bij elkaar brengt in de hoop dat dit leidt tot de gewenste innovaties en ondernemerschap

2.13 Hardheidsclausule

In het toetsingskader van Kansen voor West werd een hardheidsclausule opgenomen, die bepaalde dat afwijkingen van het toetsingskader vanwege bijzondere omstandigheden mogelijk zijn. Wel dienen deze afwijkingen aan het Comité van Toezicht ter kennisname worden voorgelegd. Gedurende het programma werd een aantal keren een beroep gedaan op deze hardheidsclausule. In 2015-2016 werd geen beroep gedaan op de hardheidsclausule.

3. Uitvoering naar prioriteit

Dit hoofdstuk beschrijft de uitvoering op het prioriteitsniveau. Eerst wordt een korte algemene analyse van de inzet gegeven en de indeling in typologie. Daarna wordt apart per prioriteit aandacht gegeven aan de verwezenlijking van de doelstellingen, met een korte kwalitatieve analyse.

3.1 Analyse van de inzet

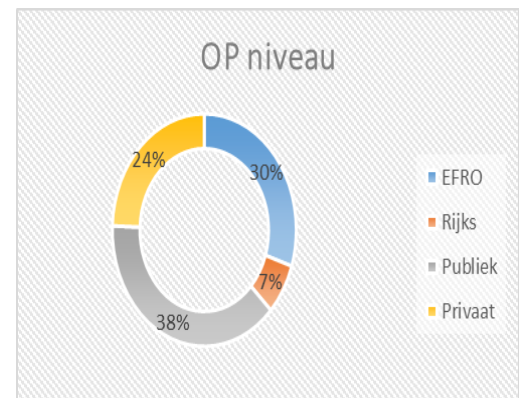
Eerst een aantal opvallende kenmerken van het programma:

- Projecten voerden activiteiten uit die hebben bijgedragen aan de programmadoelstellingen.
- Een groot aantal projecten werd uitgevoerd als een samenwerking van meerdere partners.
- De figuur hieronder laat zien in hoeverre projecten werden vastgesteld in vergelijking met de committering. Zo werd 42% van de projecten vastgesteld zoals gecommitteerd. Over het algemeen ligt de vaststelling redelijk in lijn met de committering. Vier vijfde van de projecten scoort op meer dan 75%.

100%	100%-90%	90% 75%	75%-50%	<50%	0-euro	Faillisem.	eruit
42%	24%	13%	10%	4%	5%	1%	0%

- De substantieel hogere private cofinanciering dan gepland in het OP (378%) bestond veelal uit urenzet in de projecten. De focus van de private cofinanciering ligt duidelijk bij investeringen in innovatie, de prioriteit waar private partijen het meeste eigenbelang bij hebben. In die zin is een duidelijk verschil te zien met de andere prioriteiten die een meer publiek karakter kennen.

- De gemiddelde EFRO-interventie bedroeg 30%. Dit is beduidend lager dan de in het OP geplande interventie van 40%. Het betekende dat er met het beschikbaar gestelde EFRO een aanzienlijk grotere investering kon worden gemaakt. Daarmee is het programma

• dus zeer succesvol te noemen. De aandelen van de verschillende financieringsbronnen van het programma zijn in de figuur hierboven aangegeven.

- De partners maakten in alle prioritaire assen een overcommittering om daarmee maximaal gebruik te kunnen maken van de beschikbare EFRO. Daarnaast stond de verordening een over- of onderbesteding van 10% flexibiliteit toe om die maximale ruimte te benutten.
- De EFRO-bijdrage varieerde tussen € 67 duizend en € 7,5 mln.
- Er zijn geen projecten bekend waar financieringsproblemen waren als gevolg van de in het toetsingskader vastgelegde 50% maximering.

Tabel 5: Aandeel aanjaagprojecten

typologie	% van TSK	Aantal proj.
Incubator	7%	10
Kennisoverdracht	3%	12
MKB	18%	40
totaal	29%	62

- Het programma investeerde voor bijna een derde van de totale TSK in zogenaamde aanjaagprojecten. Aanjaagprojecten zorgen ervoor dat vervolgvactiteiten en investeringen gedaan kunnen worden nadat het project is geëindigd. Voor de berekening van de aanjaagprojecten is er van uitgegaan dat projecten die inzetten op de typologieën incubator (10), kennisoverdracht (12) en MKB (40 projecten), volledig meetellen als aanjaagproject, zie tabel 5.

3.2 Typologieën

In de jaarverslagen van Kansen voor West werd al eerder de typologiemeting geïntroduceerd. Een typologie geeft in één woord de eigenschap van een project weer - “waar is de investering specifiek op gericht”. Aan alle projecten van het programma is een typologie toegekend. Daarnaast werd ook een sub typologie toegekend waar dat van toepassing was. Hiervoor werd gekeken naar “het belangrijkste kenmerk dat het project teweeg brengt”. Speciaal voor dit eindverslag is een aantal typologieën geclusterd zodat een helder overzicht ontstaat. Tabel B7 geeft een overzicht van alle (sub) typologieën.

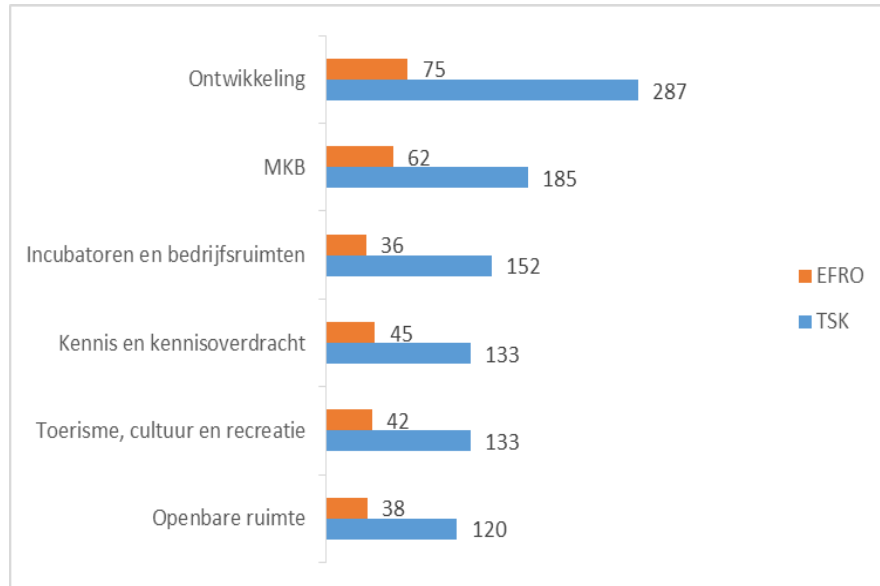
De typologieën kunnen als volgt gedefinieerd worden.

- *Ontwikkeling* gaat over die zaken die nodig zijn om een product of procesontwikkeling in gang te zetten. Denk hierbij aan de Walstroomprojecten die als doel hebben om

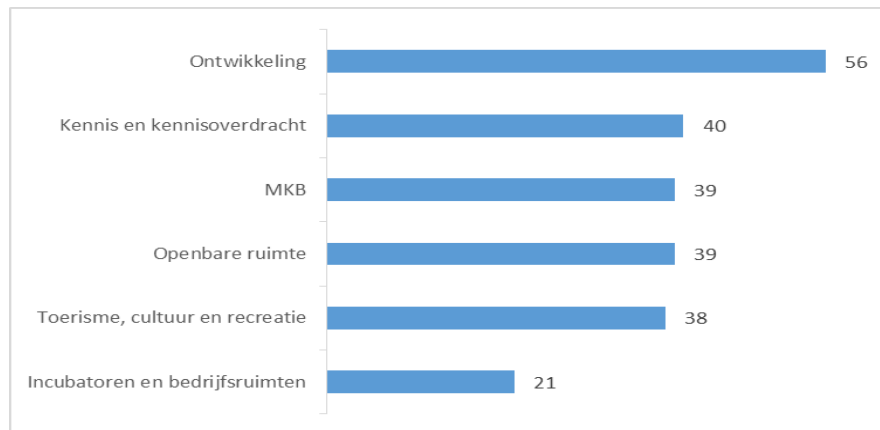
walstroom in een groot gebied te ontwikkelen (West) Nederland of Europa. Ontwikkeling kan daarbij gericht zijn op een groot aantal sectoren als Energie, Maritiem, Financieel, Bouw of Water.

- *MKB* gaat specifiek over de ontwikkeling van het MKB. Het kan gaan over projecten die ondernemers ondersteunen, of samenwerkingsprojecten waar MKB'ers profijt van hebben. Ook deze typologie richt zich op een diversiteit van sectoren zoals bijvoorbeeld Kennisoverdracht, Ontwikkeling, Creatief of Digitaal.
- *Kennis en kennisoverdracht* gaat over het specifiek ontwikkelen van kennis, of het verspreiden van die kennis. Kennisinstituten zijn hierbij betrokken om die kennisontwikkeling waarde te geven. Daarnaast is vaak sprake van een samenwerking met bedrijven omdat een product ook echt gebouwd moet worden in een echte bedrijfsomgeving.
- *Toerisme, cultuur en recreatie* gaat over projecten die investeren in Toeristische en Culturele voorzieningen, en de aanleg van Recreatiegebieden.
- *Openbare ruimte* gaat over herinrichting en revitalisering van winkelgebieden, bedrijventerreinen, publieke ruimten en sportaccommodaties.
- *Incubatoren en bedrijfsruimten* gaat specifiek over de ontwikkeling van de verschillende incubatoren maar ook over die van andere bedrijfsruimten.

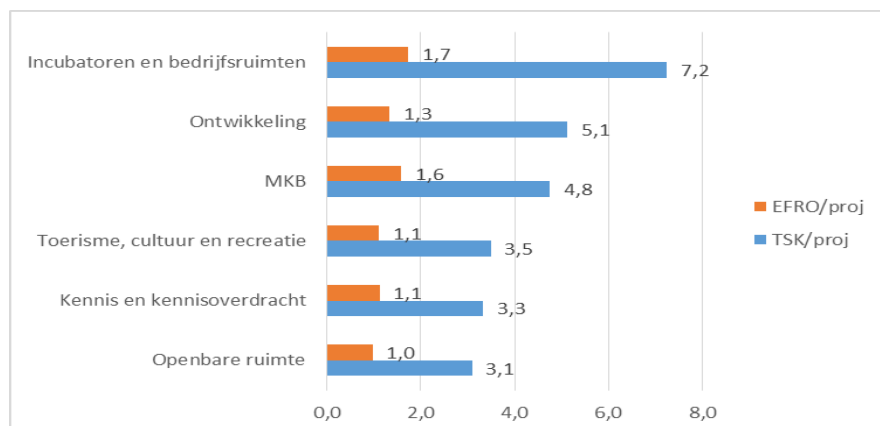
Figuur 15: Investering per typologie (mln. euro)

Figuur 16: Aantal projecten per typologie

Figuur 17: Gemiddelde projectgrootte (mln. euro)

De figuren 15-17 laten de investering, het aantal projecten en de gemiddelde projectgrootte per typologie zien, waarbij de hoogte van de EFRO-bijdrage uitgangspunt is voor de rangorde. Op basis van de typologieën kunnen de volgende observaties worden gemaakt: Het grootste aandeel van de EFRO investeringen ging naar *Ontwikkeling* (€75 mln.) en het MKB (€63 mln.). De overige typologieën laten een iets lagere bijdrage zien variërend van €36 tot €45 mln. De typologie *Ontwikkeling* laat ook het hoogste aantal projecten zien (56), maar de gemiddelde projectgrootte daarvan is juist weer wat kleiner (€1.1 mln.). De typologieën *MKB* en *Kennis en kennisoverdracht* daarentegen kennen minder projecten (15 en 21), maar daarvan is de gemiddelde projectgrootte wel een stuk hoger (€3 mln.). Hieronder volgt een korte beschrijving van elk van de zes typologieën, met eventueel een verwijzing naar de daartoe behorende sub-typologie. Een gedetailleerd overzicht is te vinden in tabel B7.

De grotere *Ontwikkeling* projecten betreffen veelal investeringen in de Bio-Tech en medische sectoren, zoals de *Bioproces Pilot Facility*, *Spinoza Centrum*, *VU University Medical PET-MRI Center*, *NeCEN Open Access*, *Population Imaging Infrastructuur in Medical Delta* en de *Biotech Training Facility*. Daarnaast worden ook veel Energie investeringen gedaan zoals bijvoorbeeld in de *Aardwarmte* projecten en andere alternatieve vormen van energieopwekking of gebruik.

De grotere *MKB* projecten betreffen vooral regelingen en fondsen zoals de *Clusterregelingen Zuid-Holland*, *Economische Kansenzones Amsterdam*, *Metropoolregio Amsterdam*, *Economische Kansenzones*

Rotterdam, *Innovatief Ondernemerschap Flevoland*, *Duurzame groei door innovatie .. en het FRED fonds*. Maar opvallend is ook het grote aantal projecten (14) dat zich richt op Kennisoverdracht in het MKB, zoals de projecten *Partners in Nieuw Ondernemerschap*, *i-HIC*, *Green Metropole*, *GO BIO!*, *Kansen Kanon Noordwest-Holland*, *Ondernemershuis op Zuid*, *Kennisnetwerken en Innovatie in clusters*, *Kennisbruggen of The Next Step*.

De grotere *Kennis en Kennisoverdracht* projecten kennen een verscheidenheid aan inzet op sub-typologie, zoals de *Ontwikkeling STC-Group (Maritiem)*, *Innovatieregio Amsterdam (Ondernemen)*, *Living Lab The Hague (Recht)*, *De Zandmotor (Water)*, *Biotech Campus Delft (Voedsel)* en *MicroZOO (Medisch)*. *Land en Tuinbouw* blijkt de meeste inzet te kennen (10) met o.a. projecten als *Gietwater op Maat*, *Tomaten op afvalwater*, *Emerging Disease Campus*, *Pilot Duurzaam Zuidwijk*, *Extractenbibliotheek* en *Innovatie & Demonstratie Centra Duurzame Greenports*. Het is opvallend dat in het sterk verstedelijkte West Nederland toch de Land en Tuinbouw zo'n prominente plaats inneemt.

De typologie *Toerisme, Cultuur en Recreatie* kent een rijke schakering van investeringen, zoals die in de projecten *Museum Ons' Lieve Heer op Solder*, *Humanity House*, *Mauritshuis*, *Panorama Mesdag*, *EYE*, *Trajectum Lumen* en *Toeristische Ontwikkeling Zaanse Schans*. Ook de *groene gebiedsinrichting* kent een belangrijk aandeel met projecten als *Integrale Inrichting Veluwerandmeren*, *Duivenvoorde Corridor*, *Groenzone Berkel-Pijnacker*, *Haarlemmermeer Overbruggen of Versterking groen-recreatieve structuren Papendrecht*.

De typologie *Openbare ruimte* kent veelal herinrichting van bedrijfs- of stedelijke gebieden zoals *Haven Zuid Alblasterdam, Herinrichting Grote Marktstraat, Ontwikkeling Buurtas Hogeweg, Upgrading havenbekkens Lage Weide, Stadstuin Emma's Hof, Bedrijventerrein Gadering fase 3a: Leerlooierstraat, Bedrijventerrein Overvecht, Revitalisering Winkelgebied Oude Noorden, Vernieuwing Hart Afrikaanderwijk, Revitalisering Winkelboulevard Zuid of Revitalisering Nieuwe Binnenweg.*

De typologieën *Incubatoren en bedrijfsruimten* zijn voor dit eindverslag samengevoegd. Het programma kent tien incubatoren: Technostarters YES!Delft, Startup Campus, Utrecht Science Park, Erasmus MC Life Science Incubator, YES!Delft2 met bio-facilities, RDM Innovation Dock, Life Science Incubator Utrecht, Incubator Matrix VI, Technopolis Accelerator en BioPartner Accelerator. Bedrijfsruimte projecten zijn o.a. Creatieve Industrie Jan Jongerius, Verbeteren economische functies Damrak, De Hofbogen, Emmaus Overvecht of De Nieuwe Bouwlods.

3.3 Uitvoering naar prioriteit

Bij de drie prioriteiten waren geen belangrijke problemen met de uitvoering of ernstige problemen op basis van artikel 62, lid 1, onder d), punt i), van verordening (EG) nr. 1083/2006.

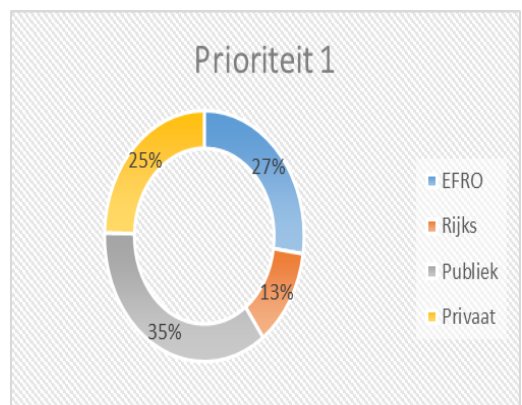
Hieronder wordt per prioriteit ingegaan op de verwezenlijking van de doelstelling, met een korte analyse van de gedane inzet. Dit dient in samenhang gelezen te worden met de hierboven gepresenteerde meer inhoudelijke analyse.

Meer informatie is te vinden in de eerdere jaarverslagen en de website van het programma, die een uitgebreid overzicht geven van de

gecommitteerde projecten inclusief een korte beschrijving van de activiteiten.

De in de onderstaande grafieken weergegeven cijfers zijn gebaseerd op de "TSK MA Realisatie". Het betreft alle gemaakte en door de managementautoriteit goedgekeurde kosten binnen het programma.

Prioriteit 1 "Kenniseconomie, ondernemerschap en innovatie" **Verwezenlijking van de doelstellingen**

Van de in totaal 109 gecommitteerde projecten binnen deze prioriteit, ontvingen uiteindelijk 103 projecten een EFRO bijdrage. Twee projecten werden op €0 vastgesteld, één project werd teruggetrokken en ook vielen de drie faillissementen in deze prioriteit. Van de oorspronkelijke committering, werd 92% vastgesteld. Daarmee werd nog steeds de opgave van het OP ruim behaald. De gemiddelde projectgrootte van een innovatieproject bedroeg € 5,4 mln. en kende een gemiddelde EFRO-subsidie van € 1,5 mln. (27% interventie). De verdeling van de verschillende financiers in deze prioriteit, is in de grafiek aangeven.

Kwalitatieve analyse

De projecten van deze prioriteit dragen duidelijk het meest bij aan de Lissabon-doelstellingen van het programma. De projecten waren gericht op een versterking van de kenniseconomie in het landsdeel, door het ontwikkelen van kennis en van innovaties. Omdat het MKB de drager is van die ontwikkelingen lag de focus van veel projecten op het ondernemerschap via het MKB. Maar liefst de helft van het Kansens voor West-budget werd hieraan besteed. Uiteindelijk maken de investeringen in deze prioriteit 48% uit van het gehele programma. Alle reguleringen en nagenoeg alle fondsen werden ingezet op deze prioriteit. Verreweg de meeste investeringen waren gericht op R&D infrastructuur en de aanjaagprojecten.

De projecten in deze prioriteit richten zich qua typologie op de inzet in *Incubatoren en bedrijfsruimten*, *Kennis en kennisoverdracht*, *MKB* en *Ontwikkeling*. Veelal in investeringen voor nieuwe economische activiteiten en/of productiefaciliteiten. Opvallend is de rijke schakering van uitgevoerde activiteiten. Kenmerkend zijn bijvoorbeeld de projecten die zich richten op energie – via besparing, opwekking of alternatieve energiebron, voor zowel de technische ontwikkeling als het gebruik. De incubator-projecten laten ook een diversiteit van inzet zien zoals life science, techniek of medisch. De toepassingen voor kennis varieert sterk, van de Zandmotor in de Noordzee tot een extractenbibliotheek of de kennis van het recht. Voor de MKB-gerichte projecten geldt het zelfde zij richtten zich op bijvoorbeeld mode,

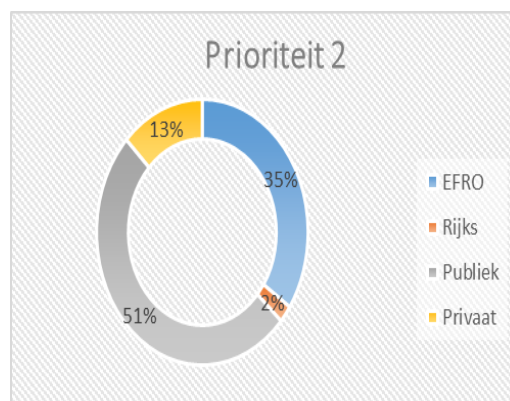
financiering of water. De meer op *Ontwikkeling* gerichte projecten maken veelal een verdere productontwikkeling mogelijk.

De focus van de investeringen in de vier provincies was verschillend. In **Zuid-Holland** lag de focus bij *Ontwikkeling*, het *MKB* en *incubatoren en bedrijfsruimten*. In **Noord-Holland** lag die bij *Ontwikkeling*, *kennis* en *Kennisoverdracht*. In **Utrecht** bij het *MKB* en in **Flevoland** bij het *MKB* en *Ontwikkeling*.

Voor de G-4 steden lag de focus in **Amsterdam** op *Kennis en kennisoverdracht*, en van de gelabelde middelen bij het *MKB* en *Ontwikkeling*. In **Rotterdam** lag de focus op *Ontwikkeling*, en van de gelabelde middelen op *Kennis en kennisoverdracht*. In **Den Haag** lag de focus op *Ontwikkeling*, en van de gelabelde middelen op kennis en *Kennisoverdracht*. In **Utrecht** lag de focus op *Ontwikkeling*, en van de gelabelde stedelijke middelen op *Incubatoren*, *bedrijfsruimten*.

Prioriteit 2 "Attractieve regio's"

Verwezenlijking van de doelstellingen

Van de in totaal 50 gecommitteerde projecten binnen deze prioriteit, ontvingen uiteindelijk 45 projecten een EFRO bijdrage. Vijf projecten werden op €0 vastgesteld.

Van de oorspronkelijke committering, werd 84% vastgesteld. Daarmee werd net niet de opgave van het OP behaald. Hieraan zijn geen consequenties verbonden omdat een maximale afwijking van 10% per prioriteit is toegestaan. De gemiddelde projectgrootte van een attractieve regio project bedroeg € 3,4 mln. en kende een gemiddelde EFRO-subsidie van € 1,2 mln. (34% interventie). De verdeling van de verschillende financiers in deze prioriteit, is in de grafiek aangeven.

Kwalitatieve analyse

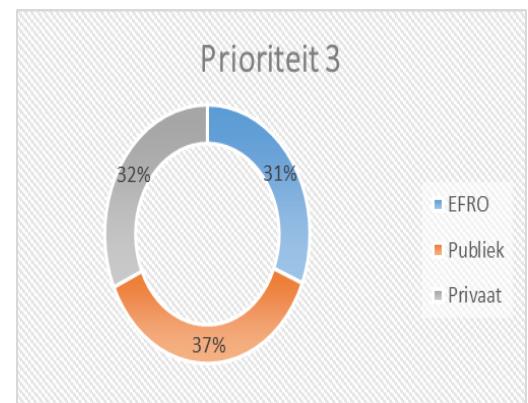
De inzet van prioriteit 2 valt binnen de typologieën *Kennis en kennisoverdracht, Ontwikkeling, Openbare ruimte en Toerisme, cultuur en recreatie*. De investeringen in deze prioriteit kennen veelal een kleinschaliger en meer lokaal gerichte focus. Hoewel er ook projecten zijn die veel productie uitlokken. Prioriteit 2 kende een ruimtelijke focus, waarbij het ging om het versterken van de economische vitaliteit met behoud van milieukwaliteit en de landschappelijke waarden. Daarnaast verruiming en verbetering van de gebruikswaarde van groen en water in en om de stad. Uiteindelijk maken de investeringen in deze prioriteit 17% uit van het gehele programma.

Voorbeelden van inzet in deze prioriteit zijn de openbare ruimte projecten, de aardwarmte en walstroomprojecten (ontwikkeling) en de recreatieprojecten.

De focus van de investeringen voor de attractieve regio lag bij de provincies *Flevoland* en *Noord-Holland* op *Toerisme, cultuur en recreatie*. In *Utrecht* op de *Openbare ruimte* en in *Zuid-Holland* op *Ontwikkeling*. Voor de G-4 steden investeringen lag de focus in *Amsterdam* op *Ontwikkeling*, in *Rotterdam* bij *Toerisme, cultuur en recreatie*. In *Den Haag* bij de *Openbare ruimte* en in *Utrecht* bij *Toerisme, cultuur en recreatie*.

Prioriteit 3 "Attractieve steden"

Verwezenlijking van de doelstellingen

Van de in totaal 90 gecommitteerde projecten binnen deze prioriteit, ontvingen uiteindelijk 85 projecten een EFRO bijdrage. Vijf projecten werden op €0 vastgesteld.

Van de oorspronkelijke committering, werd 87% vastgesteld. Daarmee werd nog steeds de opgave van het OP ruim behaald.

De gemiddelde projectgrootte van een attractief stadsproject bedroeg €3,7 mln. en kende een gemiddelde EFRO-subsidie van € 1,1 mln. (31% interventie). De verdeling van de verschillende

G4P4 ●●●●

financiers in deze prioriteit, is in de grafiek aangegeven.

Kwalitatieve analyse

Prioriteit 3 werd uitgevoerd in de G-4-steden en in Almere en Amersfoort. De projecten van prioriteit 3 kennen een verscheidenheid aan typologie inzet. Zo lag de focus in **Amsterdam** op *Incubatoren en bedrijfsruimten, Toerisme, cultuur en recreatie en MKB*. In **Rotterdam** bij *Openbare ruimte, MKB en Incubatoren en bedrijfsruimten*. In **Den Haag** bij *Openbare ruimte, Toerisme, cultuur en recreatie* en *MKB*. In **Utrecht** bij de

Openbare ruimte, MKB en Incubatoren en bedrijfsruimten. De stedelijke inzet in **Amersfoort, Almere** en **Lelystad** kende een focus op de *Openbare ruimte*.

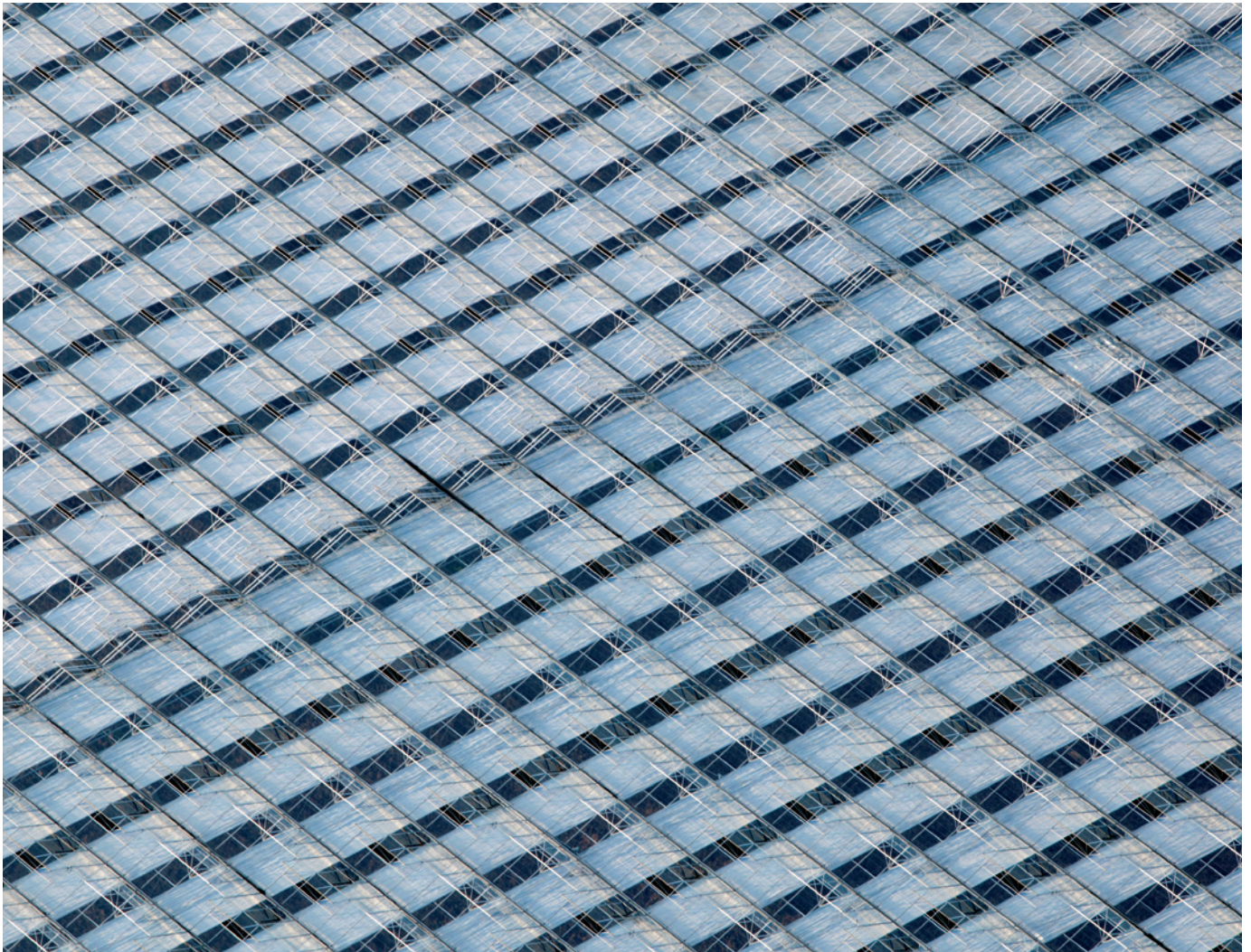
De inzet voor de stedelijke projecten is lokaal en soms wijkgericht, maar kan dus ook op productie gericht zijn. Uiteindelijk maken de investeringen in deze prioriteit 31% uit van het gehele programma.

4. EFRO/CF - programma's: grote projecten

Dit hoofdstuk geeft een toelichting op het gebruik van grote projecten in het verslagjaar, zoals is bedoeld in artikel 39 van verordening (EG) Nr.1083/2006.

Grote projecten zijn die projecten waarvoor de totale kosten hoger zijn dan € 25 mln. (milieuprojecten) of hoger dan € 50 mln. In het OP Kansen voor West werden geen grote projecten gecommiteerd of vastgesteld.

5. Uitvoering en operationalisering van het programma

Dit hoofdstuk gaat in op de operationalisering van het programma. Er wordt gekeken hoe de organisatie werd ingericht en hoe die functioneerde. Verder wordt een gedetailleerder weergave gegeven van de prestaties van de verschillende programmadelen en de bemiddelende instanties. Bijlage B24 laat de medewerkers van de managementautoriteit, de programmabureaus en de steunpunten zien, in 2015-2016.

5.1 Overzicht van de programmadelen

5.1.1 West-Regio

De uitvoering van het programma is ruwweg in twee delen te onderscheiden; het programmadeel West-Regio en de stedelijke programmadelen. De inzet van West-Regio betrof de provinciale projecten en de gelabelde stedelijke projecten in de prioriteiten 1 en 2. Behandeling van die projecten werd gedaan door het programmabureau West-Regio in Flevoland. In totaal werden er in Flevoland 214 projecten ingediend, waarvan er 146 werden gecommiteerd. Er werden dus 68 projecten wel ingediend maar om redenen als voortijdige beëindiging van het project, weigering van de aanvraag of niet ontvankelijkheid werden die projecten gestopt. De werkzaamheden concentreerden zich rond de behandeling van subsidieaanvragen, voortgangsrapportages en vaststelling van projecten. De meeste tijd en capaciteit werd ingezet op de afhandeling van voortgangsrapportages en controles ter plaatse. Daarnaast aan het verweer op de projectaudits van de auditautoriteit.

5.1.2 G-4 steden

De werkzaamheden voor de stedelijke programmadelen werden uitgevoerd door de programmabureaus van de G-4. De uitvoeringsstructuur was door de managementautoriteit gedelegeerd aan Amsterdam, Den Haag en Utrecht - de Bemiddelende Instanties. Het Rotterdamse

stedelijk programmadeel viel direct onder de managementautoriteit. De programmabureaus van de vier steden behandelden de projecten van prioriteit 1 direct stedelijke middelen en prioriteit 3. In totaal werden er in de G-4 steden 158 projecten ingediend, waarvan er 104 werden gecommiteerd. Er werden dus 54 projecten wel ingediend maar om redenen als voortijdige beëindiging van het project, weigering van de aanvraag of niet ontvankelijkheid werden die projecten gestopt. De werkzaamheden van de stedelijke programmabureaus kwamen overeen met die van het programmabureau West-regio.

5.2 Organisatie en uitvoering

5.2.1 Managementautoriteit

Het college van B&W van de gemeente Rotterdam was als (bestuurlijke) managementautoriteit verantwoordelijk voor de doeltreffendheid en deugdelijkheid van het beheer van, en de controle en het toezicht op de uitvoering van het OP. De managementautoriteit was ambtelijk ondergebracht bij de Cluster Stadsontwikkeling van de gemeente. De werkzaamheden van het programmabureau West-Regio in Flevoland werden onder verantwoordelijkheid van de (ambtelijke) managementautoriteit uitgevoerd. De managementautoriteit richtte zich op het beheer van het programma met taken t.a.v. monitoring, facilitering, organisatie, representatie en vertegenwoordiging.

Een tweetal taken vergden extra veel tijd. De eerste betrof de afhandeling van de projectaudits. De verschillende standpunten bij de afhandeling van die audits vereisten iedere keer weer tijd en aandacht voor zaken als interpretatie van regelgeving en eisen aan bewijsdocumenten, die aan het begin van de programmaperiode op basis van de regelgeving niet gesteld werden. De afhandeling van dit soort zaken kostte onevenredig veel tijd en waren vooral voor de MKB'ers in de regelingen vaak moeilijk. Een tweede taak die veel

capaciteitsbeslag vergde was de voorbereiding van het programma 2014-2020. Dit kwam mede door de vele afstemming tussen de autoriteiten in Nederland om alles uniform over de landsdelen in te richten. De organisatie van Kansen voor West II is geheel anders dan de uitvoering van Kansen voor West I. Het was in feite een geheel nieuwe opzet, inclusief een nieuw ICT beheersysteem.

5.2.2 Bemiddelende Instanties

De managementautoriteit heeft bevoegdheden t.a.v. de stedelijke programmadelen, gedelegeerd aan de steden Amsterdam, Den Haag en Utrecht. Het Rotterdamse programmadeel viel direct onder de managementautoriteit. De delegatie omschrijft dat de stedelijke programma autoriteiten samen met de managementautoriteit verantwoordelijk zijn voor de doeltreffendheid en deugdelijkheid van het beheer van, en de controle en het toezicht op, de uitvoering van de stedelijke programmadelen. De stedelijke programma autoriteiten zijn hiermee een bemiddelende instantie, als beschreven in artikel 42 van de Kaderverordening. De G-4 steden hebben stedelijke programmabureaus ingericht voor de behandeling van alle projecten die onder de delegatie vielen.

5.2.3 Auditautoriteit

De centrale auditautoriteit voor de Nederlandse EFRO programma's is de Audit Dienst Rijk van het ministerie van Financiën. De auditautoriteit beoordeelt voorafgaand aan de eerste betaalaanvraag de opzet en het bestaan van de AO/IC en ziet er vervolgens op toe dat het beheers- en controlesysteem van het Operationeel Programma goed functioneert via systeem- en projectaudits. In totaal werden 130 projectaudits uitgevoerd.

5.2.4 Certificeringsautoriteit

De certificeringsautoriteit voor de Nederlandse EFRO programma's is de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland van het Ministerie van EZ. De certificeringsautoriteit is verantwoordelijk voor het verifiëren van de juistheid en compleetheid van betalingsverzoeken en uitgavenstaten die de managementautoriteit indient bij de Europese Commissie. De certificeringsautoriteit is ook verantwoordelijk voor het bijhouden van te innen bedragen en van de bedragen die worden geschrapd. In totaal werden 19 betaalaanvragen ingediend. De samenwerking verliep voortreffelijk.

5.2.5 Comité van Toezicht

Het Comité van Toezicht werd ingesteld op basis van de Kaderverordening om toe te zien op de effectiviteit en kwaliteit, de strategie en beleid, en het toezicht op de uitvoering van het programma. De startbijeenkomst van het Comité vond plaats op 6 september 2007 en in totaal werden 19 bijeenkomsten gehouden. In eerste instantie was de minister van BZK voorzitter van het Comité, maar die rol werd overgedragen aan de Commissaris van de Koning van de provincie Utrecht. De leden van het Comité waren vertegenwoordigers van overheden, bedrijfsleven, kennisinstellingen, sociale partners en de milieufederatie. Halverwege de programmaperiode trok de vertegenwoordiger van de kennisinstellingen zich terug. In bijlage B23 zijn de leden van het laatste Comité weergegeven.

Onderwerp van bespreking waren de jaarverslagen, regelgeving, voortgang, controleverslag en communicatie. Bijzondere aandacht kregen het verbeterplan en de rechtsposities bij conflicten – tussen partijen bij structuurfondsen. Het essay "Nieuwe Kansen voor West," werd in opdracht van het Comité

geschreven door Prof. Henri de Groot en Dr. Eric Braun. Het Comité heeft op 15 maart 2017 het eindverslag van het programma in een schriftelijke ronde goedgekeurd. Eventuele zaken die uit de afsluiting voortkomen worden overgedragen aan het Comité van Toezicht Kansen voor West II.

5.2.6 Stuurgroepen

Kansen voor West kende vier stedelijke stuurgroepen en één West-Regio stuurgroep. De belangrijkste taak van de stuurgroepen was het beoordelen van projectvoorstellen aan de hand van vooraf vastgestelde criteria. In totaal kwamen de vier stedelijke stuurgroepen 126 keer bijeen en de West-Regio stuurgroep 50 keer. De leden van de stedelijke stuurgroepen vertegenwoordigden de betreffende overheid, bedrijfsleven, kennisinstellingen en sociale partners. In de West-Regio stuurgroep waren dit de acht partners van Kansen voor West, de G27 in West Nederland en een vertegenwoordiger van het ministerie van EZ. Bijlage B23 geeft een overzicht van de leden van de verschillende stuurgroepen.

Ieder projectvoorstel was voorzien van een préadvies van het programmabureau, met daarin de belangrijkste inhoudelijke en financiële aspecten en een technische beoordeling. In de stuurgroep vond afstemming plaats over het voorstel en adviezen werden met consensus gemaakt. Om de kwaliteit van projectvoorstellen te verbeteren werden ook voorlopige projectaanvragen besproken. Hiermee kon de stuurgroep tijdig aangeven waar verbeteringen wenselijk waren. In veel gevallen werden ook aanvragers uitgenodigd om een toelichting op hun aanvraag te geven. Deze manier van werken werd in het essay 'Nieuwe Kansen voor West' als een succesvol beschreven omdat hiermee de kwaliteit van projecten werd verbeterd.

5.2.7 Steunpunten

De steunpunten van het programma werden gevormd door een klein team van ambtenaren bij iedere partner, met goede kennis van het EFRO en het OP. De steunpunten gaven ondersteuning aan (potentiele) subsidieaanvragers en waren dan ook vaak het eerste aanspreekpunt. Nadruk lag op advisering en voorlichting in relatie tot de Europese middelen, juist in relatie tot het eigen regionale/lokale beleid. De steunpunten waren goed op de hoogte van de (on)mogelijkheden van het EFRO, maar konden aanvragers ook verder helpen als het EFRO voor hen niet van toepassing was. De steunpunten waren het juiste adres voor informatie/behandeling of toezegging van mogelijke provinciale of stedelijke cofinanciering. Waar van toepassing legden de steunpunten allianties met andere partners van Kansen voor West. Dit laatste heeft ertoe geleid dat interessante partnerschappen zijn ontstaan tussen bijvoorbeeld Zuid-Holland-Rotterdam en Den Haag, of de provincie en de stad Utrecht, of Amsterdam met Noord-Holland. Verder ondersteunden de steunpunten de projecten waar nodig bij de uitvoering en de voortgang en gaven waar nodig advies aan het programmabureau West-Regio bij beschikking en vaststelling van projecten en de communicatie.

5.3 Overleg

5.3.1 Bestuurlijk overleg

Het bestuurlijk overleg van de *programma eigenaren* bestond uit de gedeputeerden en wethouders van de acht partners van Kansen voor West. De wethouder van Rotterdam was daarin tevens vertegenwoordiger van de managementautoriteit. De vergaderingen betroffen zowel het Kansen voor West I programma als de voorbereiding van Kansen voor West II. Besluitvorming vond plaats over de ontwikkeling en

uitvoering van het programma, met zaken als de hoogte van de EFRO interventie, behandeling van gelabelde projecten in de stuurgroep, verkorten van de doorlooptijd, overleg gezamenlijke projecten, vertegenwoordiging in de stuurgroep en de extra bijdrage van de partners aan de Technische Bijstand. In diverse bijeenkomsten was ook de manier van werken van de auditautoriteit een belangrijk gespreksonderwerp.

Veel bestuurlijke aandacht ging uit naar de opstelling van het nieuwe programma 2014-2020. Zo werden besluiten genomen over de slimme specialisatie strategie, de verdeling van de middelen tussen de partners G4-P4, de uitgangspunten voor de uitvoeringstructuur Kansen voor West II, het instemmen met Rotterdam als managementautoriteit en een financieringsvoorstel voor cofinanciering. Naast dit overleg van de *programma eigenaren*, vond tevens bestuurlijk overleg plaats van de *vier managementautoriteiten met het Rijk*. Deze overleggen werden vanaf 2011 jaarlijks gehouden. Besluitvorming vond plaats over de uitvoering van de vier operationele programma's, met zaken als vermeende onregelmatigheden, de gang van zaken rond de audit van 2013 en betere borging van de rechtszekerheid voor begunstigden en de regionale MA's. Ook hier ging een aanzienlijke aandacht uit naar de ontwikkeling van de programma's 2014-2020, met zaken als: de toekomst van het cohesiebeleid, het beheer van de programma's op decentraal niveau, verdeling van de financiële middelen en rijkscofinanciering, OP ontwikkeling, synergie en partnerschapsovereenkomst, vereenvoudiging van de regelgeving van Europese programma's, en de werking en conclusies van de Commissie van Goede Diensten.

5.3.2 Accounthoudersoverleg

Het accounthoudersoverleg was het voornaamste ambtelijk overleg van de acht partners van Kansen voor West. Het overleg was samengesteld uit de ambtelijke eigenaren van het programma en de managementautoriteit. Het overleg kon een zwaarwegend advies kunnen geven over de ontwikkeling en de voortgang van het programma. In dit overleg werden de belangrijkste ontwikkelingen binnen het programma besproken. Voor specifieke onderwerpen werden aparte werkgroepen opgezet. De frequentie van overleg was afhankelijk van de onderwerpen en varieerde van drie keer/jaar tot maandelijks in het geval van de voorbereiding van Kansen voor West II. Gedurende de jaren 2012-2014 lag de nadruk op de totstandkoming van het Kansen voor West II programma.

5.3.3 Programmabureau-overleg

Het programmabureau-overleg was het voornaamste overleg van de vijf programmabureaus – West-Regio en de G-4. Samengesteld uit de managementautoriteit en de controllers en beoordelaars van de projecten. Ook de certificeringsautoriteit nam deel aan dit overleg en waar nodig werden ook de steunpunten uitgenodigd. Belangrijkste doel was het vastleggen en afstemmen van technische controlezaken en behandeling en beoordeling van projecten. Specifieke thema's werden behandeld en in werkgroepen uitgewerkt, en werden beslispunten voorbereid voor het PMO-overleg. Veel zaken betroffen de interpretatie en toepassing van regelgeving, en behandeling van aanvragen, voortgangsrapportages, controles ter plaatse en vaststellingen. Daarnaast was er aandacht voor zaken als de werking van het ICT-beheersysteem, stofkamactie, staatssteun, aanbesteden, artikel 55, WBSO, BTW, controle en checklijsten, communicatie, loonkosten, sancties, bevindingenadministratie, werkinstructies enz.

5.3.4 Programma managers overleg (PMO)

Deelnemers aan het PMO waren de vier Nederlandse managementautoriteiten, de certificerings- en auditautoriteit en het Ministerie van EZ. Onderwerp van bespreking en besluitvorming waren organisatorische en uitvoeringszaken van de operationele programma's, inclusief die van de 2014-2020 programmaperiode. Onderwerpen voor bespreking waren o.a. Haags en Brussels nieuws, voortgang lopende programma's, de samenwerking van de autoriteiten, bevindingen en adviezen van de FWG en de diverse werkgroepen voor het nieuwe programma, controles door de auditautoriteit, jaarvergadering EFRO, communicatiestrategie, evaluatie en het directeurenoverleg.

5.3.5 Financiële werkgroep

De deelnemers van deze werkgroep waren de vier managementautoriteiten, en de certificerings- en auditautoriteit. De werkgroep gaf advies over de financieel-technische zaken van het programma, maar besluiten werden door het PMO genomen. Onderwerpen van bespreking betroffen waren zaken die significante invloed hebben op de financiële beoordeling van projectkosten. In de loop der jaren kwamen aan de orde: aanbesteden, matching, aftopping bij IKT, revolverende fondsen, representatiekosten bij migratiefondsen, normen rond buffers en faillissementen, transparantie-eisen bij staatssteun, discontopercentage, problematiek van de WUR/DLO, urennorm bij werkelijke loonkosten/overhead, richtsnoeren EC, categoriseringstabel, en checklist. Op de agenda stonden ook de controles van certificerings- en auditautoriteit. Verder werden een comité voor afbakeningsafspraken en werkgroepen voor aanbesteden en accountantsverklaringen ingesteld.

5.3.6 Commissie Goede Diensten/ Directeurenoverleg

Bij de controle van de vier EFRO programma's in Nederland deden zich knelpunten voor die nadere uitwerking nodig hadden, om de nieuwe periode (2014-2020) goed van start te kunnen gaan. Hiervoor heeft het ministerie van EZ een Commissie van Goede Diensten (CGD), (bestaande uit twee onafhankelijke deskundigen) gevraagd een analyse te maken en met aanbevelingen te komen. Deze aanbevelingen hebben er toe geleid dat alle betrokken partijen (Ministerie Economische Zaken, de vier managementautoriteiten, auditautoriteit en certificeringsautoriteit) een verbetertraject EFRO zijn gestart.

De CGD heeft pijnpunten in de huidige controlepraktijk in beeld gebracht, deze nader geanalyseerd en concrete aanbevelingen gedaan. Het eindrapport is op 31 augustus 2015 aangeboden aan de opdracht gevende directeuren van het Ministerie Economische Zaken, de vier managementautoriteiten, de auditautoriteit en de certificeringsautoriteit, verenigd in het directeurenoverleg (DO). De opdrachtgevers hebben dit advies op 30 september 2015 vastgesteld. Het advies geeft de visie van de CGD weer. De betrokken directeuren hebben op 11 december 2015 een vervolgaanpak op dit advies vastgesteld. Dit is vastgelegd in een besluitvormingsdocument, het startpunt van het "Verbetertraject EFRO". De ruim dertig aanbevelingen van de CGD zijn geclusterd naar een drietal thema's. Dit resulteerde eind 2015 in drie werkgroepen. In iedere werkgroep namen de vertegenwoordigers van het Ministerie EZ, de vier managementautoriteiten, auditautoriteit en certificeringsautoriteit deel. De werkgroepen richtten zich op Inrichtingsvraagstukken; Regelgeving en toetsingscriteria; en Optimaliseren controleketen. De eindrapportages werden in september 2016 vastgesteld.

5.4 Beheer en controle

5.4.1 Het beheer- en controlesysteem (artikel 71)

Op 10 december 2008 heeft het Comité van Toezicht de beschrijving van het beheer- en controlesysteem vastgesteld en bij de Europese Commissie ingediend. In april en juli 2009 zijn aangepaste beschrijvingen van de beheer- en controlesystemen ingediend, inclusief auditverslagen van de auditautoriteit. Op 29 juli 2009 heeft de EC de beschrijving van het beheer- en controlesysteem aanvaard. Op 1 oktober 2010 werd een aangepaste beschrijving met een aantal vereenvoudigingen van kracht. Nadien zijn geen aanpassingen meer gemaakt.

5.4.2 Het ICT beheersysteem

Een belangrijk uitgangspunt van het programma was om alle uitvoeringshandelingen via een ICT web based beheersysteem te laten verlopen. Van registratie tot vaststelling, voor zowel aanvragers, begunstigen, programmabureaus en managementautoriteit. En met "kijk-functies" voor de steunpunten, audit- en certificeringsautoriteit, Ministerie EZ en Europese Commissie. Om hiermee de uitvoering inzichtelijker, sneller, betrouwbaarder en beter controleerbaar te maken. Alle relevante informatie voor het beheer en controle werden in het systeem opgenomen. De werking van het beheersysteem werd ge-audit door de auditautoriteit d. m.v. de systeemaudit. Een informatiemanager vertaalde de inhoudelijke wensen naar technische aanpassingen. De meeste gebruikers waren tevreden met de werking van het systeem. Helaas kan het beheersysteem alleen maar worden gebruikt voor de uitvoering van dit programma, omdat voor Kansen voor West II gekozen is voor een gezamenlijk ICT beheersysteem. Wel zal het beheersysteem medio 2017 worden geconsolideerd.

5.4.3 Voortgangsrapportages

De projecten hebben ieder jaar minimaal twee

voortgangsrapportages ingediend. Hiermee deden begunstigen een verslag van hun uitgevoerde activiteiten en konden zij een financieel voorschot aanvragen op basis van gerealiseerde kosten. Na indiening controleerden de vijf programmabureaus die ingediende kosten. Een afkeuring van opgevoerde kosten, betekent overigens niet per se dat die kosten niet-subsidiabel zijn. Kosten kunnen namelijk tijdens de beoordeling afgewezen worden bijvoorbeeld omdat bepaalde bewijsstukken ontbreken, maar kunnen bij een latere beoordeling alsnog worden goedgekeurd. Uiteindelijk accepteerden de programmabureaus van alle ingediende TSK (> 1 mld.), 6% (€67 mln.) niet als subsidiabele kosten.

5.4.4 Controlebezoek ter plaatse

In overeenstemming met de verordening en artikel 71 kreeg ieder project minimaal éénmaal een controlebezoek ter plaatse. Dit vormde een onderdeel van de verificatie van de administratie. Een bezoek werd uitgevoerd door minimaal twee controllers van het programmabureau. Zij gingen na of gedeclareerde uitgaven daadwerkelijk waren gedaan, of producten of diensten waren geleverd en of de subsidieverplichtingen werden nageleefd. Waar nodig kregen projecten extra controlebezoeken om zeker te zijn dat de administratieve verplichtingen juist waren geïmplementeerd. Een eerste controlebezoek vond veelal plaats na de eerste voortgangsrapportage omdat daarmee praktisch gezien het project het beste inzicht gegeven kon worden in de administratie. Na ieder controlebezoek werd een rapportage met bevindingen gemaakt, waar een begunstigde op kon reageren. Vervolgens werd iedere bevinding afgehandeld. Onregelmatigheden, werden opgenomen in een onregelmatighedenrapportage.

5.4.5 Toezicht op uitvoering

Op grond van artikel 60 van de verordening en artikel 42 en 43 (sub-delegatie van

de steden) was de managementautoriteit verantwoordelijk voor het beheer van en toezicht op het programma. Dat wil zeggen de dagelijkse sturing van het programma, overleg met programmabureaus en projecten, het maken van werkinstructies en de uitvoering van jaarlijkse systeem audits. In 2014 heeft de managementautoriteit een integrale interne controle uitgevoerd door alle lopende dossiers op een aantal aspecten integraal te controleren en controle door middel van een steekproef. In het auditplan van de managementautoriteit was de naleving van de werkinstructies als onderwerp van controle opgenomen. De managementautoriteit heeft hiervoor bij ieder programmabureau de naleving van de zogenaamde Key requirements gecontroleerd en in beoordelingsrapporten vastgelegd.

5.4.6 Eindgesprekken

Ten behoeve van de afsluiting van de projecten, werd met ieder project een eindgesprek gehouden. Hierbij waren aanwezig de begunstigde en de accountant van de begunstigde, programmabureau en managementautoriteit. In de eindgesprekken ging het over de inhoudelijke en financiële prestaties van het project, de samenwerking met het programmabureau, en wat projecten gedaan hebben om het fonds en de effecten onder de aandacht te brengen.

5.5 Kansen voor West II

Tijdens de uitvoering van het programma kreeg het tot stand komen van Kansen voor West II veel tijd en aandacht van de managementautoriteit en de partners. Er waren werkgroepen voor het schrijven van het OP, de convenanten en de ontwikkeling van de stedelijke programmadelen. Er zijn de nodige (in)

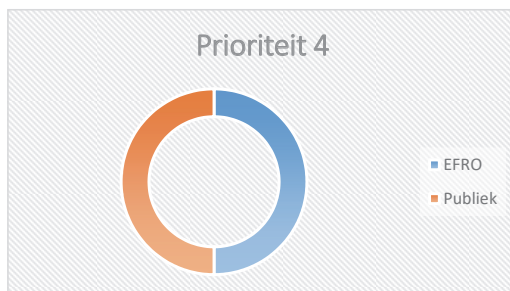

formele gesprekken gevoerd met de Europese Commissie naast het bestuurlijk overleg op vele niveaus. Vertegenwoordigers van de vier operationele programma's, het Rijk, en de audit- en certificeringsautoriteit werkten aan o.a. het convenant met het Rijk en de "governance" structuur. Tal van besluiten waren nodig: over de verdeling van de EFRO-middelen, de (de) centrale uitvoering, uniformering, invulling van de operationele programma's en de samenwerking met de auditautoriteit. Maar ook was commentaar nodig op de in voorbereiding zijnde nieuwe Europese wetgeving. In januari 2014 werd het eerste concept OP officieel ingediend. De EC gaf op 12 december 2014 de beschikking af. Verdere informatie over Kansen voor West II is te vinden op de website www.kansenvoorwest2.nl.

6. Technische Bijstand

Dit hoofdstuk geeft een toelichting op het gebruik van de Technische Bijstand dat als een afzonderlijk project onder de managementautoriteit valt. Omschreven worden de uitgevoerde activiteiten en de resultaten hiervan.

Technische Bijstand valt als afzonderlijk project (prioriteit 4) onder de verantwoordelijkheid van de managementautoriteit, zijnde B&W van de gemeente Rotterdam. De managementautoriteit is functioneel ondergebracht bij de Cluster Stadsontwikkeling van de gemeente Rotterdam. Het dagelijks management werd uitgevoerd door de (ambtelijke) managementautoriteit met ondersteuning van het programmabureau West-regio (provincie Flevoland). Het dagelijks management van de bemiddelende instanties werd door de stedelijke programmabureaus van de G-4 steden gedaan.

In de opgave van het OP kwam de (EFRO) realisatie met 98,9% net onder de doelstelling uit. Hieraan zijn geen consequenties verbonden omdat een maximale afwijking van 10% is toegestaan. De reden voor deze niet volledige uitputting is, dat niet alle gemaakte kosten subsidiabel waren.

Zowel kosten als bijdragen werden verdeeld over de managementautoriteit, het programmabureau West-Regio en de vier stedelijke programmabureaus. De steunpunten van de acht partners ondersteunden aanvragers/begunstigden, maar de kosten voor hen werden niet in de Technische Bijstand opgenomen. Uit de Technische Bijstand werd de uitvoering

van het programma gefinancierd. Met daarin activiteiten als voorbereiding, toezicht, administratie, technische ondersteuning, evaluatie, audit en projectcontroles, communicatie, toezicht en evaluatie. In lijn met artikel 46, lid 1a, van Verordening (EG) Nr. 1083/2006 werd voor Technische Bijstand 4% van het programmabudget gereserveerd. Technische Bijstand betrof de gehele programmaperiode 2007-2013, met een uitloop van twee jaar voor uitvoering en afwikkeling. Daarmee is de totale periode waarop Technische Bijstand betrekking heeft van 2007 t/m 2015; in totaal negen jaar.

De managementautoriteit voerde een grote verscheidenheid aan taken uit. Zoals de opzet en adequate werking van het ICT beheersysteem, opstellen werkinstructies, communicatie-uitingen. Organisatie van overleggen zoals accounthouders, programmabureau 's, Comité van Toezicht en stuurgroep. Financieel beheer en monitoring. Controles van voortgangsrapportages en betalingen aan projecten. Toelichting en wederhoor projectaudits. Waar nodig, advies en begeleiding van afzonderlijke projecten. Jaarlijkse evaluatie van programmabureaus. Totstandkoming en werking van de fondsprojecten. Besprekingen met de Rekenkamer. Bijwonen EFRO-jaarvergaderingen en de organisatie van deze jaarvergadering in 2012. Ten slotte vormde de ontwikkeling van het Kansen voor West II programma een substantieel deel van de werkzaamheden vanaf 2013. De taken van de vijf programmabureaus concentreerden zich op het beoordelen van projectaanvragen, het begeleiden van zowel aanvragen als projecten in uitvoering en de vaststelling van projecten.

In de loop der jaren hebben de programmabureaus veel expertise opgebouwd over het EFRO. Deze expertise betreft het complete proces van beoordeling tot vaststelling van projecten binnen een complexe set van regelgeving. De leereffecten opgedaan in Kansen

voor West zijn meegenomen in het Kansen voor West II programma. De meest opvallende zijn de startaudits die bij de nieuwe projecten worden uitgevoerd voordat projecten kosten mogen verantwoorden. Het concept van de Uitvoeringsovereenkomst is daartoe verder uitgewerkt met een verantwoordingsmatrix, die partijen tekenen. Verder is de administratie veel meer op partner dan op projectniveau ingericht. Voorts is een uitgebreid 'Handboek EFRO' ontwikkeld. Belangrijk is ook dat de selectie van projecten in Kansen voor West II door deskundigen wordt gedaan en niet door de P4G4 partners. Verder worden al nu bij elke voortgangsrapportages fors meer controles uitgevoerd. Dat geldt ook bij de technische beoordeling van de aanvraag. Controles verplaatsen zich steeds verder naar de voorkant.

Een groot deel van de capaciteit was nodig om zowel de eigen controles als de controles van de auditautoriteit te begeleiden en op te volgen. Hierdoor namen de administratieve lasten duidelijk toe en raakte de verhouding tussen rechtmatigheid, doelmatigheid, doeltreffendheid en aanvaardbaarheid uit balans.

Ten slotte past de opmerking dat het totale programmavolume aanzienlijk groter uitkwam, dan voorzien. Dit, in samenhang met de context van verzwaarde financiële controle op het programma en de projecten, leidde ertoe dat de bijdrage van 4% voor de uitvoering van de Technische Bijstand onvoldoende was. Om deze reden heeft de managementautoriteit in 2014 een extra bijdrage voor de ICT-uitgaven en afsluitingskosten van het programma ontvangen van de acht partners.

7. Voorlichting en publiciteit

Dit hoofdstuk behandelt de uitgevoerde voorlichtings- en publiciteitsmaatregelen. Het omschrijft de voortgang van het communicatieplan, de communicatieactiviteiten, de netwerken; de nodige voorlichting van begunstigden en publiciteit.

7.1 Inleiding

Voor de looptijd van Kansen voor West is verordening 1828/2006 van kracht, die de uitvoeringsregels voor zowel de managementautoriteit en de begunstigden beschrijft. Ook op het specifieke gebied van communicatie en publiciteit. Daarbij waren voor het programma twee uitgangspunten van groot belang. De eerste is dat voor het *brede publiek zichtbaar wordt waar het Europees geld aan besteed wordt en wat daar het effect van is*. Het tweede het besef bij begunstigden dat zij *niet alleen een project uitvoeren, maar dat ze gezamenlijk vormgeven aan een Europees Programma*. Met deze twee uitgangspunten als basis, werd het communicatieplan geschreven, dat in 2008 door de Europese Commissie werd goedgekeurd.

7.2 Het brede publiek

Er werden tussen 2007-2013 in Nederland vier Operationele Programma's voor het EFRO uitgevoerd. Initieel werden hiervoor vier communicatieplannen los van elkaar geschreven, maar vrijwel onmiddellijk na de start kwam een samenwerking tussen de programma's op gang. De opgave was namelijk dezelfde, met gelijke uitdagingen en hobbels. Het in gezamenlijkheid benaderen van alle communicatiehandelingen bleek efficiënter en doelmatiger te zijn. Deze instelling werkte goed en leidde tot enkele opmerkelijke resultaten. Van groot belang was de ontwikkeling van de website van het programma www.kansenvoorwest.nl. In 2009 werd ook de Engelse versie ontwikkeld, vanwege de internationale contacten binnen het programma.

De website kent o.a. korte projectbeschrijvingen en geeft informatie over en voor de begunstigden en de beschikte subsidies. Begunstigden hebben direct toegang tot het beheersysteem via de website, waarbij het uitgangspunt was om een "zoveel mogelijk" papierloos programma te maken.

Ook is in 2009 in gezamenlijkheid met de Permanente Vertegenwoordiging van de EU in Nederland, de website www.europaomdehoek.nl opgezet. Een zeer toegankelijke projectenwebsite bedoeld voor het brede publiek. De ambitie was om alle projecten die vanaf 2007 gefinancierd zijn met Europees geld op deze site te zetten, zodat zichtbaar zou worden dat "Europa" niet ver weg en abstract is, maar dichtbij en tastbaar. Een ander resultaat was de invulling van de jaarlijkse grote publieksactie. In 2009 werd hiervoor een Europese stand op het Centraal Station van Utrecht georganiseerd, met daarin een gezamenlijke foto tentoonstelling van ESF en EFRO projecten.

Een jaar later werd de pilot van de "Europa om de hoek Kijkdagen" in landsdeel West gehouden. En in 2011 ging de landelijke actie van start. Tijdens de Kijkdagen kan het geïnteresseerde publiek een kijkje in de keuken komen nemen bij projecten die speciaal voor die gelegenheid hun deuren openen. In de communicatie rondom de Kijkdagen vormde de website een centrale rol. De Europese Commissie was en is bijzonder content met deze vorm van samenwerking en van het concept voor deze publieksactie. Dit leidde tot de prestigieuze European Public Communication Award 2015. Beide initiatieven - website Europa om de hoek en Kijkdagen - zijn in een later stadium opgenomen als voorbeeld in verordening 1303/2013.

Een ander kenmerkend resultaat was het vaststellen de gezamenlijke communicatiestrategie voor de nieuwe periode 2014-2020. Hierin werd de werkwijze van 2007-2013 vastgelegd en bekrachtigd door het EFRO en het ESF - en vormt het een uitnodiging voor

andere fondsen die zich hierbij willen aansluiten. De uitgangspunten van de strategie zijn: *samen doen wat samen kan, respect en ruimte houden voor onderlinge verschillen, de boodschap vertellen via de projecten*. In dit opzicht liep Nederland voor op de meeste andere lidstaten.

7.3 Gezamenlijk vormgeven

Om vorm te geven aan het tweede uitgangspunt - gezamenlijk vormgeven van het Europese Programma - heeft de managementautoriteit veel tijd geïnvesteerd in contacten met de projecteigenaren. Een van de instrumenten hiervoor was 'het klasje', voorlichtingsbijeenkomsten, om zaken als projectadministratie, wet- en regelgeving en communicatie te verduidelijken. Deze werden twee keer per jaar gehouden, naar gelang de interesse en noodzaak. Daarnaast waren er expertbijeenkomsten voor projecten die zich met een zelfde onderwerp bezighielden. Voorbeelden daarvan waren de bijeenkomsten voor energieprojecten en voor creatieve projecten. Een ander instrument was de publiekversie van het jaarverslag. De managementautoriteit heeft ieder jaar een magazine uitgebracht met daarin niet alleen een samenvatting, maar ook interviews rond een specifiek thema, waardoor deze projecten een gezicht en perspectief krijgen. De publiekversies werden toegezonden aan alle projecten en aan in- en externe relaties.

7.4 Bezoeken en ontvangsten

De managementautoriteit heeft tijdens de programmaperiode regelmatig bezoeken afgelegd of (buitenlandse) delegaties ontvangen om het programma voor het voetlicht te brengen, opgedane kennis te delen en om blijk te geven van belangstelling. De belangstelling voor Kansen voor West kwam onder andere uit Tsjechië, Polen, Polen en Roemenië.

7.5 De balans opmaken

In 2010 verscheen het eerste boek van Kansen voor West. Hierin werden de eerste 100 projecten van het programma beschreven. In 2016 verscheen het tweede boek met daarin de overige projecten. Deze uitgaven laten zien hoe groot de diversiteit aan projectactiviteiten is. Op 3 april 2014 werd het essay "Nieuwe Kansen voor West" gepresenteerd tijdens de Berlaymontborrel in het gebouw van de permanente vertegenwoordiging van de EC. Het essay is een reflectie op het programma en werd gemaakt op verzoek van het Comité van Toezicht door prof. dr. Henri de Groot van de Vrije Universiteit en dr. Erik Braun van de Erasmus Universiteit. *Citaat: Misschien is wel de belangrijkste les van Kansen voor West dat een relatief open programma beter aansluit bij de moderne inzichten van innovatiebeleid dan de gebruikelijk sterk gereguleerde en dichtgetimmerde regelingen en tenders.*

Ook intern wilde de managementautoriteit weten hoe de ervaring was van de begunstigen met het programma. Daarvoor is samen met het programmabureau West-Regio een klanttevredenheidsonderzoek uitgevoerd onder begunstigen. Uit de reacties bleek dat de projecten te spreken zijn over de manier waarop ze behandeld zijn. *"Medewerkers van programmabureaus en steunpunten dachten in termen van oplossingen en niet in obstakels"*. Wat bij alle projecten tegenviel was de hoge regel- en controledruk. De projecten begrepen dat controle belangrijk en noodzakelijk is, maar de procedures duurden (te) lang.

7.6 De resultaten zichtbaar

In het programmamanagement was een van terugkerende vragen 'hoe maken we het programma en de resultaten zichtbaar?' Globaal zijn er steeds drie doelgroepen in beeld geweest: de (potentiële) projecten, de interne betrokkenen

en het brede publiek. Deze groepen lagen qua belang en interesse bij het programma flink uiteen en vroegen daarom om een eigen benadering en eigen instrumenten. Hier volgt een overzicht:

(Potentiële) projecten

Om goede en interessante projecten te werven hebben de acht partners bij aanvang van het programma (plaatselijke en regionale) informatiebijeenkomsten georganiseerd. Daarna hebben de partners met regelmaat met persberichten en hun eigen websites de voortgang van hun programmadeel over het voetlicht gebracht. Voor het programma als geheel heeft de managementautoriteit de website kansenvoorwest.nl gebruikt voor korte projectbeschrijvingen en actualiteiten in het programma. De website was bedoeld om antwoord te geven op de vragen die een begunstigde over EFRO in zijn algemeenheid en Kansen voor West in het bijzonder, zou kunnen stellen. En daarnaast ging het om inspiratie opdoen aan de hand van de resultaten die al bereikt zijn. Beide projectenboeken en het essay zijn met dit oogmerk geschreven. Het eerste projectenboek en het essay zijn in het Engels vertaald. Het zelfde geldt voor ongeveer de helft van de projectbeschrijvingen en de kerndocumenten van het programma op de website.

Andersom spelen projecten de hoofdrol in de Europa om de hoek Kijkdagen. Voor het brede publiek zijn zij de betrouwbare boodschappers die kunnen laten zien van het nut van Europees geld is.

De managementautoriteit heeft willen leren van de ervaringen van de projecten. In eindgesprekken komt terug hoe de samenwerking is geweest, maar ook wat

projecten gedaan hebben om het fonds en de effecten onder de aandacht te brengen.

Intern betrokkenen

Rond de projecten ligt een rand van intern betrokkenen. Denk aan bestuurders, medewerkers van rijk, provincies en gemeenten, accounthouders, leden Comité van Toezicht, (euro-) parlementariërs, andere OP's, diverse netwerken, etc. Deze doelgroep hoefde inhoudelijk niet steeds van de hoed en de rand te weten, maar was wel gebaat bij enige kennis over EFRO en de voortgang van het programma in grote lijnen. De publieksversie van het jaarverslag is vooral voor deze doelgroep geschreven. Deze doelgroep is ook attent gemaakt op de (digitale) projectenboeken en het essay.

Het brede publiek

Voor het brede publiek is het onderscheid tussen de diverse fondsen niet van belang. Veel belangrijker is om te laten zien dat Nederland Europees geld krijgt, waar het aan wordt uitgegeven en wat daar het effect van is. Daarom zijn de website europaomdehoek.nl en de Europa om de hoek Kijkdagen ontstaan. De ESI-fondsen in Nederland zijn gezamenlijk verantwoordelijk. Daarmee wordt de boodschap algemener, maar ook breder gedragen en is de impact groter. De fondsen intensiveren hun samenwerking voor de periode 2014 – 2020, door de website van europaomdehoek.nl in te richten als een permanente campagne en daarnaast aansluiting te zoeken bij andere grote evenementen. En zo mee te liften op elkaars publiciteit.

G4P4

Bijlagen

Tabel B1:	<i>Categoriseringsbijdrage aan het Lissabonproces conform art 11 (EG) nr. 1828-2006</i>	70
Tabel B2:	<i>Cumulatieve uitsplitsing per dimensie</i>	72
Tabel B3	<i>Codes voor de dimensie financieringsvorm (euro en %)</i>	73
Tabel B4	<i>Codes voor de dimensie economische activiteit (euro en %)</i>	73
Tabel B5	<i>Codes voor de territoriale dimensie (euro)</i>	73
Tabel B6	<i>Codes voor de dimensie locaties (euro)</i>	73
Tabel B7	<i>Indeling projecten volgens typologie en sub-typologie</i>	74
Tabel B8:	<i>Realisatie kernindicatoren</i>	77
Tabel B9:	<i>Realisatie outputindicatoren</i>	77
Tabel B10:	<i>Aantal projecten dat scoort in één of meerdere clusters</i>	78
Tabel B11:	<i>Aantal projecten dat scoort in één of meerdere doelgroepen</i>	78
Tabel B12:	<i>Aantal betrokken onderwijsorganisaties of instituten bij Kansen voor West</i>	79
Tabel B13:	<i>Contextindicatoren</i>	80
Tabel B14:	<i>Werkzame beroepsbevolking¹ (x 1000) per gebied, 2003 - 2015</i>	81
Tabel B15:	<i>Werkloosheidspercentage¹ per gebied 2003 – 2015</i>	81
Tabel B16:	<i>Werkloosheidspercentage¹ per gebied (mannen/vrouwen) 2003 - 2015</i>	82
Tabel B17:	<i>Regionale economische groei: Bbp, volumemutaties in procenten 2008-2015</i>	82
Tabel B18:	<i>Aantal bedrijfsvestigingen per gebied, 1 april 2007-2015</i>	83
Tabel B19:	<i>Totale bevolking (*1.000) per 1 januari</i>	83
Tabel B20:	<i>R&D uitgaven eigen personeel naar regio en categorie vanaf 2002</i>	84
Tabel B21:	<i>Uitstoot broeikasgassen</i>	84
Bijlage B22:	<i>URBACT projecten</i>	85
Bijlage B23:	<i>Leden van het Comité van Toezicht en Stuurgroepen in 2015/2017</i>	87
Bijlage B24:	<i>Bezetting programmamanagement en steunpunten</i>	89

Tabel B1: Categoriseringsbijdrage aan het Lissabonproces conform art 11 (EG) nr. 1828-2006

Code	CODES VOOR DE DIMENSIE PRIORITAIR THEMA	Realisatie (euro)	Opgave OP Kansen voor West (euro)	%realisatie t.o.v. opgave
	Onderzoek en technologische ontwikkeling (OTO), innovatie en ondernemerschap			
1	OTO-activiteiten in onderzoekcentra	345.600	6.000.000	6%
2	OTO-infrastructuur (onder meer installatie, instrumentarium en snelle computernetwerken tussen onderzoekcentra) en expertisecentra voor een bepaalde technologie	32.441.614	16.000.000	203%
3	Technologieoverdracht en verbetering van samenwerkingsnetwerken tussen kleine en middelgrote ondernemingen (KMO's), tussen deze ondernemingen en andere ondernemingen en universiteiten, alle soorten postsecundaire onderwijsinstellingen, regionale overheden, onderzoekcentra en wetenschappelijke en technologische centra (wetenschaps- en technologieparken, technopoles, enz.)	68.560.446,5	19.000.000	361%
4	Steun voor OTO, met name in KMO's (mkb) (onder meer door toegang tot OTO-diensten in onderzoekcentra)	2.666.682	15.000.000	18%
5	Geavanceerde ondersteunende diensten voor bedrijven en bedrijfsgroepen	5.095.307	13.000.000	39%
6	Steun voor KMO's (mkb) ter bevordering van milieuvriendelijke producten en productieprocessen (invoering van een doeltreffend milieubeheersysteem, vaststelling en toepassing van technologieën ter voorkoming van milieuverontreiniging, integratie van schone technologieën in bedrijfsproductie)	8.078.104	9.000.000	90%
7	Investerings in ondernemingen die rechtstreeks betrokken zijn bij onderzoek en innovatie (innovatietechnologieën, oprichting van nieuwe ondernemingen door universiteiten, bestaande OTO-centra en ondernemingen, enz.)	606.947	7.000.000	9%
8	Andere investeringen in ondernemingen	13.471.458	16.000.000	84%
9	Andere maatregelen ter stimulering van onderzoek en innovatie en ondernemerschap in KMO's (mkb)	21.492.077	24.000.000	90%
	Informatiemaatschappij			
10	Telefonie-infrastructuur (inclusief breedbandnetwerken)		0	
11	Informatie- en communicatietechnologie (toegang, veiligheid, interoperabiliteit, risicopreventie, onderzoek, innovatie, e-inhoud, enz.)	4.817.380	7.000.000	69%
12	Informatie- en communicatietechnologie (TEN-ICT)	-	2.000.000	0%
13	Diensten en toepassingen voor de burger (e-gezondheid, e-overheid, e-leren, e-insluiting, enz.)	1.678.317	3.000.000	56%
14	Diensten en toepassingen voor KMO's (mkb) (e-handel, onderwijs en opleiding, netwerken, enz.)	1.221.254	6.000.000	20%
15	Andere maatregelen voor betere toegang tot en efficiënt gebruik van ICT door KMO's (mkb)	289.222	6.000.000	5%
	Vervoer			
16	Spoorwegen		0	
17	Spoorwegen (TEN-T)		0	
18	Rollend spoorwagematerieel		0	
19	Rollend spoorwagematerieel (TEN-T)		0	
20	Autosnelwegen		0	
21	Autosnelwegen (TEN-T)		0	
22	Nationale wegen		0	
23	Regionale/lokale wegen		1.500.000	0%
24	Fietspaden	119.386	2.000.000	6%
25	Stadsvervoer		350.000	0%
26	Multimodaal vervoer	1.721.674	1.000.000	172%
27	Multimodaal vervoer (TEN-T)		0	
28	Intelligente vervoersystemen		1.500.000	0%
29	Luchthavens		0	
30	Havens	1.171.899,4	0	
31	Binnenwateren (regionaal en lokaal)	1.921.370	1.250.000	154%
32	Binnenwateren (TEN-T)		0	
	Energie			
33	Elektriciteit		0	
34	Elektriciteit (TEN-E)		0	
35	Aardgas		0	
36	Aardgas (TEN-E)		0	
37	Aardolieproducten		0	
38	Aardolieproducten (TEN-E)		0	
39	Duurzame energie: wind	1.543.715	1.800.000	86%
40	Duurzame energie: zon		500.000	0%
41	Duurzame energie: biomassa	800.000	500.000	160%
42	Duurzame energie: waterkracht, geothermisch en andere	9.522.094	500.000	1904%
43	Energie-efficiëntie, warmtekoppeling en energiebeheer	14.865.895	17.000.000	87%
	Milieubescherming en risicopreventie			
44	Drink- en industriewaterbeheer		1.000.000	0%
45	Waterbeheer en -distributie (drinkwater)		0	
46	Waterbehandeling (afvalwater)	578.115	1.000.000	58%
47	Luchtkwaliteit	1.430.335	2.750.000	52%
48	Geïntegreerde preventie en bestrijding van verontreiniging		0	
49	Beperking van en aanpassing aan klimaatveranderingen		1.000.000	0%
50	Sanering van bedrijfsterrinen en verontreinigde grond	3.675.778	20.900.000	18%
51	Bevordering van biodiversiteit en natuurbescherming (waaronder Natura 2000)	546.289	2.026.000	27%
52	Bevordering van schoon stadsvervoer	1.994.671	6.500.000	31%
53	Risicopreventie (waaronder de opstelling en uitvoering van plannen en maatregelen ter voorkoming en beheersing van natuurlijke en technologische risico's)		0	
54	Andere maatregelen ter bescherming van het milieu en ter voorkoming van risico's		0	

G4P4 ●●●●

Code	CODES VOOR DE DIMENSIE PRIORITAIR THEMA	Realisatie (euro)	Opgave OP Kansen voor West (euro)	%realisatie t.o.v. opgave
	Toerisme			
55	Bevordering van de natuurlijke rijkdom		0	
56	Bescherming en ontwikkeling van natuurlijk erfgoed	13.942.574	10.500.000	133%
57	Andere bijstand ter verbetering van de toeristische dienstverlening	9.690.462	6.250.000	155%
	Cultuur			
58	Bescherming en behoud van het culturele erfgoed	11.762.662	3.500.000	336%
59	Ontwikkeling van culturele infrastructuur	8.354.894	5.500.000	152%
60	Andere bijstand ter verbetering van de culturele dienstverlening		0	
	Stads- of plattelandsvernieuwing			
61	Geïntegreerde projecten voor stads- en plattelandsvernieuwing	37.093.539	32.850.000	113%
	Verbetering van het aanpassingsvermogen van werknemers, bedrijven, ondernemingen en ondernemers			
62	Ontwikkeling van systemen en strategieën voor levenslang leren bij bedrijven; opleiding en diensten voor werknemers om hun aanpassingsvermogen te vergroten; bevordering van ondernemerschap en innovatie	2.445.303	3.000.000	82%
63	Ontwerp en verspreiding van innoverende en productievere Werkorganisatiemethoden		0	
64	Ontwikkeling van specifieke diensten voor werkgelegenheid, opleiding en ondersteuning in verband met de herstructurering van sectoren en bedrijven, en ontwikkeling van systemen om in te spelen op economische veranderingen en toekomstige eisen qua banen en vaardigheden	747.400	500.000	149%
	Betere toegang tot werkgelegenheid en duurzaamheid			
65	Modernisering en versterking van arbeidsmarktinstaties		0	
66	Toepassing van actieve en preventieve maatregelen op de arbeidsmarkt		0	
67	Maatregelen ter stimulering van actief ouder worden en langer doorwerken		0	
68	Steun voor zelfstandigen en het starten van ondernemingen	3.532.202	7.000.000	50%
69	Maatregelen voor meer toegang tot de werkgelegenheid en meer duurzame arbeidsparticipatie en meer vrouwen op de arbeidsmarkt om de genderkloof op de arbeidsmarkt te verkleinen, en om werk en privéleven te combineren, zoals het toegankelijker maken van kinderopvang en van zorg voor afhankelijke personen		1.000.000	0%
70	Specifieke maatregelen om de participatie van migranten op de arbeidsmarkt en daardoor hun sociale integratie te bevorderen		1.000.000	0%
	Verbetering van de sociale insluiting van kansarmen			
71	Trajecten voor integratie en herintreding in het arbeidsproces van kansarmen; bestrijding van discriminatie bij het betreden van en het vooruitkomen op de arbeidsmarkt en bevordering van de aanvaarding van diversiteit op de werkplek	410.256	1.000.000	41%
	Verbetering van het menselijk kapitaal			
72	Ontwerp, invoering en toepassing van hervormingen in onderwijs- en opleidingssystemen teneinde de inzetbaarheid te ontwikkelen, de arbeidsmarktrelevantie van initieel onderwijs en beroepsopleiding te verbeteren, en de vaardigheden van opleiders bij te scholen met het oog op innovatie en een kenniseconomie	771.297	2.000.000	39%
73	Maatregelen voor een grotere deelname aan onderwijs en opleiding in elke levensfase, o.a. via maatregelen om vroegtijdig schoolverlaten en de seksesegregatie van vakgebieden terug te dringen, en de toegang tot en de kwaliteit van initieel onderwijs, beroepsopleiding en tertiair onderwijs en initieel onderwijs, beroepsopleiding en tertiair onderwijs te vergemakkelijken	242.675	2.000.000	12%
74	Ontwikkeling van menselijk potentieel op het gebied van onderzoek en innovatie, met name via onderwijs en opleiding op postuniversitair niveau voor onderzoekers en via netwerkactiviteiten tussen universiteiten, onderzoekcentra en bedrijven	3.637.133	1.000.000	364%
	Investerings in de sociale infrastructuur			
75	Onderwijsinfrastructuur		3.500.000	0%
76	Gezondheidsinfrastructuur		0	
77	Kinderopvangfaciliteiten		0	
78	Huisvestingsinfrastructuur		0	
79	Andere sociale infrastructuur	5.235.015	5.500.000	95%
	Stimulering van hervormingen op het gebied van werkgelegenheid en integratie			
80	Bevordering van partnerschappen, pacts en initiatieven via netwerkvorming van de betrokken belanghebbenden		0	
	Versterking van de institutionele capaciteit op nationaal, regionaal en plaatselijk			
81	Mechanismen ter verbetering van een goede concipiëring, monitoring en evaluatie van beleid en programma's op nationaal, regionaal en plaatselijk niveau, capaciteitsopbouw voor de uitvoering van beleidsmaatregelen en programma's		0	
	Verlaging van de extra kosten die de ontwikkeling van perifere regio's in de weg			
82	Vergoeding van extra kosten als gevolg van ontsluitingsproblemen en territoriale		0	
83	Specifieke actie ter vergoeding van extra kosten als gevolg van marktfactoren die te maken hebben met de omvang van de gebieden		0	
84	Steun ter vergoeding van extra kosten als gevolg van klimaat en reliëf		0	
	Technische bijstand			
85	Voorbereiding, uitvoering, toezicht en inspectie, inclusief Evaluatie en studies; informatie	12.292.585	12.424.000	99%
86	Evaluatie en studies; informatie en communicatie		0	
TOTAAL	Alle categorieën	310.813.627	310.600.000	100%
%	Alle categorieën		100%	
Categorisering	Lissabon categorieën (blauw)	201.277.048	194.300.000	104%
%	Lissabon tov totale gecommitteerde of geplande EFRO	65%	63%	104%

Tabel B2: Cumulatieve uitsplitsing per dimensie

PrioritairThemaCode	FinancieringsvormCode	TerritorialeDimensieCode	EconomischeActiviteitCode	LocatieCode	Som van vastgelegd.EFRO	PrioritairThemaCode	FinancieringsvormCode	TerritorialeDimensieCode	EconomischeActiviteitCode	LocatieCode	Som van vastgelegd.EFRO	PrioritairThemaCode	FinancieringsvormCode	TerritorialeDimensieCode	EconomischeActiviteitCode	LocatieCode	Som van vastgelegd.EFRO
1	2	1	0	NL326	345599,81	9	1	1	0	NL335	2145975,1	57	1	1	0	NL33	2000000
2	1	1	0	NL31	477181,8	9	1	1	16	NL326	2726095	57	1	1	14	NL326	400000
2	1	1	6	NL33	6645000	9	1	1	21	NL23	3083334	57	1	1	20	NL23	4256508,74
2	1	1	11	NL33	7565000	9	1	1	22	NL31	2699404	57	1	1	20	NL32	1081282
2	1	1	19	NL32	7674305,22	9	1	1	22	NL326	3730653	57	1	1	20	NL326	318671,32
2	1	1	19	NL33	5689189	9	1	1	22	NL33	465190,92	57	1	1	20	NL33	1634000
2	1	1	22	NL23	1400000	9	1	1	22	NL332	310909,22	58	1	1	0	NL32	1238996,8
2	1	1	22	NL33	2990937,78	11	1	1	0	NL332	1122295	58	1	1	0	NL335	4975559
3	1	1	0	NL23	6736219,59	11	1	1	22	NL31	2352953	58	1	1	20	NL335	302813,95
3	1	1	0	NL31	1180000	11	1	1	22	NL32	1130132	58	1	1	22	NL326	3836918,25
3	1	1	0	NL32	6934829,43	11	1	1	22	NL33	212000	58	1	1	22	NL332	1408374
3	1	1	0	NL326	588113	13	1	1	0	NL33	600000	59	1	1	2	NL31	400000
3	1	1	0	NL33	15613026,41	13	1	1	19	NL32	926317	59	1	1	0	NL310	398000
3	1	1	0	NL335	1000000	13	1	1	22	NL326	152000	59	1	1	0	NL332	518904,36
3	1	1	1	NL32	538129,01	14	1	1	0	NL335	1221253,56	59	1	1	17	NL310	800000
3	1	1	1	NL33	1352607,04	15	1	1	22	NL33	289221,93	59	1	1	20	NL23	219135,43
3	1	1	3	NL32	508905,5	24	1	1	0	NL32	119386,15	59	1	1	20	NL326	1771721,26
3	1	1	5	NL33	600000	26	1	1	0	NL31	1721674,16	59	1	1	20	NL332	2000000
3	1	1	6	NL32	1251557,84	30	1	1	0	NL33	1171899,38	59	1	1	22	NL310	247133
3	1	1	6	NL33	1057943	31	1	1	0	NL23	1921370	59	1	1	22	NL332	2000000
3	1	1	16	NL31	839338	39	1	1	0	NL332	569041	61	1	1	0	NL23	3334113,3
3	1	1	18	NL326	2000000	39	1	1	8	NL32	974674,48	61	1	1	0	NL31	1063357,49
3	1	1	19	NL32	1057172	41	1	1	8	NL23	800000	61	1	1	0	NL33	1897968,63
3	1	1	19	NL326	3870393,96	42	1	1	8	NL32	2270249	61	1	1	0	NL335	10600866,41
3	1	1	21	NL33	4210090,16	42	1	1	8	NL33	2183139,3	61	1	1	13	NL332	1666725,91
3	1	1	22	NL23	1892327,56	42	1	1	21	NL33	1300000	61	1	1	13	NL335	3523852,44
3	1	1	22	NL31	1564735,73	42	1	1	22	NL335	209035,73	61	1	1	14	NL332	355856,05
3	1	1	22	NL32	6174193,88	42	3	1	8	NL33	3559670	61	1	1	16	NL326	6925559
3	1	1	22	NL33	5856291,38	43	1	1	0	NL33	866181,63	61	1	1	18	NL326	288279
3	1	1	22	NL335	700000	43	1	1	8	NL33	3525330,93	61	1	1	20	NL23	946654
3	2	1	0	NL335	3034573	43	1	1	9	NL32	1564470,04	61	1	1	20	NL31	3000000
4	1	1	0	NL33	1788260	43	1	1	12	NL32	782204	61	1	1	20	NL33	525066,37
4	1	1	22	NL31	878421,71	43	1	1	19	NL326	1532859,08	61	1	1	20	NL332	108895,1
5	1	1	0	NL335	1316566,15	43	1	1	21	NL32	1818740	61	1	1	20	NL335	292862,23
5	1	1	22	NL31	2828581	43	1	1	21	NL33	998938,72	61	1	1	22	NL332	1698976
5	1	1	22	NL33	950159,78	43	1	1	22	NL310	1057261,43	61	1	1	22	NL335	864506,64
6	1	1	0	NL31	2235973,85	43	2	1	8	NL332	2719909	62	1	1	0	NL31	1873877,61
6	1	1	0	NL32	450104,4	46	1	1	9	NL33	578115	62	1	1	0	NL332	571425,47
6	1	1	0	NL33	1223706,48	47	1	1	21	NL33	1430335,19	64	1	1	18	NL33	747400
6	1	1	0	NL335	350789,43	50	1	1	0	NL332	789759,8	68	1	1	0	NL332	659613,87
6	1	1	4	NL326	500000	50	1	1	13	NL332	2150000	68	1	1	4	NL31	343718,48
6	1	1	9	NL33	507176,31	50	1	1	22	NL332	736018,3	68	1	1	22	NL310	1892731
6	1	1	11	NL33	1144241,91	51	1	1	21	NL332	546289	68	2	1	1	NL332	636139,03
6	1	1	21	NL326	861311,16	52	1	1	0	NL33	693358,51	71	1	1	20	NL332	410255,56
6	1	1	22	NL33	804800	52	1	1	11	NL32	376359,72	72	1	1	18	NL33	441297,34
7	1	1	21	NL33	472600	52	1	1	20	NL33	730053,17	72	1	1	22	NL310	330000
7	1	1	22	NL332	134347,17	52	1	1	22	NL310	194900	73	1	1	22	NL310	242674,56
8	1	1	0	NL23	650266	56	1	1	0	NL23	511141,02	74	1	1	0	NL332	600000
8	1	1	0	NL31	95482,04	56	1	1	0	NL31	600900,44	74	1	1	18	NL33	3037132,54
8	1	1	22	NL31	1249516	56	1	1	0	NL32	7232630,89	79	1	1	0	NL31	400000
8	1	1	22	NL326	5731194	56	1	1	0	NL33	1475863,34	79	1	1	0	NL332	382706,13
8	2	1	16	NL332	3000000	56	1	1	16	NL326	84293	79	1	1	16	NL326	350000
8	3	1	0	NL23	2745000	56	1	1	20	NL23	451905,17	79	1	1	18	NL326	708375
9	1	1	0	NL32	2930516	56	1	1	20	NL31	1585840,52	79	1	1	20	NL23	2943934,28
9	1	1	0	NL33	3400000	56	1	1	20	NL33	2000000	79	1	1	20	NL332	450000
												85	1	0	0	NL3	12292585,29

Tabel B3: Codes voor de dimensie financieringsvorm (euro en %)

Code	Financieringsvorm	(A) EFRO opgave OP	(B) EFRO realisatie	realisatie t.o.v. opgave OP (B/A)	aandeel financieringsvorm
1	Niet-terugvorderbare hulp	264.010.000	294.772.736	112%	95%
2	Hulp (lening, rentesubsidie, garanties)	27.954.000	9.736.221	35%	3%
3	Risicokapitaal (participatie, risicokapitaalfonds)	18.636.000	6.304.670	34%	2%
4	Andere financieringsvorm	-	-		

Tabel B4: Codes voor de dimensie economische activiteit (euro en %)

Code	Economische Activiteit	Realisatie EFRO	% van totaal
0	Niet van toepassing	119.066.912	38%
1	Landbouw, jacht en bosbouw	2.526.875	1%
3	Vervaardiging van voedingsmiddelen en dranken	508.906	0%
4	Vervaardiging van textiel en textielproducten	843.718	0%
5	Vervaardiging van transport producten	600.000	0%
6	Niet nader genoemde be- en verwerkende industrie	8.954.501	3%
8	Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en warm water	16.032.973	5%
9	Winning, zuivering en distributie van water	2.649.761	1%
11	Vervoer	9.085.602	3%
12	Bouwnijverheid	782.204	0%
13	Groothandel en detailhandel	7.340.578	2%
14	Hotels en restaurants	755.856	0%
16	Onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening	13.925.285	4%
17	Openbaar bestuur	800.000	0%
18	Onderwijs	7.222.484	2%
19	Gezondheidszorg	20.750.236	7%
20	Gemeenschapsvoorzieningen en sociaal-culturele en persoonlijke diensten	25.029.599	8%
21	Activiteiten in verband met het milieu	14.721.638	5%
22	Andere niet nader genoemde diensten	59.216.499	19%

Tabel B5: Codes voor de territoriale dimensie (euro)

Code	Territoriale Dimensie	Realisatie EFRO
0	Niet van toepassing	12.292.585
1	Stedelijk	298.521.042

Tabel B6: Codes voor de dimensie locaties (euro)

Code	Locatie	Realisatie EFRO
NL23	Flevoland	31.891.909
NL3	West Nederland	12.292.585
NL31	Utrecht	27.390.956
NL310	Utrecht	5.162.700
NL32	Noord-Holland	47.035.155
NL326	Groot Amsterdam	36.722.036
NL33	Zuid-Holland	94.233.192
NL332	Agglomeratie s Gravenhage	25.546.440
NL335	Groot Rijnmond	30.538.654

Tabel B7: Indeling projecten volgens typologie en sub-typologie

Typologie	Subtypologie	Prioriteit	Nummer	Project	
Incubatoren en bedrijfsruimten	Bedrijven	1	21G.002	Erasmus MC Life Science Incubator	
	Bedrijven	1	21G.003	RDM Innovation Dock - fase 3	
	Bedrijven	1	21M.004	incubator Matrix VI	
	Bedrijven	1	21T.003	Utrecht Science Park	
	Bedrijven	1	21X.003	Life Science Incubator Utrecht	
	Bedrijven	1	21Z.001	BioPartner Accelerator	
	Bedrijven	1	21Z.007	Technostarters-New Business Development YES!Delft	
	Bedrijven	1	21Z.010	Technopolis Accelerator	
	Bedrijven	1	21Z.030	YES!Delft2 met bio-facilities	
	Bedrijven	3	23R.010	Startup Campus	
	Creatief	3	23A.012	Made@De Overkant-leren, creëren, produceren&verkopen	
	Cultuur	3	23A.003	Haringpakkerstoren	
	Cultuur	3	23A.004	Verbeteren economische functies Damrak - 8 panden	
	Cultuur	3	23A.005	Verbeteren economische functies Damrak - 5 historische panden	
	Cultuur	3	23U.004	Kunstfactor	
	Cultuur	3	23U.010	Creative Industrie Jan Jongerius	
	MKB	3	23R.005	De Hofbogen	
	Ondernemen	3	23A.018	Ru Paré	
	Sociaal	3	23A.001	ARM	
	Sociaal	3	23U.016	Emmaus Overvecht	
			3	23U.011	De Nieuwe Bouwloods
Kennis en kennisoverdracht	Bedrijven	1	21M.006	Life Sciences Centrum Amsterdam	
	Bestuur	1	21D.001	EMI	
	Chemie/Biotech.	1	21Z.028	Iso Butanol Platform Rotterdam (IBPR)	
	Clusters	1	21H.002	Het Haagse Hogeschool KIO programma	
	Clusters	1	21N.009	Vizier op de toekomst: agribusiness Noord-Holland Noord	
	Creatief	1	21M.005	Creative City Lab	
	Energie	1	21A.002	Amsterdam Smart City	
	Energie	1	21A.003	West Orange	
	Energie	1	21N.015	Energiedijken	
	Land en Tuinbouw	1	21F.009	Emerging Disease Campus	
	Land en Tuinbouw	1	21N.012	Innovatiemotor Greenport Aalsmeer	
	Land en Tuinbouw	1	21Z.008	Tomaten op afvalwater	
	Land en Tuinbouw	1	21Z.009	Taskforce Duurzame Greenport Westland-Oostland	
	Land en Tuinbouw	1	21Z.011	Kennis en Innovatie Impuls Greenport Regio Boskoop	
	Land en Tuinbouw	1	21Z.019	Gietwater op Maat	
	Land en Tuinbouw	1	21Z.024	Extractenbibliotheek	
	Land en Tuinbouw	1	21Z.026	Innovatie & Demonstratie Centra Duurzame Greenports	
	Land en Tuinbouw	2	22Z.008	Pilot Duurzaam Zuidwijk	
	Maritiem	1	21G.005	Ontwikkeling STC-Group tot hoogwaardig kennisinstituut	
	Maritiem	1	21N.001	MCN Maritime Campus Netherlands	
	Media	1	21M.002	PICNIC 2008-2010 Internationaal Cross Media Platform	
	Media	1	21M.007	CineGrid Amsterdam	
	Media	1	21N.007	Cross Media Expertisecentrum	
	Medisch	3	23A.013	De microZOO	
	Milieu	1	21T.005	Business Case Utrecht Sustainability Institute (USI) (voorhe	
	Mode	3	23A.007	Meesteropleiding Theater- en Modecoupeurs	
	Ondernemen	1	21A.007	Innovatieregio Amsterdam: integratie kennis, kunde, kassa	
	Ondernemen	1	21H.001	Partners in Business SOB Haaglanden	
	Openbare ruimte	3	23U.002	Aanpak Openbare Ruimte	
	Recht	1	21H.006	Living Lab The Hague	
	Recht	2	22H.003	Poortgebouw / Bezoekerscentrum Vredespaleis	
	Voedsel	1	21N.005	House of Food	
	Voedsel	2	22Z.016	Open Access Biotech Campus Delft	
	Voedsel	3	23R.023	De Wereld van Smaak	
	Water	1	21Z.003	EcoShape - Building with Nature	
	Water	1	21Z.016	Slim meten en monitoren	
	Water	1	21Z.027	Fysieke Digitale Delta	
	Water	1	21Z.029	EcoShape	
	Water	2	22Z.014	Kennisontwikkeling Zandmotor Delfland	
		3	23U.007	De Wissel	
	MKB	Bedrijven	3	23D.019	JESSICA Fonds Ruimte en Economie Den Haag (FRED)
		catering	3	23A.016	Investeringsregeling World of Food
		Creatief	1	21N.008	Nieuwe Energie op de Creatieve As
Creatief		1	21T.001	Protospace Utrecht	
Creatief		3	23D.006	Creative Stad Den Haag	
Digitaal		1	21T.004	Amersfoort Innovatief Sterk	
Energie		1	21A.004	EnergieLoket	
Financieel		1	21A.001	Garantiefonds Microkredieten Amsterdam	
Financieel		1	21D.018	Startersfonds Den Haag	
Financieel		1	21F.004	Doorstart Technofonds Flevoland BV	
Financieel		1	21F.007	Innovatie Incentive Lelystad	
Financieel	3	23A.008	Investeringsregeling in Economische Kansenzones Amsterdam		
Financieel	3	23R.003	Regling BedrijvenVerbeterGebieden (BVG)		
Financieel	3	23R.004	Economische Kansenzones Rotterdam II		

G4P4 ●●●●

Tabel B7: Indeling projecten volgens typologie en sub-typologie (vervolg)

Typologie	Subtypologie	Prioriteit	Nummer	Project
MKB	Innovatie	1	21M.011	Clusterregeling Metropoolregio Amsterdam
	Innovatie	1	21Z.002	Clusterregeling Zuid-Holland
	Kennis	1	21X.002	Dutch Game Garden 2010-2015
	Kennisoverdracht	1	21F.001	Duurzame groei door innovatie en kenniscirculatie
	Kennisoverdracht	1	21F.002	Ondersteuning Innovatief Ondernemerschap Flevoland
	Kennisoverdracht	1	21M.001	KansenKanon-2
	Kennisoverdracht	1	21M.010	Green Metropole
	Kennisoverdracht	1	21N.006	KansenKanon Noordwest-Holland
	Kennisoverdracht	1	21R.003	i-HIC
	Kennisoverdracht	1	21T.002	Mijn Bedrijf 2.0 (zie memo 22 december 2010)
	Kennisoverdracht	1	21T.006	Utrecht Innoveert: The Next Step
	Kennisoverdracht	1	21U.001	Partners in Nieuw Ondernemerschap
	Kennisoverdracht	1	21Z.004	Kennisbruggen
	Kennisoverdracht	1	21Z.005	Kennisnetwerken en Innovatie in clusters
	Kennisoverdracht	1	21Z.023	GO BIO! (BBE in beweging, MKB Stim.prog. BBE)
	Kennisoverdracht	3	23R.002	Ondernemershuis op Zuid Fase I
	Kennisoverdracht	3	23U.008	Wijkeconomie en Kleinschalig Ondernemerschap
	Media	1	21G.004	Rotterdam Media Commission
	Media	1	21N.016	Crossmedia innovation in the MediaValley (CIM)
	Mode	3	23U.009	Designer Café
Ontwikkeling	1	21R.004	Rotterdam Internet Valley	
Ontwikkeling	3	23D.013	BIZ Winkelgebied Paleis Noordeinde	
Topsport	1	21D.004	Innovatie Stimuleringsregeling InnoSportLab Den Haag	
Veilig	3	23D.001	Keurmerk Veilig Ondernemen (KVO)	
Ontwikkeling	Water	1	21Z.022	Valorisatieprogramma Deltatechnologie en Water
	Bedrijfsruimte	3	23A.019	Innovatiecluster Denim 'Hal 5'
	Bouw	1	21R.001	Drijvend Palvlijoen
	Bouw	2	22N.004	Innovatiesnelweg
	Composiet	1	21N.004	Open Innovatie-Alliantie Groot Composiet Noord-Holland
	Economie	1	21T.007	Stepping Stones
	Energie	1	21A.008	Operatie Boeggolf
	Energie	1	21D.002	PowerPlane Development Project; Airborne Wind Energy
	Energie	1	21F.006	Energierijk
	Energie	1	21M.003	Koudewinning Ouderkerkerplas
	Energie	1	21N.010	Ontwikkeling grootschalige inzet offshore getijstroomenergie
	Energie	1	21N.011	De HeatMatcher
	Energie	1	21N.018	Elektrisch laden voor West
	Energie	1	21R.002	Powered by You
	Energie	1	21U.003	FEE-U, Fonds Energietransitie EFRO utrecht
	Energie	1	21Z.012	Bioprocess Pilot Facility (BPF)
	Energie	1	21Z.015	Kenniscentrum Plantenstoffen
	Energie	1	21Z.017	Delft Aardwarmte Pilot-Project (DAPP)
	Energie	2	22G.001	Walstroom Binnenvaart Rotterdam
	Energie	2	22M.002	Walstroom in Noord-Holland, deelproject Haven Amsterdam
	Energie	2	22M.003	Walstroom in Noord-Holland, deelproject Gemeente Zaanstad
	Energie	2	22Z.001	Walstroom in Zuid-Holland
	Energie	2	22Z.002	Aardgasmobiliteit
	Energie	2	22Z.003	Walstroom in Zuid-Holland, deelproject Drechtsteden
	Energie	2	22Z.004	Schieveste
	Energie	2	22Z.006	Kassenwarmte Hoogeland en De Naaldhorst
	Energie	2	22Z.011	LNG Dual fuel voor de Binnenvaart
	Energie	2	22Z.022	Aardwarmte Vierpolders
	Energie	2	22Z.023	Aardwarmteproject Pijnacker-Noord
	Energie	3	23U.005	Emissie vrije Bierboot
	Financieel	1	21D.003	JESSICA Energiefonds Den Haag (ED)
	Financieel	1	21R.006	UDF SOFIE
	Financieel	2	22Z.024	JESSICA Energiefonds Den Haag (ED) - PZH
	Geomatica	1	21F.005	Geo Valley
	Innovatie	1	21Z.020	De Duurzaamheidsfabriek
	Land en Tuinbouw	1	21Z.021	Groene Revolutie in de Nederlandse Glastuinbouw
	Lucht	2	22Z.021	SCR-katalysatoren binnenvaart Zuid-Holland
	Maritiem	1	21R.005	MEC-Innovatie
	Maritiem	1	21Z.013	Proeftuin Maritieme Innovatie
	Medisch	1	21F.010	Nieuw- en verbouw Biosafety level 3 dierfaciliteit
	Medisch	1	21G.006	Population Imaging Infrastructuur in Medical Delta
	Medisch	1	21M.008	Spinoza Centrum
	Medisch	1	21M.009	GMP2
	Medisch	1	21N.013	Holland Health
	Medisch	1	21N.014	INPREZE
	Medisch	1	21Z.014	NeCEN Open Access
	Medisch	1	21Z.018	Biotech Training Facility
	Medisch	3	23A.014	VU University Medical PET-MRI Center
	Milieu	2	22Z.017	Opschaling Restwarmtenet Dordrecht
	Milieu	2	22Z.018	Geothermie Westland
MKB	1	21F.003	Regeling Technologische Milieu Innovatie 2008-2013	
Onderhoud	1	21N.002	Dutch Offshore Wind Energy Services D OWES	
Sociaal	3	23D.014	Laak Noord Scoort; programma gezondheid, welzijn, sport	
Topsport	1	21H.004	InnoSportLab Zeilen	
Veilig	1	21D.005	The Hague Security Delta Campus	

Tabel B7: Indeling projecten volgens typologie en sub-typologie (vervolg)

Typologie	Subtypologie	Prioriteit	Nummer	Project
Ontwikkelin	Water	1	21U.002	Proefinstallatie Nereda technologie rwzi Utrecht
	Water	2	22Z.020	AquaReUse
Openbare ruimte	Bedrijfsruimte	3	23R.001	Revitalisering Nieuwe Binnenweg
	Bedrijfsruimte	3	23R.007	Revitalisering Winkelgebied Oude Noorden
	Bedrijfsruimte	3	23R.008	Revitalisering Winkelboulevard Zuid
	Bedrijfsruimte	3	23R.012	Vernieuwing Hart Afrikaanderwijk 2013-2015
	Bedrijfsruimte	3	23U.012	Bedrijventerrein Overvecht
	Bedrijven	2	22G.003	Revitalisering Waal- en Eemhaven, opwaardering Zuidzijde
	Bedrijven	3	23D.002	Revitalisering bedrijventerrein Zichtenburg en Kerketuinen
	Bedrijven	3	23D.020	2e Fase revitalisering Zichtenburg, Kerketuinen, Dekkersho
	Cultuur	3	23U.003	Zingende Toren
	Cultuur	3	23U.015	Beeldende kunsttentoonstelling 'Call of the Mall'
	Herinrichting	2	22F.005	Openb voorz Evenementen Terrein Biddinghuizen
	Herinrichting	2	22Z.007	Haven Zuid Alblasterdam
	Herinrichting	3	23D.004	Stadstuin Emma's Hof
	Herinrichting	3	23D.009	Herinrichting Grote Marktstraat
	Herinrichting	3	23D.012	Aanpak Theresiastraat
	Herinrichting	3	23D.016	Opwaardering Haagse Markt
	Herinrichting	3	23D.017	Herinrichting openbare ruimte Stationsplein Den Haag
	Herinrichting	3	23F.002	Atolplaza motor voor kwaliteitsimpuls leefomgeving
	Herinrichting	3	23F.004	Stadscentrum Almere: Bereikbaarheid op maat
	Herinrichting	3	23F.006	Revitalisering Boswijk Centrum
	Herinrichting	3	23R.006	Herinrichting Openbare Ruimte Katendrecht
	Herinrichting	3	23R.011	Bedrijventerrein Gadering fase 3a: Leerlooierstraat
	Herinrichting	3	23R.021	Jacobsplaats
	Herinrichting	3	23T.001	Ontwikkeling Buurtas Hogeweg
	Herinrichting	3	23U.013	Aanleg 1e fase Parkpergola - Leidsche Rijn Park
	Herinrichting	3	23U.014	Upgrading havenbekkens Lage Weide
	Milieu	2	22Z.019	Duurzaam Mobiliteitsconcept Westland
	Onderhoud	2	22H.001	Boulevard Scheveningen
	Recreatie	2	22T.001	Laakzone Amersfoort
	Recreatie	3	23F.001	Kwaliteitsimpuls ontwikkeling Kuststrook
	Recreatie	3	23F.007	Multifunctionele Sportaccommodatie Almere
	Recreatie	3	23R.009	Inrichting Dakpark
	Sociaal	3	23D.015	Royaal Mariahoeve
		3	23D.018	Kwaliteitsimpuls openbare ruimte winkelstraten
		3	23R.014	Balkon aan de Maashaven
		3	23R.015	Diergaardesingel
		3	23R.016	Buitenruimte Middenberm Westblaak
		3	23R.017	Herinrichting Scheepstimmermanslaan
		3	23R.020	Natuurspeelplaats park Euromast
	Herinrichting	2	22F.003	Natuurpark Lelystad: duurzaam verbindend
	Herinrichting	2	22F.006	Oostvaardersplassen "Voor iedereen toegankelijk"
	Herinrichting	2	22N.009	Herontwikkeling Vuurtoreneiland
	Openbare ruimte	3	23D.008	Internationaal Experience Center "De Poort"
Recreatie	2	22H.002	Verbetering natuurkwaliteit Westduinpark - periode 2010-2015	
Sociaal	3	23A.009	Vernieuwing Elthetocomplex	
Sociaal	3	23F.005	Cultuurhuis Hommeles: activiteiten voor de wijk	
Topsport	2	22G.002	Realisatie Willem-Alexander Baan	
	2	22F.001	Integrale Inrichting Veluwerandmeren IIVR-2	
	2	22F.004	Blauwe As Almere: water voor toeristisch recreatieve ontw	
	2	22M.001	Pleisterplaats / recreatieknooppunt Kustbatterij Fort Diemerdam	
	2	22N.001	Groene Carré Zuid en West	
	2	22N.002	Haarlemmermeer Overbruggen	
	2	22N.003	Natuurbrug "Zandpoort"	
	2	22N.005	Toeristische Ontwikkeling Zaanse Schans	
	2	22N.007	Recreatieve schakel Amsterdam-Vechtstreek	
	2	22X.001	Versterken cult. Toerist. waarde Amelisseweerd en Rhijnauwen	
	2	22Z.005	Versterking groenrecreatieve structuren Papendrecht	
	2	22Z.009	Langzaam verkeersbrug tussen Westerpark en N3MP	
	2	22Z.010	Duivenvoerde Corridor	
	2	22Z.012	Groenzone Berkel-Pijnacker, fase 1	
	3	23A.002	Westergasfabriek 'Het Levende Park'	
	3	23A.006	De Toekomst van Museum Ons' Lieve Heer op Solder	
	3	23A.010	Versterken van de toeristische functie van de Westerkerk	
	3	23A.011	uitbreiding Verzetsmuseum met een kindermuseum	
	3	23A.015	EYE in Amsterdam-Noord	
	3	23A.017	Amsterdam Light Festival	
	3	23D.003	Humanity House	
	3	23D.005	Panorama Mesdag	
	3	23D.007	Overdekte Skatebaan Binckhorst	
	3	23D.011	Mauritshuis bouwt aan de toekomst	
	3	23F.003	Zorg en doelgroepenbad Bad Hanzeborg	
	3	23F.008	VeiligheidsExpo Almere	
	3	23R.013	Museum Fort 1881	
	3	23R.018	Renovatie Elevatoren Maassilo.	
	3	23R.024	Buitenruimte Maritiem Museum/Leuvehaven	
	3	23U.001	Revitalisatie Flora's Hof Lichte Gaard	
	3	23U.006	Trajectum Lumen	

Tabel B8: Realisatie kernindicatoren

kernindicatoren Prioriteit 1 Kennis, Innovatie en Ondernemerschap		Totaal	% tov doel
(C1) Aantal bruto gecreëerde arbeidsplaatsen (in FTE)	Resultaat	9.872	316%
	Doel	3.120	
	Uitgangssituatie	6.870	220%
(C4) Aantal R&D projecten	Resultaat	84	69%
	Doel	121	
	Uitgangssituatie	88	73%
(C5) Aantal samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en kennis/ researchinstellingen	Resultaat	103	117%
	Doel	88	
	Uitgangssituatie	97	110%
(C7) Aantal ondersteunde MKB bedrijven	Resultaat	11.396	2130%
	Doel	535	
	Uitgangssituatie	11.093	2073%
(C8) Aantal ondersteunde startende bedrijven en kleiner bedrijven < 5 jaar	Resultaat	2.174	811%
	Doel	268	
	Uitgangssituatie	1.727	644%
(C10) Uitgelokte private vervolginvesteringen	Resultaat	547.700.180	1767%
	Doel	31.000.000	
	Uitgangssituatie	410.961.185	1326%
kernindicatoren Prioriteit 2 Attractieve regio's		Totaal	% tov doel
(C1) Aantal bruto gecreëerde arbeidsplaatsen	Resultaat	1.071	80%
	Doel	1.340	
	Uitgangssituatie	1.658	124%
(C34) Aantal toeristische-recreatieve projecten	Resultaat	22	63%
	Doel	35	
	Uitgangssituatie	24	69%
kernindicatoren Prioriteit 3 Attractieve steden		Totaal	% tov doel
(C1) Aantal bruto gecreëerde arbeidsplaatsen (in FTE)	Resultaat	3.124	129%
	Doel	2.420	
	Uitgangssituatie	2.517	104%
(C39) Aantal gerenoveerde of nieuwe stedelijke voorzieningen	Resultaat	65	163%
	Doel	40	
	Uitgangssituatie	78	195%
(C40) Aantal projecten gericht op ondernemerschap, stads/ wijk economie	Resultaat	52	149%
	Doel	35	
	Uitgangssituatie	54	154%
(C41) Aantal projecten gericht op participatie leefbaarheid of sociale activering	Resultaat	48	57%
	Doel	84	
	Uitgangssituatie	49	58%

Tabel B9: Realisatie outputindicatoren

Outputindicator Prioriteit 1 Kennis, Innovatie en Ondernemerschap		Totaal	% tov doel
R&D investeringen (private bijdragen aan onderzoeksfaciliteiten, onderzoeksorganisaties etc)	Resultaat	148.600.264	310%
	Doel	48.000.000	
	Uitgangssituatie	126.375.519	263%
Outputindicator Prioriteit 2 Attractieve regio's		Totaal	% tov doel
Aantal projecten gericht op verbetering van natuur, landschap of cultureel erfgoed	Resultaat	19	46%
	Doel	41	
	Uitgangssituatie	21	51%
Aantal hectare bedrijfsterrinen gemoderniseerd	Resultaat	277	315%
	Doel	88	
	Uitgangssituatie	277	315%
Aantal projecten gericht op milieu (incl. externe veiligheid en luchtkwaliteit)	Resultaat	23	22%
	Doel	104	
	Uitgangssituatie	26	25%
Outputindicator Prioriteit 3 Attractieve steden		Totaal	% tov doel
Aantal ha bedrijfslocatie gemoderniseerd	Resultaat	140	96%
	Doel	146	
	Uitgangssituatie	166	114%

Tabel B10: Aantal projecten dat scoort in één of meerdere clusters

Cluster	Aantal proj.
Geen specifieke cluster	125
Lifesciences, Medisch Tech. Bioscience, Milieutech.	61
CreatieveIndustrieenNieuwemedia	45
MaritiemeclustersDeltatechnologie	34
VoedselenBloemen	32
TransportLogistiekHandel	31
Zakelijkediensverlening	26
ToerismeenCongreswezen	19
Composieten	11
Petrochemischeindustrie	11
Juridisch	8
Geomatica	7

Tabel B11: Aantal projecten dat scoort in één of meerdere doelgroepen

Doelgroep	Aantal proj.
Geen specifieke doelgroep	180
Jongeren	42
Mens in wijk, Buurt met lage Soc./econ. status	23
Allochtonen	22
Laagopgeleiden	19
Uitkeringsgerechtigden/Arbeidsgehandicapten	14
Vrouwen	11

G4P4

Tabel B12: Aantal betrokken onderwijsorganisaties of instituten bij Kansen voor West

Nr.	Project	Betrokken onderwijsorganisatie of onderzoeksinstituut
21A.003	West Orange	UvA
21A.007	Innovatieregio Amsterdam: integratie kennis, kunde, kassa	VU, Vumc, AMC, UvA
21A.008	Operatie Boeggolf	TNO, TU Delft
21D.001	EMI	Nicis Institute
21F.005	Geo Valley	TNO, TU Delft, UvA, IMARES, ITC
21F.009	Emerging Disease Campus	CVI Wageningen
21F.011	Kansen voor Robotica	Hogeschool Windesheim, ROC Flevoland en ROC Friese Poort
21G.002	Erasmus MC Life Science Incubator	ErasmusMC
21G.003	RDM Innovation Dock - fase 3	Albeda College, Hogeschool Rotterdam
21G.005	Ontwikkeling STC-Group tot hoogwaardig kennisinstituut	STC
21G.006	Population Imaging Infrastructuur in Medical Delta	TU Delft
21H.002	Het Haagse Hogeschool KIO programma	Haagse Hogeschool
21D.004	InnoSportLab Zeilen	TU Delft, Haagse Hogeschool, VU, RUG
21H.005	Aardwarmte Den Haag	TU Twente
21H.006	Living Lab The Hague	UL
21M.006	Life Sciences Centrum Amsterdam	VU/vuMC, UvA, AMC, Sanquin en NKI
21M.007	CineGrid Amsterdam	UvA, TNO
21M.008	Spinoza Centrum	KNAW, UvA, AMC, VU/Vumc, Nederlands Instituut voor
21M.009	GMP2	VU, Vumc
21M.010	Green Metropole	AIM, VU, UvA
21N.001	MCN Maritime Campus Netherlands	IMARES, Noordelijke Hogeschool Leeuwarden, ROC Kop NH, TNO
21N.002	Dutch Offshore Wind Energy Services D OWES	ECN, TNO, AMC
21N.004	Open Innovatie-Alliantie Groot Composiet Noord-Holland	TNO, TU Delft, ECN, Hogeschool INHolland
21N.007	Cross Media Expertisecentrum	Hogeschool van Amsterdam, UU, UvA
21N.008	Nieuwe Energie op de Creatieve As	Hogeschool INHolland
21N.009	Vizier op de toekomst: agribusiness Noord-Holland Noord	WUR
21N.010	Ontwikkeling grootschalige inzet offshore getijdstroomenergie	NIOZ, WMC, ECN, Deltares
21N.011	De HeatMatcher	ECN, Hogeschool INHolland
21N.013	Holland Health	Medisch Centrum Alkmaar, Foreest Medical Group, Hogeschool INHolland
21N.014	INPREZE	AMC
21N.015	Energiedijken	Erasmus Universiteit
21R.002	Powered by You	TU Delft
21T.001	Utrecht Innoveert: The Next Step	Hogeschool Utrecht, TNO,
21T.002	Mijn Bedrijf 2.0 w/h Mens+Kennis=Bedrijvigheid	Hogeschool Utrecht, TNO,
21T.003	Utrecht Science Park	UU, Hogeschool Utrecht, UMC
21T.005	Business Case Centrum voor Aarde & Duurzaamheid	UU, TNO, RIVM, Deltares
21Z.001	BioPartner Accelerator	RUL, Lumc
21Z.003	EcoShape - Building with Nature	Deltares, Imares, NIOZ, NIOO-CEME, TU Delft, WUR, TU Twente
21Z.007	Technostarters-New Business Development YES!Delft	TU Delft
21Z.008	Tomaten op afvalwater	TU Delft
21Z.009	Taskforce Duurzame Greenport Westland-Oostland	TNO, WUR, TU Delft
21Z.010	Technopolis Accelerator	TU Delft
21Z.011	Kennis en Innovatie Impuls Greenport Regio Boskoop	WUR, Wellantcollege
21Z.012	Bioprocess Pilot Facility (BPF)	TU Delft
21Z.013	Proeftuin Maritieme Innovatie	Da Vinci College, Hogeschool Rotterdam, Hogeschool INHolland, STC
21Z.014	NeCEN Open Access	TU Twente, Lumc, TU Delft, EUR, Emc, UU, RUG, NKI, TU Eindhoven
21Z.015	Kenniscentrum Plantenstoffen	RUL, WUR
21Z.016	Slim meten en monitoren	TU Delft
21Z.017	Delft Aardwarmte Pilot-Project (DAPP)	TU Delft
21Z.018	Bio Simulation Factory	RUL
21Z.019	Gietwater op Maat	TU Delft
21Z.020	De Duurzaamheidsfabriek	ROC Da Vinci College
21Z.022	Valorisatieprogramma Deltatechnologie en Water	TU Delft
21Z.024	Extractenbibliotheek	Universiteit Leiden, Wageningen Universiteit
21Z.026	Innovatie & Demonstratie Centra Duurzame Greenports	TU Delft
21Z.027	Fysieke Digitale Delta	TU Delft, Deltares
21Z.028	Iso Butanol Platform Rotterdam (IBPR)	TU Delft, Wageningen Universiteit
21Z.029	Ecoshape	Deltares, Imares, NIOZ, TU Delft, WUR, TU Twente, Unesco IHE
21Z.030	YES!Delft2 met bio-facilities	TU Delft
23A.001	ARM	ROC van Amsterdam
23A.008	Investeringsregeling ondernemers Economische Kansenzones A'dam	UvA
23A.014	VU University Medical PET-MRI Center	Vumc
23R.010	Startup Campus	Erasmus Universiteit
23U.002	Aanpak Openbare Ruimte	Wellantcollege
23U.007	De Wissel	ROC Midden Nederland, Vader Rijn College

Tabel B13: Contextindicatoren

Contextindicator	Uitgangswaarde (2003)	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Doelstelling Landsdeel West	Opmerking
Bruto Regionaal Product Randstad provincies (euro)	240 mld.	283 mld.*	295 mld.*	256 mld.*	329 mld.	262 mld.	297 mld.	336 mld.	346 mld.		2% p.j. (CPB: 1,75%)	1
Bruto Regionaal Product Randstad provincies (marktprijzen) (euro)					329 mld.	331 mld.	333 mld.	336 mld.	346 mld.			2
Werkzame beroepsbevolking, 15 tot 75 jaar (Index 2003=100)	3.642.000	106	108	109	108	108	109	108	108	109		3
Werkzame beroepsbevolking, 15 tot 75 jaar (% ontwikkeling jaar op jaar)	3.642.000	3,0%	2,3%	0,5%	-1,2%	0,1%	1,0%	-0,9%	-0,2%	1,0%	0,5% p.j. (CPB: 0,25%)	3
Werkloosheid, 15 tot 75 jaar (% werklozen in de beroepsbevolking)	4,9%	4,2%	3,7%	4,3%	5,0%	5,2%	6,1%	7,6%	7,7%	7,1%	4% p.j. (CPB: 4,5%)	3
Totale uitgaven aan R&D (% aandeel in nationale uitgaven R&D)	47,9%	49,2%	nb	51,0%	nb	50,5%	51,1%				47,5%	4
Totale uitgaven aan R&D excl. hoger onderwijsinstellingen (% aandeel in nationale uitgaven R&D excl. hoger onderwijs-instellingen)	42,3%	44,4%	nb	44,8%	nb	nb	nb	nb	nb	nb		4
Uitgaven R&D totaal (West Nederland) (euro)	4,4 mld.	5,1 mld.		5,3 mld.		6,2 mld.	6,4 mld.*				4,64 mld.	4
Uitgaven R&D excl. hoger onderwijsinstellingen (euro)	2,5 mld.	3 mld.		2,8 mld.		nb	nb	nb	nb	nb		5
Aandeel private bedrijven in totale uitgaven R&D	38,1%	40,4%		34,3%		nb	nb	nb	nb	nb	50%	5
Aandeel private bedrijven in uitgaven R&D excl. hoger onderwijsinstellingen	65,6%	68,5%		65,1%		nb	nb	nb	nb	nb		5
Netto participatiegraad (% werkzame beroepsbevolking in totale bevolking van 15 tot 75 jaar)	65%	67%	68%	68%	67%	67%	67%	66%	65%	66%	68%	6
Investeringen in vaste activa naar bedrijfslek (exclusief overheid, zorg, cultuur, recreatie en overige diensten) in West Nederland	nb	36 mld.	38 mld.	36 mld.	35 mld.	34 mld.	29 mld.	28 mld.				7
Investeringen in vaste activa naar bedrijfslek (exclusief overheid, zorg, cultuur, recreatie en overige diensten) als % van Nederland	nb	45%	45%	47%	50%	46%	44%	45%				7
Bruto Regionaal Product per inwoner Randstad provincies (euro)	31.200 (2004)	37.000*	38.500*	33.000*	42.200	42.100	42.100	42.200	43.500	nb	36.650 (groei 1,8% p.j.)	8
Arbeidsproductiviteit Randstad provincies (euro)	74.900 (2004)	85.700*	88.600*	77.500*	nb	nb	nb	nb	nb	nb	83.400 (groei 1,2% p.j.)	8
Arbeidsproductiviteit (2010=100), o.b.v. geconsolideerde productie NL	93,3	99,7	99,6	96,9	100	101,5	101,5	101,9	102,6			9
Arbeidsproductiviteit (2010=100), o.b.v. toegevoegde waarde NL	92,1	99,5	100,1	97,5	100	100,9	100,6	100,9	101,7			9
Algemeen Oordeel (eindcijfer) Benchmark Gemeentelijk Ondernemingsklimaat (ministerie EZ)	6,2***				6,8						6,7	10

* voorlopige cijfers; ** Index basisjaar 1990; *** Uitgangswaarde 2002; nb= niet bekend

**** Het is onduidelijk hoe 2002 is berekend. 2007 is een gewogen gemiddelde van de G31 steden die in landdeel West liggen. Wordt 2002 ook zo berekend dan is het rapportcijfer hoger dan 6,2.

Cijfers Randstadmonitor (TNO), gebaseerd op de manier waarop CBS de nationale en regionale berekeningen maakte voordat deze zijn aangepast aan de Europese richtlijnen. Hiernaast heeft TNO de cijfers gecorrigeerd.

De Randstadmonitor wordt niet meer door TNO gemaakt.

Regionale rekeningen sluiten aan op de nationale rekeningen, behoudens afrondingsverschillen, en zijn in overeenstemming met het Europese Systeem van nationale en regionale Rekeningen 2010 (ESR 2010) van Eurostat.

Opmerkingen:

1. Bron: TNO (op basis van CBS), Randstadmonitor, cijfer vanaf 2013 niet beschikbaar, Randstadmonitor is gestopt.
2. Bron: CBS, 2013 en 2014 voorlopige cijfers.
3. Bron: CBS, EBB, uitgangswaarde is gebaseerd op de internationale definitie
4. CBS-cijfers op provinciaal niveau zijn beschikbaar tot en met kalenderjaar 2012
5. Bron: CBS, na 2009 niet meer beschikbaar. Cijfers zijn van voor de aanpassing aan het Europese systeem.
6. Bron: CBS, EBB
7. Bron: CBS
8. Bron: TNO (o.b.v. CBS), Randstadmonitor niet meer beschikbaar, wel beschikbaar zijn de definitieve cijfers 2011 (marktprijzen 2009) en 2012 (marktprijzen 2012)
9. Bron: CBS, Nationale Rekeningen, de berekeningen zijn experimenteel en kunnen de komende jaren worden bijgesteld. De volumeontwikkeling van de geconsolideerde productie per eenheid van arbeidsvolume. Arbeidsproductiviteit wordt hier berekend als de geconsolideerde productie per gewerkt uur. Er is alleen een index beschikbaar van de landelijke cijfers.
10. Benchmark wordt niet meer uitgevoerd

Tabel B14: Werkzame beroepsbevolking¹ (x 1000) per gebied, 2003 - 2015

Gebieden	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Toename 2002/2015
Flevoland	175	177	180	185	194	199	200	196	197	199	198	194	198	2%
Utrecht (PV)	579	582	588	600	621	638	644	635	636	646	640	638	644	4%
Noord-Holland	1.245	1.250	1.269	1.293	1.329	1.363	1.366	1.353	1.353	1.373	1.368	1.369	1.390	5%
Zuid-Holland	1.643	1.638	1.647	1.665	1.713	1.747	1.756	1.735	1.738	1.744	1.721	1.717	1.726	1%
Amsterdam	346	354	363	372	383	395	395	394	398	408	411	417	426	11%
Rotterdam	262	258	258	261	273	276	281	279	278	278	270	271	273	0%
s-Gravenhage	216	217	221	223	227	233	234	229	232	235	235	229	233	3%
Utrecht (gemeente)	138	141	145	152	160	166	171	169	171	175	176	177	181	13%
West Nederland	3.642	3.647	3.684	3.743	3.857	3.947	3.966	3.919	3.924	3.962	3.927	3.918	3.958	3%
Nederland	7.783	7.761	7.818	7.938	8.169	8.358	8.361	8.278	8.280	8.330	8.266	8.214	8.294	2%

Bron: CBS (StatLine)

¹ Volgens de (internationale) definitie: werkenden in de leeftijdsgroep 15 t/m 74 jaar ongeacht het aantal uur per week gewerkt

Deze definitie heeft betrekking op personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking).

De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar.

Bij betaald werk gaat het om werkzaamheden ongeacht de arbeidsduur.

West-Nederland is de optelling van de 4 provincies Flevoland, Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland

Tabel B15: Werkloosheidspercentage¹ per gebied 2003 - 2015

Gebieden	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Toename 2002/2015
Flevoland	5,0	6,1	7,0	5,8	4,4	4,0	4,8	5,8	5,5	7,1	8,9	9,3	7,7	75%
Utrecht (PV)	4,4	4,9	5,1	4,5	3,8	3,2	3,7	4,3	4,5	5,2	6,5	6,5	6,4	68%
Noord-Holland	5,0	5,7	5,8	4,9	4,1	3,6	4,4	4,9	5,1	5,8	7,3	7,2	6,5	59%
Zuid-Holland	5,1	5,9	6,3	5,4	4,4	3,8	4,5	5,4	5,5	6,7	8,0	8,3	7,8	77%
Amsterdam	7,4	8,0	8,0	6,5	5,3	4,7	5,8	6,2	6,5	7,3	8,9	8,5	7,7	45%
Rotterdam	8,0	9,3	10,1	8,8	6,7	5,8	6,7	8,0	8,2	10,5	12,3	12,6	12,0	79%
s-Gravenhage	6,2	7,0	7,9	6,7	5,5	4,4	5,5	6,5	7,2	8,7	9,9	10,9	10,0	82%
Utrecht (gemeente)	5,7	6,0	6,1	5,4	4,3	3,6	4,1	4,9	5,2	5,9	7,2	7,6	7,3	70%
West-Nederland	4,9	5,7	6,0	5,1	4,2	3,7	4,3	5,0	5,2	6,1	7,6	7,7	7,1	69%
Nederland	4,8	5,7	5,9	5,0	4,2	3,7	4,4	5,0	5,0	5,8	7,3	7,4	6,9	64%

Bron: CBS (StatLine)

¹ Volgens de internationale definitie.

De werkloze beroepsbevolking als percentage van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking.

Deze definitie heeft betrekking op personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking).

De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar.

West-Nederland is de optelling van de 4 provincies Flevoland, Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland

Tabel B16: Werkloosheidspercentage¹ per gebied (mannen/vrouwen) 2003 - 2015

Gebieden	Geslacht	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Toename 2002/2015
Flevoland	man	4,2	5,2	5,4	4,4	3,3	3,2	4,4	5,3	5,1	6,7	8,5	8,7	6,9	109%
Flevoland	vrouw	6,0	7,3	8,8	7,5	5,7	5,0	5,3	6,3	6,0	7,5	9,4	9,9	8,5	49%
Utrecht (PV)	man	4,0	4,6	4,5	3,8	3,0	2,6	3,2	4,0	4,1	4,8	6,5	6,4	6,1	103%
Utrecht (PV)	vrouw	4,9	5,4	5,7	5,3	4,6	3,8	4,2	4,8	4,8	5,5	6,5	6,7	6,6	43%
Noord-Holland	man	4,4	5,2	5,0	4,0	3,3	3,1	3,9	4,4	4,8	5,4	7,2	6,9	6,2	88%
Noord-Holland	vrouw	5,6	6,3	6,8	5,9	5,0	4,3	4,9	5,5	5,4	6,1	7,3	7,7	6,9	38%
Zuid-Holland	man	4,5	5,3	5,4	4,3	3,6	3,1	4,1	4,9	5,2	6,3	7,9	7,8	7,3	103%
Zuid-Holland	vrouw	5,8	6,6	7,4	6,7	5,5	4,6	5,1	5,9	5,8	7,1	8,1	8,8	8,3	51%
Amsterdam	man	7,2	8,0	7,5	5,9	4,8	4,4	5,5	5,8	6,6	7,2	9,1	8,2	7,7	60%
Amsterdam	vrouw	7,6	8,0	8,6	7,2	6,0	5,0	6,1	6,7	6,5	7,4	8,8	8,8	7,7	28%
Rotterdam	man	7,6	8,9	9,2	7,4	5,7	5,1	6,5	7,8	8,3	10,4	12,1	11,7	11,3	98%
Rotterdam	vrouw	8,6	9,7	11,2	10,5	7,8	6,6	6,9	8,2	8,0	10,6	12,5	13,8	12,8	64%
s-Gravenhage	man	6,0	6,8	7,4	5,7	4,8	3,9	5,3	6,3	7,3	8,6	9,9	10,6	9,9	106%
s-Gravenhage	vrouw	6,4	7,2	8,5	7,9	6,4	5,1	5,9	6,8	7,2	8,9	9,8	11,3	10,2	59%
Utrecht (gemeente)	man	5,8	6,3	6,2	5,2	3,6	3,3	3,8	4,7	5,1	5,7	7,5	7,6	7,4	106%
Utrecht (gemeente)	vrouw	5,6	5,6	6,0	5,7	5,0	4,0	4,4	5,0	5,2	6,1	6,8	7,5	7,2	44%
Nederland	man	4,3	5,1	5,0	4,1	3,3	3,0	3,9	4,5	4,6	5,5	7,2	7,2	6,5	97%
Nederland	vrouw	5,6	6,4	6,9	6,2	5,2	4,5	4,9	5,5	5,4	6,2	7,3	7,8	7,3	40%

Bron: CBS (StatLine)

¹ Volgens de internationale definitie.

De werkloze beroepsbevolking als percentage van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking.

Deze definitie heeft betrekking op personen die in Nederland wonen (exclusief de institutionele bevolking).

De gegevens worden meestal gepresenteerd voor de bevolking van 15 tot 75 jaar

Tabel B17: Regionale economische groei: Bbp, volumemutaties in procenten 2008-2015

Gebieden	2008	2009	2010	2011	2012	2013**	2014*	2015*
Flevoland	-0,8	-5,4	3,2	2,0	-1,0	-1,5	2,2	2,7
Utrecht (PV)	1,5	-0,9	-0,9	0,9	-1,3	-0,2	2,0	2,7
Noord-Holland	1,7	-4,1	1,6	2,8	-0,6	0,4	1,6	2,7
Zuid-Holland	1,2	-4,4	0,4	-0,4	0,0	-1,2	1,7	2,5
Nederland	1,7	-3,8	1,4	1,7	-1,1	-0,5	1,0	2,0

Bron: CBS

Revisie regionale rekeningen, o.a. aangesloten op het Europese Systeem van Rekeningen 2010 (ESR2010)

** gegevens nader voorlopig

* gegevens voorlopig

N.B. De gegevens zijn niet beschikbaar voor de vier provincies tezamen.

Status van de cijfers: De revisie van de regionale rekeningen waarbij ondermeer wordt aangesloten op het Europese Systeem van Rekeningen 2010 (ESR2010) is voor de jaren 1996-2015 afgerond.

De cijfers van de jaren 2008 tot en met 2012 zijn definitief. Het meest recente jaar heeft nog een voorlopig karakter.

Het voorlopig jaar 2015 is toegevoegd.

Tabel B18: Aantal bedrijfsvestigingen per gebied, 1 april 2007-2015

Gebieden	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	toename 2007-2015	toename 2007-2015
Flevoland	25.410	27.740	29.950	32.060	33.220	34.040	35.410	35.620	35.970	10.560	42%
Utrecht (PV)	82.170	88.000	93.150	98.730	105.590	108.140	112.510	117.240	122.060	39.890	49%
Noord-Holland	204.100	215.970	232.160	247.360	259.080	264.570	271.660	280.450	289.960	85.860	42%
Zuid-Holland	155.870	165.790	172.250	177.960	183.910	181.810	181.710	181.150	183.480	27.610	18%
West-Nederland	467.550	497.500	527.510	556.110	581.800	588.560	601.290	614.460	631.470	163.920	35%
Nederland	1.038.740	1.092.470	1.147.170	1.196.160	1.246.780	1.266.000	1.292.150	1.319.130	1.353.170	314.430	30%

Bron: LISA

¹ West-Nederland is de optelling van de vier provincies Flevoland, Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland

Tabel B19: Totale bevolking (*1.000) per 1 januari

Gebieden	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Toename 2002/2016
Flevoland	352	360	366	371	374	379	383	388	392	396	398	400	402	404	8%
Utrecht (PV)	1.152	1.162	1.171	1.180	1.191	1.201	1.211	1.221	1.229	1.237	1.245	1.254	1.264	1.274	7%
Noord-Holland	2.573	2.587	2.599	2.607	2.613	2.626	2.646	2.669	2.691	2.710	2.724	2.741	2.762	2.785	7%
Zuid-Holland	3.440	3.452	3.458	3.459	3.455	3.461	3.482	3.506	3.528	3.552	3.564	3.577	3.600	3.622	5%
Amsterdam	737	739	743	743	743	747	756	767	780	790	799	811	822	834	12%
s-Gravenhage	464	469	472	476	474	476	482	489	495	502	506	509	515	520	10%
Rotterdam	600	599	596	589	584	583	587	593	610	616	616	618	624	630	8%
Utrecht (gemeente)	265	270	275	281	288	295	300	307	311	316	322	328	334	339	18%
West Nederland	7.517	7.561	7.595	7.616	7.633	7.668	7.722	7.783	7.841	7.895	7.932	7.972	8.027	8.085	6%
Nederland	16.193	16.258	16.306	16.334	16.358	16.405	16.486	16.575	16.656	16.730	16.780	16.829	16.901	16.979	4%

Bron: CBS (StatLine)

Tabel B20: R&D uitgaven eigen personeel naar regio en categorie vanaf 2002

Regio's	Perioden	Verrichte R&D-uitgaven:	Verrichte R&D-uitgaven:	Verrichte R&D-uitgaven:	Verrichte R&D-uitgaven:
		eigen personeel	eigen personeel	eigen personeel	eigen personeel
		Totaal R&D-uitgaven	Bedrijven	Hoger onderwijsinstellingen	Researchinstellingen
		mIn euro	mIn euro	mIn euro	mIn euro
Nederland	2002	8.747	4.543	3.040	1.164
Nederland	2003	9.146	4.804	3.126	1.216
Nederland	2004	9.470	5.071	3.146	1.253
Nederland	2005	9.772	5.169	3.387	1.216
Nederland	2006	10.175	5.480	3.435	1.260
Nederland	2007	10.342	5.495	3.588	1.259
Nederland	2008	10.502	5.263	3.980	1.259
Nederland	2009	10.408	4.900	4.181	1.327
Nederland	2010	10.892	5.218	4.395	1.279
Nederland	2011	12.235	6.922	3.994	1.319
Nederland	2012	12.512	7.078	3.953	1.482
Nederland	2013	12.746	7.095	4.092	1.559
Nederland	2014	13.268	7.433	4.262	1.572
West-Nederland ¹⁾	2002	.	1.570	.	.
West-Nederland ¹⁾	2003	4.382	1.668	1.838	876
West-Nederland ¹⁾	2005	4.497	1.681	1.956	860
West-Nederland ¹⁾	2007	5.084	2.055	2.082	947
West-Nederland ¹⁾	2009	5.303	1.817	2.512	974
West-Nederland ¹⁾	2011	6.180	.	.	.
West-Nederland ¹⁾	2012	6.399	.	.	.
West-Nederland ¹⁾	2013
West-Nederland ¹⁾	2014

Bron: CBS

* voorlopige cijfers; ** nader voorlopige cijfers

¹ West-Nederland is de optelling van de vier provincies Flevoland, Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland
R&D uitgaven worden niet meer bijgehouden na 2012, en voor de bovenstaande ontbrekende posities

Tabel B21: Uitstoot broeikasgassen

	2003	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
CO2	103,7	99,9	101,6	98,5	105,3	97,9	95,6	95,4	91,0	96,0
CH4	70,5	65,1	65,5	64,8	65,0	63,5	62,4	62,4	61,1	61,5
N2O	77,7	69,8	48,4	47,3	45,6	44,5	43,4	43,5	44,2	45,5

Bron: CBS, Statline

* voorlopig cijfer

Status van de cijfers: Om een samenhangende en consistente tijdreeks te verkrijgen wordt ieder jaar de complete tijdreeks (her)berekend, zodat de laatste inzichten, met name ten aanzien van de emissiefactoren, in de berekeningen kunnen worden meegenomen.

Landelijk: Emissies van broeikasgassen, berekend volgens IPCC-voorschriften

Ontwikkeling t.o.v. 1995 (=index100)

Er zijn geen gegevens beschikbaar op provincieniveau.

Bijlage B22: URBACT projecten

1. Rotterdam was 'lead partner' van het netwerk MY GENERATION <http://urbact.eu/my-generation>. Doel was het leveren van een positieve bijdrage van jongeren aan de ontwikkeling van steden. Via de switch van passiviteit en negatieve activiteiten naar positieve ambities en acties; de soepele overgang van school naar werk en het voorkomen van schooluitval en; een goede coördinatie van initiatieven voor jongeren met het stedelijke beleid. De partnersteden waren: Warschau en Gdansk (PL), Göteborg (SE), Birmingham en Glasgow (UK), Riga (LT), Tirgu-Mures (RO), Valencia (E), Patras (EL) en Antwerpen (BE).
2. Rotterdam was partner van het netwerk Creative Spin <http://urbact.eu/creative-spin>. Doel was het identificeren en stimuleren van Spill-over effecten van creatieve bedrijfstakken op de stedelijke omgeving (economisch, maatschappelijk en ruimtelijk). Met stakeholders uit de creatieve bedrijfstakken, onderzoek en het onderwijs werd de meerwaarde van creatieve innovatie aangescherpt, leidend o.a. tot de opzet van de Rotterdam Creative Commission. De 'lead partner' was Birmingham (GB) en de andere partnersteden waren Bologna (IT), Essen (D), Obidos (P), Tallinn (EST), Mons (B), Kortrijk (B) en Kosice (SK).
3. Rotterdam was vervolgens 'lead partner' van het 'My Generation@work' netwerk <http://urbact.eu/my-generation-work>. Een thematisch netwerk over jongeren en de nieuwe arbeidsmarkt. Doel was de kansen voor jongeren op de arbeidsmarkt te vergroten. Thema's waren de ontwikkeling van curricula gericht op ondernemerschap; fysieke en niet-fysieke multi-stakeholder platforms; en de toegevoegde waarde van makelaar/facilitators. De partnersteden waren Antwerpen (B), Riga (LV), Glasgow (GB), Gdansk (PL), Warsaw (PL), Tampere (FIN), Valencia (E), Braga (P), Maribor (SLO), Turin (I) en Thessaloniki (GR).
4. Delft was partner in het UNIC keramieknetwerk <http://urbact.eu/unic>. Doel was het delen van kennis en informatie op het gebied van cultureel erfgoed en innovatie van keramiek. En het ontwikkelen van beleid voor de verandering van een traditionele industrie naar een innovatie-gedreven industrie. De 'lead partner' was Limoges (FR) en de overige partnersteden waren Aveiro (PT), Pécs (HU), Selb (DE), Castellón en Sevilla Global (ES), Stoke-on-Trent (UK), Faenza (IT) en Cluj Napoca (RO).
5. Delft was ook partner van het LINKS netwerk <http://urbact.eu/links>. Dit netwerk richtte zich op het duurzaam ontwikkelen van historische binnensteden met behoud van architectonische identiteit en cultuurhistorische waarde. Hierbij wordt zowel naar energiebesparende als naar sociaal-economische aspecten gekeken. De 'lead partner' was Bayonne (FR) en de overige partnersteden waren Almería (ES), Budrio (IT), Veria (EL), Freiberg (DE), Brasov Metropolitan Agency (RO), Kilkenny (IE) en Anderlecht (BE).
6. Delft was vervolgens 'lead partner' van het 'EUniverCities' netwerk <http://urbact.eu/eunivercities>. Centraal daarin stond een slimme 'volgende generatie' samenwerking tussen stad en universiteit. Zodat nieuwe en uitgebreide samenwerkingsvormen en co-creatie hun bijdragen kunnen leveren aan de kennistad. De focus lag op technologieoverdracht, internationalisering, stadsmarketing, studentenhuysvesting, ondernemerschap en Living Labs. De partnersteden waren: Aalborg (DK), Aken (DE), Aveiro (PT), Gent (BE), Lecce (IT), Linköping (SE), Lublin (PL), Magdeburg (DE), Tampere (FI) en Varna (BG).
7. Utrecht was partner van het REPAIR netwerk <http://urbact.eu/repair>. Gericht op het

- hergebruik en duurzame ontwikkeling van militair erfgoed in een stedelijke omgeving. Een prima potentieel om als katalysator te dienen voor stedelijke herontwikkeling. Doel was het ontwikkelen van beleid voor hergebruik van (verlaten) militair erfgoed in een stedelijke omgeving. De lead partner van dit netwerk was Medway (UK) en de overige partnersteden waren Hanseastadt Rostock (DK), Kaunas (LT), Karlskrona Kommun (SE), Thessaloniki (EL), Florence (IT).
8. Utrecht was ook partner van het CASH netwerk <http://urbact.eu/cash-cities-action-sustainable-housing>. Centraal stond de vermindering van energieconsumptie van de sociale huisvesting. Renovatiemethoden van gebouwen werden onderzocht om de energieconsumptie te verlagen en tegelijkertijd werden methoden ontwikkelt om het gedrag van bewoners positief te beïnvloeden. Dit leidde tot een praktische handreiking voor Europese steden en de bouwsector. De 'lead partner' was Echirolles (FR) en de overige partnersteden waren Bridgend (UK), Brindisi (IT), Frankfurt-Am-Main (DE), Les Mureaux (FR), Ptolemaida (EL), Tatabanya (HU), en Yambol (BG).
 9. Utrecht was vervolgens 'lead partner' van het project CITYLOGO <http://urbact.eu/citylogo>. Dit netwerk werkt aan stedelijke 'branding' als onderdeel van de stedelijke strategie voor ruimtelijke, economische en sociale ontwikkeling. Op een manier dat het ingebed is in participatieve processen. Uiteindelijk leverde het instrumenten op voor de branding van de steden. De partnersteden waren Genua (IT), Zaragoza (SP), Coimbra (P), Aarhus (DK), Oslo (No), Dundee (UK), Warschau (PL), Vilnius (LT) en Alba Lulia (RO).
 10. Amersfoort was partner in het Sustainable Food in Urban Communities <http://www.sustainable-everyday-project.net/urbact-sustainable-food/> netwerk. Doel was uitwisseling van kennis en ervaring t.a.v. duurzame voedselsystemen in de stad. Onderwerpen waren creëren van ruimte voor stadslandbouw, slimme logistieke oplossingen voor distributie, educatie, bewustwording en beschikbaarheid van regionaal voedsel. Het ontwikkelde handboek is te lezen op link. De 'lead partner' was Brussel (B) en de overige partnersteden waren Athene (EL), Bristol (UK), Messina (IT), Gothenburg (SE), Lyon (FR), Ourense (E), Vaslui (RO), and Oslo (N).
 11. Den Haag was partner van het CSI netwerk <http://urbact.eu/csi-europe>. Centraal stond de inzet van stedelijke ontwikkelingsfondsen. Hoe financiële instrumenten werken en hoe die ingezet kunnen worden voor stedelijke planning en bestuur. Het netwerk heeft informatie ontwikkeld om succesvol gebruik te kunnen maken van revolverende fondsen <http://youtu.be/c5HX7IrVWRU>. De 'leadpartner' was Manchester (UK) en de andere partners waren Poznan (PL), Ancona (IT) Porto (P), Riga (Letland), Lille (Frankrijk), Malmö (Zweden), Sevilla (Spanje) en Leipzig (Duitsland).
 12. Den Haag was ook partner in het PREVENT netwerk <http://urbact.eu/prevent>. Dit netwerk richtte zich op kennisuitwisseling rondom het voorkomen van voortijdig schoolverlaten. Het netwerk heeft een innovatieve methode uitgewerkt waar ouders een centrale rol spelen in de vermindering van schooluitval en steden de drijvende kracht vormen voor een gedeeld begrip en samenwerking tussen de belanghebbenden. De 'lead partner' was Nantes (FR) en de andere partners waren München (DE), Antwerpen (BE), Stockholm (SE), Usti nad Labem (CZ), Tallinn (EE), Gijon (ES), Sofia (BG) en Catania (IT).

G4P4

Bijlage B23: Leden van het Comité van Toezicht en Stuurgroepen in 2015/2017

Leden van het Comité van Toezicht Kansen voor West

Dhr W. van Beek	voorzitter: commissaris van de Koning van de provincie Utrecht
Dhr C. Loggen	gedeputeerde van Noord-Holland, namens de P4
Mw I. van Engelshoven	wethouder KIJO, Den Haag
Dhr R. Luchtenveld	wethouder van Lelystad namens de acht G27-steden
Dhr B. Mooren	vertegenwoordiger van het bedrijfsleven (VNO/NCW)
Dhr M. Laboui	vertegenwoordiger van de sociale partners (FNV)
Dhr A. Ouwehand	vertegenwoordiger Milieufederatie
Dhr T. Leeuwestein	vertegenwoordiger van het Ministerie van BZK
Mw O. Knap	vertegenwoordiger van het Ministerie van EZ
Advies	vertegenwoordigers van de EC (DG-Regio) en managementautoriteit

Leden van de stuurgroep West-Regio

Dhr R.A.M. v. d. Sande	voorzitter: gedeputeerde provincie Zuid-Holland
Dhr J.H.S. Goossensen	vertegenwoordiger provincie Zuid-Holland
Mw A. Maas-Van 't Hof	vertegenwoordiger provincie Noord-Holland
Mw V. Sassen	vertegenwoordiger provincie Utrecht
Dhr F. Jonkhart	vertegenwoordiger provincie Flevoland
Dhr H. Duimelaar	vertegenwoordiger Amsterdam
dhr J.H.J. Houthof	vertegenwoordiger Rotterdam
Dhr G. van Aken, plv	vertegenwoordiger Den Haag
Dhr M. van Dijk	vertegenwoordiger stad Utrecht
Dhr R. Stokkel	vertegenwoordiger G27
Dhr G. Arnoldus	vertegenwoordiger ministerie EZ
Advies	vertegenwoordigers van de managementautoriteit

Leden van de stuurgroep Kansen voor Amsterdam

Mw K. Ollongren	voorzitter: wethouder Economische Zaken
Dhr A. Baâdoud/T. Herrema	vertegenwoordiger namens de stadsdelen Amsterdam
Dhr R. Kloosterman	vertegenwoordiger Universiteit van Amsterdam
Dhr T. Elfring	vertegenwoordiger Vrije Universiteit
Dhr G. den Boer	vertegenwoordiger namens de diensten van de gemeente Amsterdam
Dhr P. Campos	vertegenwoordiger ministerie van BZK
Advies	Managementautoriteit en programmabureau

Leden van de stuurgroep Kansen voor Rotterdam

Dhr M.J.W. Struijvenberg	wethouder Werkgelegenheid en Economie
Mw W.L. Gillis-Burleson	vertegenwoordiger sociaal-economische sector
Dhr A.M. Dorsman	vertegenwoordiger Economie, Stadsontwikkeling, gemeente Rotterdam
Mw M.J.A. Gallé	Erasmus Universiteit Rotterdam
Dhr P. Campos	vertegenwoordiger ministerie van BZK
Advies	Managementautoriteit en programmabureau

Leden van de stuurgroep Kansen voor Den Haag

Mw I. van Engelshoven	voorzitter: wethouder KIJO
Dhr B. Schuttenbeld	KvK Haaglanden
Dhr D. Kout	VNO – NCW
Mw K. Schofaerts	MKB Den Haag
Dhr M.J. Gordijn	DSO Hoofd Economie
Dhr M. Andriessen	Dienst SZW - Directeur Werken en Leren
Dhr R. Bakker	Plv. Directeur Werken en Leren
Dhr K. de Snoo	BSD - Directeur Concernbedrijfsvoering
Francine L'Ortye	Plv. Directeur Concernbedrijfsvoering
Pierre Heijnen	vertegenwoordiger namens de onderwijsinstellingen
Willem te Beest	vertegenwoordiger namens de kennisinstellingen
Advies	Managementautoriteit en programmabureau

Leden van de stuurgroep Kansen voor Utrecht

Mw M. de Rijk	voorzitter: wethouder Duurzaamheid, Economische zaken en Financiën
Dhr J. Kreijkamp	wethouder Financiën, Economie en Onderwijs, Internationale zaken, Stads promotie
Dhr H. Rijnten	vertegenwoordiger Economic Board Utrecht
Dhr B. van Dijk	hoofd economische zaken gemeente Utrecht
Dhr J. Docter	Kamer van Koophandel Midden Nederland
Dhr T. van Oijen	vertegenwoordiger Platform Ondernemend Utrecht
Dhr P. Campos	vertegenwoordiger Ministerie van BZK
Advies	Managementautoriteit en programmabureau

Bijlage B24: Bezetting programma- management en steunpunten

Bezetting programmamangement van de managementautoriteit

Ruud van Raak
Programma
manager

Adri Hartkoorn
Programma
secretaris

Floor de Rooy
Programma
controller

Mieke Cornet
Communicatie
adviseur

Suzanne v.d. Knaap
Programma
medewerker

Bezetting programmabureau West-Regio

Ton Bloothoofd
Hoofd
Control

Frank Rotgans
Medewerker
Control

Eduard Lenoir
Medewerker
Control

Menny Barendse
Medewerker
Control

Jeroen Elzenaar
Communicatie
adviseur

Arthur Jongeneelen
Medewerker
Control

Klaas Snijder
Medewerker
Control

Judith Goudriaan
Medewerker
Control

Carla Giskes
Secretaresse

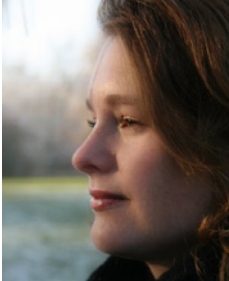

Marieke Kaptijn
Medewerker
Ondersteuning

Yvonne Stodel
Medewerker
Beheer

Bezetting programmabureau Kansen voor West Amsterdam

Anjo Reussink
Programma
manager

Martijn van Dam
Medewerker
Control

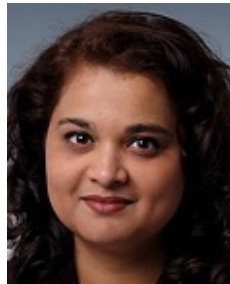
Bezetting programmabureau Kansen voor West Rotterdam

Albert van Veelen
Programma
manager

Edwin Bijkerk
Programma
secretaris

Sawitrie Kanhai
Medewerker
Control

Bezetting programmabureau Kansen voor West Den Haag

Vincent Hillen
Programma
manager

Ton Overmeire
Fonds
manager

Marleen Meijeren
Medewerker
Control

Renate den Heijer
Programma
medewerker

Bezetting programmabureau Kansen voor West Utrecht

Mariska Pastoors
Programma
manager

Peter Dijkman
Medewerker
Control

Agnes Schuurman
Programma
secretaris

Bezetting steunpunten in Kansen voor West

Martijn Onderstal
Prov.
Zuid-Holland

Louisan Pot
Prov.
Noord-Holland

Alexander Hulshof
Prov.
Utrecht

Guus van Dalen
Prov.
Flevoland

Europa investeert in de toekomst. Deze uitgave en alle projecten komen tot stand met steun van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling van de Europese Unie.